

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

YENİ BİR DİNİ HAREKET ve MİSYONERLİK YÖNTEMİ OLARAK
HIRİSLAM (CHRISLAM)

Yüksek Lisans Tezi

Şeyma ATAYOL

Ankara, 2025

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

YENİ BİR DİNİ HAREKET ve MİSYONERLİK YÖNTEMİ OLARAK
HIRİSLAM (CHRİSLAM)

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Durmuş ARIK

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

- 1. Prof. Dr. Durmuş ARIK**
- 2. Doç. Dr. Şahin KIZILABDULLAH**
- 3. Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Mustafa ERKAL**

Tez Savunması Tarihi

03.07.2025

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Durmuş Arık danışmanlığında hazırladığım “Yeni Bir Dini Hareket ve Misyonerlik Yöntemi Olarak Hırislam (Chrislam) (Ankara.2025) ” adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih:

03.07.2025

Şeyma ATAYOL

ÖNSÖZ

Bu tez, günümüzde dini sınırların giderek daha esnek hale geldiği bir dünyada, İslam ve Hıristiyanlık gibi köklü inanç sistemleri arasında gelişen sentez yapıları ele alarak hem akademik hem de sosyo-kültürel bir boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Nijerya’da ortaya çıkan senkretik bir dini hareket olan Chrislam ile Güney Asya’da Hıristiyan misyonerliğine yönelik stratejik bir yöntem olarak geliştirilen ve Chrislam olarak adlandırılan C-5 Spektrumu, dinler arası etkileşimin, kimlik dönüşümünün ve dini çoğulculuğun somut örnekleri olarak bu çalışmanın odağında yer almıştır.

Bu çalışma, yalnızca akademik bir araştırma olmanın ötesinde, dinler arası etkileşimin çok katmanlı yapısını ve bu etkileşimin bireylerin inanç dünyalarında nasıl karşılık bulduğunu anlamaya yönelik bir entelektüel çaba olarak şekillenmiştir. Tezin inşaa süreci boyunca literatürde yer alan farklı bakış açıları, teorik yaklaşımlar ve güncel tartışmalar derinlemesine incelenmiş; Chrislam ve C-5 Spektrumu bağlamında kimlik, dönüşüm, dini sınırlar, aidiyet ve misyon stratejileri gibi temel kavramlar üzerinden çözümlenmeler yapılmıştır.

Tezin birinci bölümünde, çağdaş dönemde dinî sınırların esnekleştiği, kimliklerin çeşitlendiği ve bireysel inanç arayışlarının arttığı bir ortamda ortaya çıkan Chrislam hareketi, yeni bir dinî yapılanma örneği olarak ele alınmıştır. Bu bölümde Chrislam’ın tarihsel gelişimi, öncülüğünü yapan figürler, kurumsal yapısı ve ibadet pratikleri üzerinden hareketle, onun bir Yeni Dini Hareket olarak değerlendirilmesine imkân tanıyan temel dinamikler analiz edilmiştir. Hareketin nasıl doğduğu, hangi toplumsal ihtiyaçlara yanıt verdiği, takipçilerine nasıl bir dinî kimlik sunduğu gibi sorulara odaklanılarak, Chrislam’ın hem bireysel hem toplumsal düzeyde ne tür dönüşümlere zemin hazırladığı ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde ise C-5 Spektrumu bağlamında geliştirilen misyonerlik anlayışı incelenmiştir. Hıristiyan misyonunun özellikle Müslümanlara yönelik yürütüldüğü Güney Asya coğrafyasında uygulanan bu yöntemin, klasik misyon anlayışından hangi yönleriyle ayrıldığı; “dini kimlik” ve “görünür aidiyet” kavramları üzerinden nasıl bir strateji izlediği değerlendirilmiştir. C-5 Spektrumu, bireyin kültürel ve sosyal kimliğini koruyarak Hıristiyan inancını benimsemesine olanak tanıyan bir model olarak, hem misyon literatüründe hem de teolojik tartışmalarda dikkat çekmektedir.

Özellikle Chrislam hareketine dair yapılan etnografik çalışmalar ile C-5 Spektrumu üzerine geliştirilen teorik analizler incelenmiştir. Böylece çalışmada, sahaya bizzat inmeden ancak sahayı aktaran akademik kaynaklar üzerinden mevcut yapılar daha iyi anlaşılmasına çalışılmıştır. Kuramsal çerçeveyi oluştururken din sosyolojisi, dinler tarihi ve misyonerlik çalışmaları gibi alanlardan beslenen çok yönlü bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu süreç, yalnızca belirli bir konuyu araştırmakla kalmayıp aynı zamanda farklı dinî formların nasıl oluştuğunu, nasıl algılandığını ve bu yapıların bireysel ve toplumsal düzeyde ne tür işlevler üstlendiğini kavramak açısından öğretici ve geliştirici bir deneyim olmuştur.

Tez süreci, yalnızca akademik bir araştırmanın ötesinde, çağımızda inanç, aidiyet ve misyon gibi kavramların yeniden nasıl anlamlandırıldığını görme fırsatı da sunmuştur. Bu bağlamda çalışmamın hem Yeni Dini Hareketler literatürüne hem de misyon yöntemleri üzerine yürütülen tartışmalara katkı sağlayacağını umut ediyorum

Yapılan bu araştırmanın hazırlanma sürecinin her aşamasında bilgi ve tecrübeleriyle bana rehberlik eden kıymetli danışmanım Prof. Dr. Durmuş Arık’a ve jüride yer alan Doç. Dr. Şahin Kızılabdullah ve Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Mustafa Erkal’a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca her zaman yanımda olan ve beni destekleyen aileme teşekkürü borç bilirim. Bu vesileyle beni sevgiyle büyüten, hayatımın her

aşamasında rehberim olan bugünlere gelmemde büyük payı bulunan kıymetli babaannem Fehime'yi rahmet ve özlemlerle anıyorum. Onun desteği, duası ve varlığı daima kalbimde yaşadı, yaşamaya da devam edecek. Bu çalışmayı, hatırasına bir vefa nişanesi olarak sevgili babaanneme ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	VIII
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Sınırları.....	1
2. Metot ve Kaynaklar	2
3. Yeni Dini Hareketlere Genel Bakış	4
BİRİNCİ BÖLÜM	7
YDH OLARAK HIRİSLAM'IN SOSYO-KÜLTÜREL ARKA PLANI, TEŞEKKÜLÜ VE İLK MİSYONLARI	7
1. Kelime ve Kavram Olarak Chrislam	7
1.1. Kelime Olarak Chrislam	7
1.2. Kavram Olarak Chrislam.....	8
2. Nijerya'da Chrislam'ın Ortaya Çıktığı Sosyo- Kültürel Arka Plan	9
2.1. Nijerya'da Sosyo- Kültürel Yapı.....	9
2.2. Nijerya'da Dinler	10
2.2.1. Yoruba Dini	10
2.2.2. Hıristiyanlık ve Pentekostalizm.....	11
2.2.3. İslam	14
3. YDH olarak Chrislam'ın Teşekkülü ve İlk Misyonları	16
3.1. Hareketin Organizasyonu ve Liderleri	16

3.2.	İlk Misyon: İfeoluwa (Tanrı'nın Sevgisi).....	19
3.3.	Tella'nın Vahiyleri ve Kehanetleri	22
3.4.	Tella'nın Mucizeleri	25
3.5.	Festivalleri, Yıldönümleri ve Özel Günleri	26
3.5.1.	Festivaller	26
3.5.1.1.	Anahtar Festivali	27
3.5.1.2.	İlahiler Festivali- <i>Ajodun Orin</i>	27
3.5.1.3.	Yetkili Tutma Kutusu (Authoritative Box of Hold) Festivali- Apoti Ijinlet	27
3.5.1.4.	Üyelerin Kutsallaştırılması- <i>Ajodun Ibomirin</i> ve Neşe Festivali	28
3.5.2.	Yıldönümleri.....	28
3.5.2.1.	Kanunlar Yıldönümü.....	28
3.5.2.2.	Güç Dağı'nın (Mount of Power), Taç Giymenin ve Işık (Ajodun Imole Ifeoluwa) Yıldönümü.....	29
3.5.2.3.	Kutsama Yıldönümü.....	29
3.5.2.4.	Ifeoluwa'nın Ruhsal Dans Yıldönümü.....	29
3.5.3.	Özel Günler.....	30
3.5.3.1.	Ahret Günü.....	30
3.5.3.2.	Kutsal Mikail Günü.....	31
3.5.3.3.	Kutsal Meryem Günü	31
3.5.3.4.	Tella'nın Merhum Annesini Anma Günü	31
3.5.3.5.	Hamile Kadınlar Saati	31
3.6.	Tella'nın Vaazları	32

3.7.	İkinci Misyon: OKE TUDE.....	37
3.8.	Üçüncü Misyon: Ogmoboso Society of Chrislam (OSC)	41
4.	İnanç ve Öğretileri	44
5.	Kutsal Kitap Anlayışları	53
6.	Mabet ve İbadetleri.....	54
6.1.	Mabet	54
6.2.	İbadet	56
7.	Chrislam'a Üyelik	71
8.	Chrislam'ı Yorumlamada Analitik Bir Araç: Assemblage Teorisi, Senkretizm ve Brikolaj Karşılaştırması	73
	İKİNCİ BÖLÜM	80
	BİR MİSYON YÖNTEMİ OLARAK HIRİSLAM	80
1.	C- Spektrumu ve IM (<i>Insider Movement</i> - İçeriden Hareketler)	81
1.1.	C- Spektrum'u ve İçeriden Hareketler.....	81
1.2.	C1- C6 Spektrumu	82
2.	C-5 Spektrumu Chrislam	89
2.1.	C-5 Spektrumu.....	89
2.2.	C-5 Kimliği ve Dini Aidiyetin Sınırları.....	91
2.3.	Müslüman Profilleri, İslam Hakkındaki Tutumları ve M1-M9 Spektrumu	95
2.4.	Müslümanları Kurtuluş'a Erdirmek İçin C-5'in Gerekliliği	97
2.5.	C-5'e Gelen Eleştiriler.....	101
2.5.1.	Dr. Phill Parshall (1937).....	101

2.5.2.	Roger Dixon	103
2.6.	C-5 Savunucularının Gelen Eleştirilere Cevapları	107
2.6.1.	Joshua Massey	107
2.6.2.	John Travis (1961).....	110
2.6.3.	Dean S. Gilliland (1928-2013)	112
2.7.	C-5 İnananlarıyla Yapılan Vaka Çalışması Değerlendirmesi.....	113
2.8.	C-5 ve Senkretizm	117
2.9.	C-5 ile İlgili Yanılgılar	118
2.10.	C-5 Metodolojisi.....	118
2.11.	Elçilerin İşleri 15 Havariler Konsili Anlatısı ve C-5 Chrislam.....	119
3.	İbadet ve Temizlik	123
3.1.	Chrislam ve Namaz	124
3.2.	Temizlik ve Arınma.....	131
4.	C-5 Chrislam’da Kutsal Kitap Anlayışı.....	132
4.1.	C-5 Kutsal Kitap Anlayışı	133
4.2.	C-5 İnananlarının Muhammed ve Kur’an’a Bakışı: Misyonerlerin Yaklaşımı	138
5.	Bir Diyalog Ürünü Olarak Chrislam	141
5.1.	Hıristiyan- Müslüman Diyalogu Olarak Chrislam	141
5.2.	Tek Dünya Dini Olarak “Chrislam”	145
	SONUÇ.....	147
	KAYNAKÇA	153

Özet.....	166
Abstract.....	167
EKLER	168
EK1: Ifeoluwa Hareketi'ne Ait Görseller.....	168
EK2: Oke Tude'ye Ait Görseller.....	175

KISALTMALAR

Bk.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
Ö.	: Ölüm Tarihi
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayıları
vb.	: Ve benzeri
yy.	: Yüzyıl
Vol.	: Volume
YDH	: Yeni Dini Hareket
MBB	: Muslim Background Believer (Müslüman kökenli iman eden)

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Sınırları

Bu çalışma, dinler tarihi alanı kapsamında, Hıristiyanlık ve İslam gibi köklü ve evrensel dinler arasında son yıllarda ortaya çıkan sentez ve senkretik inanç biçimlerinin, günümüz toplumlarında nasıl şekillendiğini ve bu inanç biçimlerini takip eden bireylerin bu yapılarla nasıl ilişki kurduğunun bir örneğini incelemektedir. Özellikle, bir yandan yerel halk arasında gelişen toplumsal bir dini hareket olan Chrislam ile diğer yandan literatürde “Chrislam” kavramı ile ifade edilen Hıristiyan misyonerliğinde stratejik bir yöntem olarak kullanılan C-5 Spektrumu bu çalışmanın odağında yer almaktadır. Dini sınırların esnekleştiği, kimliklerin ve inanç biçimlerinin yeniden yapılandırıldığı modern dünyada, bu iki dini yapının araştırılması sosyo-kültürel süreçlerin kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına olanak sağlamaktadır.

Senkretizm, farklı dinlerin, kültürlerin ve fikirlerin birleştirilmesini ifade etmektedir. Bu bağlamda Chrislam, dini çoğulculuğun yaygın olduğu Nijerya’da gelişmiş, İslam ve Hıristiyanlık arasındaki farklılıklara rağmen iki inancı aynı anda benimseyen bir dini harekettir. Takipçileri hem Kur’an’ı hem de İncil’i referans alarak ibadet etmektedir. Aynı zamanda hem İsa’ya hem de (Hz.) Muhammed’e bağlılık göstermektedir. Bu bağlamda Chrislam, yalnızca senkretik bir inanç yapısı değil, aynı zamanda çok dinli toplumlarda birlikte yaşamının bir dini ifadesi olarak değerlendirilmektedir.

C-5 Spektrumu ise, Hıristiyan misyonerler tarafından İslam toplumlarına yönelik olarak geliştirilen bir misyon yöntemidir. Bu misyon yöntemi, Müslüman bireylerin ait oldukları kimliklerinden kopmaksızın İsa Mesih’e iman etmelerini teşvik eden, Hıristiyan kimliğini benimsemeye zorlamayan bir stratejik yöntemdir. Bu yapı, din değiştirme kavramıyla ilgili genel kabulün ötesine geçerek, daha esnek, kültürel yapıya duyarlı ve

kimlik sürekliliğini odak noktası haline getiren bir dini dönüşüm modeli olarak değerlendirilmektedir. Çalışma senkretik ve eklektik bir inanç yapısının oluşumunu ele alıyor olması bakımından önemlidir.

Bu araştırma, teorik ve kavramsal düzeyde bir dini hareket ve misyonerlik yöntemi olarak üzerine yürütülmüş çalışmaları ele almaktadır. Yeni dini hareket kısmı Nijerya’da ortaya çıktığı için Nijerya kapsamında bir araştırılma yapılmıştır. Misyon yöntemi olarak Asya’da geliştirildiği için Güney Asya kapsamında bir araştırma yapılmıştır. Afrika ve Asya kıtaları dışında gelişen benzer inanç biçimleri kapsam dışı bırakılmıştır. Bu sınırlar dahilinde yapılan analizler geniş ve nicel veri sunma iddiasında bulunmamaktadır. Bunun yerine dini kimliklerin yeniden inşasında inançlar arası birliğin ne tür işlevler üstlendiğini örnek vakalar üzerinden düşünsel bir zemine taşımayı ve literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

2. Metot ve Kaynaklar

Bu çalışmada dinler tarihi disiplininde sıkça kullanılan tanımlayıcı/ deskriptif ve karşılaştırmalı metot kullanılmaktadır.

Literatüre dayalı bir çalışma yapılmıştır. Çalışmanın merkezinde Chrislam yeni bir dini hareket ve misyon yöntemi olarak ele alınmıştır. Araştırma yeni dini hareket olarak incelendiğinde ilk olarak Marloes Janson’ın Nijerya’da yürütmüş olduğu saha çalışması incelenmiştir. Janson’ın hazırlamış olduğu *“Unity Through Diversity: A Case Study of Chrislam in Lagos”* ve *“Chrislam Forging Ties in Multi Religious”* adlı çalışmalarında Chrislam’da var olan iki hareket hakkında veriler elde edilmiştir. İkinci olarak yeni dini hareket kısmında faydalandığımız saha çalışması Corey Williams’a aittir. Williams, Chrislam’ın üçüncü hareketi ile ilgili Nijerya’da yapmış olduğu saha çalışmasını *“Interreligious Encounter in a West African City: A Study Multiple Religious Belonging and Identity Among the Yoruba of Ogboboso, Nigeria”* adlı bir doktora tezi

haline getirmiştir. Janson ve Williams, Chrislam topluluklarıyla birebir temas kurarak yürüttükleri saha gözlemleri, hareketin doğrudan katılımcılarla ilişkilenen, Hıristiyanlık, İslam ve yerel dinleri ele alan bir sentez hareket hakkında bilgiler vermektedirler. Bu iki etnografik çalışma, yerel halktan insanların oluşturduğu dini yapıların, birden fazla dinin bir arada bulunduğu ortamlarda nasıl ortaya çıktığını ve geliştiğini anlamak açısından önemli kaynaklardır. Chrislam hareketi günümüzde hala devam eden bir harekettir. Hareketin liderleri kendi internet sayfalarında güncel paylaşımlar yapmaktadır. Bu nedenle “*ifeoluwamission.org*” internet sitesinden bilgiler elde edilmiştir.

Araştırmanın ikinci inceleme alanı misyon yöntemi olarak Chrislam, John Travis’in geliştirdiği “C- Spektrumu” ölçeği çerçevesinde incelenmiştir. John Travis’in “*The C- Spectrum*” ve “*The C1-C6 Spectrum after Fifteen Years Misunderstandings*” eserleri başlıca olmak üzere bu konu hakkında yazdığı tüm çalışmalarından faydalanılmıştır. John Travis’in Spektrumu ile ilgili diğer misyonerlerin yazmış olduğu makaleler de incelenmiştir. Travis, uzun süre Asya’daki Müslüman toplumlar içinde yaşamış ve bu süreçte edindiği tecrübelerle Müslüman toplumlar içerisinde İsa Mesih’e iman eden bireylerin dini aidiyetlerini nasıl sürdürdüğünü gözlemlemiştir.

Misyon yöntemi olarak aynı zamanda Chrislam bölümünün yazımında *Evangelical Mission Quarterly (EMQ)* ve *International Journal of Frontier Missiology (IJFM)* dergilerinde yayınlanan makalelerden faydalanılmıştır. Tezde kullanılan diğer kaynaklar kaynakça kısmında sunulmuştur.

Türkiye’de bu konu ile ilgili üç çalışma yapılmıştır. İlk ikisi Hakan Olgun tarafından yazılan *Misyonerlikte C-5 Stratejisi: Mesihî Müslümanlık ve C-5 Misyonerliğinin Güçlükleri: Chrislam?* makaleleridir. Üçüncü olarak ise Muhammed Ali Bağır tarafından Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi’nin 2024 yılı basımında yer alan *Chrislam* maddesidir. Tez yazım sürecinde bu çalışmalardan da faydalanılmıştır. Türkçe

ve İngilizce literatürde Chrislam'ı hem yeni bir dini hareket hem de misyonerlik yöntemi olarak ele alan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle Chrislam'a dair tüm bilgiler tek bir çalışmada, güncel kaynaklar ışığında ele alınmıştır. Bu bakımdan Türkiye'de dinler tarihi literatürüne de ansiklopedi maddelerine kıyasla daha geniş kapsamlı yapılan bir araştırma olarak katkı sağlamış olacaktır.

3. Yeni Dini Hareketlere Genel Bakış

Yeni dini hareketler (YDH) olarak adlandırılan ve bu yapıya dahil edilen yapıların büyük çoğunluğu 1950'li yıllardan itibaren gelişerek günümüzdeki biçimlerine kavuşmuşlardır. 1950'den bu yana mevcut halleriyle görünür hale geldikleri için yeni olarak tabir edilir. Bu yapıların geneli aşkın bilgiye ulaşma, ruhsal gelişim, kendini gerçekleştirme gibi iddiaları sebebiyle "dini" nitelikte kabul edilmektedir. Dolayısıyla YDH kavramı, takipçilerine evren ve yaşamla ilgili merak ettikleri sorulara cevaplar verdiğini iddia eden toplulukları tanımlamak üzere kullanılmaktadır. Bununla birlikte, bir dini tam olarak neyin oluşturduğu konusunda genel bir kabulün olmayışı, hem "din" hem de "YDH" gibi kavramların sınırlarının çizilmesini zorlaştırmıştır. Tanımda Tanrı inancı merkeze alındığında Budizm gibi Tanrı inancı olmayan dinler dışarıda kalabilirken, daha geniş tanımlar Marksizm gibi ideolojileri de kapsayabilir. YDH'lere karşı yapılan eleştiriler genellikle gerçek dinler olmadığı gerekçesiyle yapılmaktadır. Bu nedenle ISKCON (Uluslararası Krishna Bilinci Topluluğu) veya Birleşme Kilisesi gibi din olarak nitelendirilebilecek hareketler olmalarına rağmen muhalifleri tarafından reddedilmektedir. Bazı YDH'ler ise "din" terimini bölücü ve dogmatik bir yapı olarak görmekte ve bu sebeple böyle bir tanımlamayı tercih etmemektedirler.¹

İlk YDH'ler çoğunlukla Yahudi-Hıristiyan geleneğinin birer sapması ya da mezhebi olarak değerlendirilebilirken, günümüzde var olan YDH'ler çok daha farklı ve

¹ Eileen Barker, *New Religious Movements: A Practical Introduction* (London: Unipub, 1990), 145-146.

çeşitli geleneklerden kaynaklanmaktadır. Bu çeşitliliğin artmasının sebebi Batı'ya çok fazla göçlerin olması ve YDH'lerin misyonerlik faaliyetleridir. YDH'lerin büyük kısmı Kuzey Amerika'da ya da Hindistan gibi Doğu ülkelerinde ortaya çıkmıştır. YDH'leri genel özellikleri nedeniyle genelleme yapılamaz. Özellikle bazı çevreler tarafından YDH'ler sıklıkla "beyin yıkama", ekonomik istismar, otoriter liderlik, manipülatif yöntemler, uyuşturucu, silah kaçakçılığı ve intihara yönlendirme gibi ciddi suçlamalarla ilişkilendirilmektedir. Birçok YDH'de bu tür faaliyetlerle bağlantılı olduğu vakalar mevcuttur. Ancak bu tür durumlar çoğu zaman genellenmekte ve tüm YDH'ler dahil edilmektedir. Oysa bazı YDH mensupları, çağdaş toplumdan daha ahlaklı ve ruhani bir yaşam tarzı benimsemeye çalışmaktadır. Sosyolog Bryan Wilson, 1980'li yıllarda YDH'leri tanımlayan bazı ortak özellikleri şu şekilde sıralamıştır: egzotik köken farklı yaşam tarzı, toplumsal görünürlük, karizmatik liderlik, eğitilmiş ve orta sınıfa mensup bireyler, ağırlıklı olarak genç ve geleneksel kilise Hıristiyanlığından daha bağlılık düzeyi.²

Yeni dini hareketlerin ilk kuşak inananları, genellikle geleneksel dinlere kıyasla daha çocuksu ve adanmış bireylerden oluşur. Bu gruplar, özellikle genç ve idealist bireyler için cazip hale gelmiştir. Ancak üyelerin yaşça genç ve deneyimsiz olmaları bazı yapısal zorluklara neden olmaktadır. Zaman içerisinde bu hareketler, kurucuların ölümü ve ikinci kuşak üyelerin katılımıyla birlikte daha kurumsallaşmış bir yapıya evrilebilir. Dolayısıyla bu dönüşüm, hareketin başlangıçtaki radikal yönü zamanla yumuşayabilir ve geleneksel dinlere daha çok benzemesine neden olabilir.³

Türkiye'de Yeni Dini Hareketler ile ilgili çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaların önemli bir kısmı Din Bilimleri sahasında çalışan akademisyenler

² Barker, *New Religious Movements*, 9-14.

³ Barker, *New Religious Movements*, 9-14.

tarafından gerçekleştirilmiştir.⁴ Dinin ve YDH'nin anlaşılmasında bu araştırmalarda sunulan bilgilerin katkısı oldukça önemlidir.

⁴ Bkz. Süleyman Turan, *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi* (Okur Akademi, 2024); Niyazi Akyüz - İhsan apıoğlu, "Dini Gruplar Sosyolojisi ve Yeni Dini Hareketler", *Din Sosyolojisi (Editörlü Kitap)*, (2012), 507-538; M. Ali Kirman, *Yeni Dini Hareketler Sosyolojisi* (Nobel Akademik Yayıncılık, 2023).

BİRİNCİ BÖLÜM

YDH OLARAK HIRİSLAM'IN SOSYO-KÜLTÜREL ARKA PLANI, TEŞEKKÜLÜ VE İLK MİSYONLARI

1. Kelime ve Kavram Olarak Chrislam

Chrislam terimin hangi anlamlarda kullanıldığına ve nasıl ortaya çıktığına dair kısaca değinilecektir.

1.1. Kelime Olarak Chrislam

Chrislam iki ayrı kelimenin birleşimiyle ortaya çıkmıştır. Birinci kelime “Chris” diğeri ise “İslam” kelimesidir. İlk kelime olan “Chris”, “Christian” (Hıristiyan) kelimesinin kısaltılmış şeklidir. İkinci kelime ise doğrudan İslam’ı ifade etmek için kullanılan kelimedir. “Chrislam” ifadesi, İngilizce kökenli olup tüm dillerde genellikle bu haliyle kullanılmaktadır. Ancak bu çalışma kapsamında Türkçe karşılığı olarak “Hıristiyan” ve “İslam” kelimelerinin birleşiminden türetilen “Hırislam” ifadesi tercih edilmiştir. Chrislam, iki dinin yani Hıristiyanlık ve İslam’ın inanç ve ibadetlerinin birleştirilmesiyle oluşmuş senkretik bir dini harekettir. Chrislam kelimesine ilk olarak 1914 yılında G.K. Chesterton tarafından yazılmış kurgusal bir roman olan “*The Flying Inn* (Uçan Han)”de rastlanmaktadır. Romanın konusu distopik ve fütüristik bir İngiltere’de geçmektedir. Romanda anlatılan dönemde Hıristiyan kalıntılarına sahip ilerici bir İslam düşüncesi sosyal ve siyasal hayata hakimdir. Romanda geçen karakterlerden biri olan Patrick Dalroy Chrislam kelimesini şu cümlelerle ifade ederek ilk kez kullanır: “*Hıristiyanlık ve İslam arasında tam bir birliğin zamanı gelmişti... Belki de Chrislam gibi bir şey.*” dedi İrlandalı, karamsar bir bakışla.⁵ Benzer bir kullanım Arthur Clarke’ın “*The Hammer of God*” adlı öyküsünde yer almaktadır. Arthur öyküsünde Hıristiyanlık ve İslam’ın en iyi özelliklerini bir araya getirildiği Chrislam adlı

⁵ G. K. Chesterton, *The Flying Inn*, (CreateSpace Independent Publishing Platform, 2017), 45.

bir dinden bahsetmektedir.⁶ Böylece bu iki kullanım Chrislam kavramının temelini oluşturmaktadır.⁷

2011 yılında Trinity Broadcasting Network (TBN) adlı Hıristiyan içerikli programlar yayınlayan Amerikan televizyon kanalında Chrislam kelimesi kullanılmıştır. Programın sunuculuğunu yapan Jack Van Impe, programa katılan özellikle “Amerikan’ın Papazı” olarak bilinen mega kilise kurucusu Rick Warren’ı “Chrislam Kültü”nü yaydığını iddia etmektedir. Jack’in bu iddiasının sebebi ise Rick Warren’in 2009 yılında Amerika İslam Birliği (ISNA) kongresine katılması, Yale İnanç ve Kültür Merkezi ile Yale İlahiyat Fakültesi tarafından imzalanan “Tanrı’yı ve Komşuları Birlikte Sevmek” adlı yayının imzalamış olmasıdır. Rick Warren ise Chrislam ile ilgili söylenen iddiaları reddetmektedir.⁸ Chrislam yeni bir dini hareket olarak ortaya çıkmıştır. İlk olarak ortaya çıktığı yer ise Nijerya’dır.⁹

1.2. Kavram Olarak Chrislam

“The Flying Inn” ve “The Hammer God” kitaplarında anlatılan kurgusal dünyanın ötesinde, “Chrislam” yeni bir dini harekete dönüşmüş, dönüştüğü yer ise Nijerya olmuştur. Nijerya’da Chrislam benzeri bir dini grubu ilk tespit eden misyoner ve akademisyen olan Psikopos Stephen Neil olmuştur. Nijerya’daki seyahat notlarına Hıristiyanlık, İslam ve Afrika Geleneksel Dini’ni içeren bir gruptan söz etmektedir. Nijerya’da bu üç dini içeren başka bir grup olmadığı için bu grubun Chrislam grubu olduğu düşünülmektedir.¹⁰

⁶ Arthur C. Clarke, *The Hammer of God* (New York, NY: Bantam Books, 1994), 84.

⁷ Corey L. Williams, “Chrislam, Accommodation and the Politics of Religious *Bricolage* in Nigeria”, *Studies in World Christianity* 25/1 (Nisan 2019), 6.

⁸ Jack Van Impe - Rexella Van Impe, *Chrislam: One World Religion Emerging CD* (Jack Van Impe Ministries, 2011).

⁹ Williams, Corey L., “Interreligious Encounter in a West African City: A Study of Multiple Religious Belonging and Identity Among The Yorùbá of Ogbómòsò, Nigeria”, The University of Edinburgh, 2016, 89-90.

¹⁰ Isabel Apawo Phiri vd. (ed.), *Bishop Stephen Neill, the IMC and the State of African Theological Education in 1950* (Fortress Press, 2013); Williams, “Interreligious encounter in a West African city”, 91.

Nijerya’da ilk olarak aslında önceden Müslüman sonradan Hıristiyanlığı kabul eden Tela Tella adlı Yorubalı bir adam 1976 yılında ilahi bir çağrı aldığını iddia etmiştir. Bu hareket İslam ve Hıristiyanlığı birleştirme ve tek bir din oluşturma düşüncesiyle Nijerya’da bulunan Lagos kentinde şekillenmeye başlanmıştır. Tella’dan hemen sonra Nijerya’da Chrislam adını kullanarak benzer girişimler ortaya çıkmıştır. Bu girişimlerden biri 1989’da Mekke’de yaptığı hac ibadeti sırasında ilahi bir çağrı aldığını iddia eden Samsideen Oladimeji Saka tarafından gerçekleştirilmiştir. O da Hıristiyan- İslam formunu kullanarak yeni bir anlayış ortaya koymaya çalışmıştır. Her iki liderin de Chrislam adında oluşturdukları harekete inanan ayrı ayrı iki grup oluşmuştur. Tela kendi misyonunu *Ifeoluwa* (Tanrı’nın Sevgisi Misyonu) adıyla ifade ederken, Saka’ da *Oke Tude* (Esaretten Kurtulma Dağı) olarak ifade etmiştir. Kavram olarak Chrislam sonuçta Nijerya’da Hıristiyanlık ve İslam öğretilerini uzlaştırmaya çalışan yeni bir dini hareket olarak teşekkül etmiştir.¹¹

Yeni bir dini hareket olarak Chrislam’ı dinler tarihi açısından değerlendirebilmek için bu hareketin ortaya çıktığı sosyo-kültürel arka planının bilinmesi önem arz etmektedir.

2. Nijerya’da Chrislam’ın Ortaya Çıktığı Sosyo- Kültürel Arka Plan

Chrislam’ın ortaya çıkışını hazırlayan koşulları anlayabilmek için, Nijerya’nın toplumsal ve kültürel yapısına değinilecektir.

2.1. Nijerya’da Sosyo- Kültürel Yapı

Nijerya Afrika kıtasının batısında yer alan federal bağımsız bir cumhuriyet ülkesidir. Halkın büyük bir bölümünü yerli kabileler teşkil eder. Nüfus, birbirinden birçok bakımdan farklıdır ve çok çeşitli gruplardan teşekkül eder. Bu grupların en güçlü ve etkin olanı *Housa-Fulani* kabileleridir. 14. yüzyılda Müslüman olan bu kabilenin üyeleri

¹¹ Marloes Janson, “Unity Through Diversity: A Case Study of Chrislam in Lagos”, *Africa* 86/4 (Kasım 2016), 646-672.

ülkenin idaresini ellerinde bulundurmaktadır. Bunun yanında güneybatıda Yoruba, güneydoğuda İbo kabileleri de güçlüdür. Bundan başka *Tiv, Iraw, İbibio, Efik* ve *Ife* kabileleri, sayıca kalabalık diğer kabilelerden birkaçıdır. Nijerya nüfusunun yarısından çoğu Müslümandır. Ülkede, genellikle Avrupalı olan bir miktar Hıristiyan vardır. Bazı kabileler ise hala yerel Yoruba Dini 'ne mensuptur. Kuzeyde bulunan ve ülke yönetiminde başrolü oynayan *Hausa-Fulani* kabileleri genellikle ticaret ve çiftçilikle uğraşırlar. Ülke idaresinde ve hayat tarzlarında, İslam kaidelerine bağlı kalırlar. ¹²

Nijerya'da tarihsel süreçte çeşitli dinlerin bu ülke insanlarını etkilediği görülmektedir.

2.2. Nijerya'da Dinler

Nijerya halkı Yoruba olarak adlandırılan etnik bir gruptan oluşmaktadır. Bu etnik grubun kendilerine ait yerel bir inanış biçimi vardır. Nijerya'ya yapılan, göçler işgal, sömürü faaliyetleri, keşifler, misyonerlik faaliyetleri sonucu Nijerya'da İslam ve Hıristiyanlık yayılmış ve Nijerya'da en yaygın iki din olmuştur. Nijerya'da yoğun olarak İslam ve Hıristiyanlığın bulunması beraberinde birçok problemi de getirmiştir. İki dinin mensupları arasında geçmişten bugüne tartışmalar kavgalar hatta zaman zaman silahlı çatışmalar da gerçekleşmektedir.¹³ Belirtilen dinlerin Nijerya'daki durumu tezde ele alınan konunun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

2.2.1. Yoruba Dini

Yorubalar çoğunlukla Nijerya, Benin ve Togo'nun bazı bölgelerinde yaşayan bir Batı Afrika etnik grubudur. Yoruba halkının büyük çoğunluğu Nijerya'da yaşamaktadır. Yoruba kelimesi yerel dilde "*Tanrı'ya inananlar*" demektir. Yoruba dininde "*Olarun*" adı verilen tek bir Tanrı'ya inanılır. Bu Tanrı tüm insanlardan, krallardan, cinlerden

¹² ICERMediation, Ethno-Religious Conflicts in Nigeria, erişim 10 Temmuz 2025, <https://icermediation.org/ethno-religious-conflicts-in-nigeria/>.

¹³ David D. Laitin, "The Sharia Debate and the Origins of Nigeria's Second Republic", (The Journal of Modern African Studies), no. 3 (Eylül 1982), 411.

üstündür ve her yerdedir. Yoruba dinin de Tek Tanrı inancı olsa da Tanrı'ya giden yolun “*Orişalar*” adı verilen ve sayıları 401 olan küçük tanrılardan geçtiğine inanılır. Bu küçük tanrılar Tanrı'ya giden bir merdiven veya asönsör gibidirler. Ayrıca Yoruba dininde kader anlayışları ve ölümden sonra hayat inancı da vardır. Yoruba Dininin temelinde var olan Tek Tanrı inancı İslam ve Hıristiyanlık'ı benzerlik açısından etkilemiştir. Bu nedenle Yoruba halkının büyük çoğunluğu İslam ve Hıristiyanlık'a geçmiş olmakla birlikte kendi inançlarından tam olarak kopmamışlar ve kendi yerel dinleri olan Yoruba dininin *Eyo* ve *Osun-Osogbo* gibi dini uygulamalarını da devam ettirmişlerdir.¹⁴

2.2.2. Hıristiyanlık ve Pentekostalizm

Nijerya'da Hıristiyanlık ilk olarak Portekizli kâşiflerin Nijerya'nın güneyinde bulunan Benin Krallığı'na gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Portekizliler ticareti geliştirmiş ve köle ticareti yapmışlar, aynı zamanda Hıristiyanlığı da yayarak İslam'a karşı müttefik oluşturmak istemişlerdir.¹⁵ Ancak Portekizliler köle ticaretini yaymada başarılı olsalar da onların Hıristiyanlığı yayma girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹⁶ 16. yüzyılın ikinci yarısında Portekizli misyonerler aynı bölgede tekrar Hıristiyanlığı yayma girişiminde bulunmuşlardır.¹⁷ Hıristiyanlık burada uzun süre etkisini devam ettirmesine rağmen kabile reisleri Hıristiyanlığın misyonerlerin vadettiği gibi kuraklığı önleyemediği sebebiyle eski dinlerine dönmüşlerdir.¹⁸

Katolik, Anglikan, Presbiteryen, Baptist ve Metodist kiliseleri 19. yüzyılda Nijerya'da misyonerlik yoluyla Hıristiyanlığı yaymaya çalışmışlardır.¹⁹ Nijerya'da Hıristiyanlığın yayılmasındaki en önemli etken 1807 yılında İngiltere'de köle ticaretini

¹⁴ Jeleel Odekunle - Vejdi Bilgin, “Gelenek, İslâm ve Modernlik Üçgeninde Yoruba Ailesinin Bugünü”, (ts.), 563.

¹⁵ A. F. C. Ryder, “The Benin Missions”, *Journal of the Historical Society of Nigeria* 2/2 (1961), 231.

¹⁶ Nimi Wariboko, *Nigerian Pentecostalism* (Rochester, N.Y: University of Rochester Press, 2014),22.

¹⁷ Ryder, “The Benin Missions”, 1-26.

¹⁸ Lamin Sanneh, *West African Christianity* (Maryknoll, NY: Orbis Books, 1996), 42.

¹⁹ Peter B. Clarke, *West Africa and Christianity* (London: Arnold Overseas, 1986), 29.

yasaklayan yasanın kabul edilmesi olmuştur. Bu yasa yürürlüğe girince milyonlarca köle Batı Afrika'da yer alan Sierra Leone ülkesindeki Freetown kolonisine yerleştirilmiştir.²⁰ Daha sonra pek çok köle Nijerya'ya göç etmiştir. Batılı misyonerler, bu göçmenlerin gittikleri yerlerde misyon faaliyetlerinde bulunması ve bu konuda başarılı olmaları sebebiyle misyoner faaliyetlerinde bu insanları kullanmışlardır.²¹ Nijerya'da bu kabileler arasında Pentekostal Hıristiyan misyonerler daha çok etkili olmuş ve faaliyet yürütmüşlerdir.

Pentekost kelimesi Yunanca "ellinci gün" (pentecoste) anlamına gelir. Bu kelime Yahudilikte fısıh bayramından elli gün sonra Sina dağında Musa'ya on Emir'in verilmesi adına kutlanan bayramı ifade eder. Aynı zamanda pentekost Yahudilikte hasat bayramı anlamına gelir.²² Hıristiyanlıkta ise Kutsal Ruh'un Havariler ve İsa Mesih'in diğer takipçileri üzerine inişi hatırasına kutlanan bir bayramdır.²³

Pentekostalizm Kutsal Ruh ile vaftiz yoluyla Tanrı'nın doğrudan kişisel deneyimini vurgulayan Protestan Karizmatik bir Hıristiyan hareketidir. Bu hareketin temeli yukarıda anlatılan Pentekost gününe dayanır.²⁴ Pentekostalizm 20. Yüzyılda Protestan Hıristiyanlığının bir kolu olan Evanjelizm içerisinde ortaya çıkmıştır. Coşkulu ibadet şekilleri, Kutsal Ruh vaftizi ve kutsal ruhun tezahür ettiği ruhsal armağanlara verilen önem onu diğer evanjelik gruplardan ayırmaktadır.²⁵

²⁰ Clarke, *West Africa and Christianity*, 31.

²¹ Jocelyn-Murray, *Proclaim the Good News: A Short History of the Church Missionary Society* (London: Hodder & Stoughton Religious, 1985), 53.

²² *Kutsal Kitap (Tevrat-Zebur-İncil)* (Kitabı Mukaddes Şirketi, 2016). (Mısırdan çıkış 34:22; Tesniye16:10)

²³ Elç. 2:14

²⁴ Peter Althouse - Allan Anderson, *The Ideological Development of "Power" in Early American Pentecostalism: An Historical, Theological and Sociological Study* (Lewiston, N.Y: Edwin Mellen Pr, 2010), 17.

²⁵ Robert J Koester, "The Pentecostal and Charismatic Movement", (ts.), 1. <http://www.wlssays.net/files/KoesterPentecostal.pdf>.

Amerika ve İngiltere merkezli Pentekostal Kiliseler kendi misyonerlerini Nijerya'ya göndermesiyle Nijerya'da "Apostolik Kilise", "Tanrı Toplulukları" ve "İncil Kilisesi" gibi Pentekostal Kiliseler kurulmuştur.²⁶

1960'lı yıllarda Kuzey Amerika merkezli "Karizmatik Pentekostal Hareket" Kutsal Ruh vaftizinin bağımsız kiliseler tarafından uygulanmaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır. İngiltere kökenli öğrenci organizasyonlarının 1970'lerde üniversitelerde yürüttüğü faaliyetler ile bu hareket Nijerya'ya intikal etmiştir. Bu organizasyonlar kampüslerde yürüttükleri faaliyetlerle gençlerin bu harekete yoğun katılımlarını sağlamışlardır.²⁷ Böylelikle o yıllarda hem pentekostal hareketlerin hem de İslam kültüründe rastlanan hareketlerin ilgi odağı gençler olmuştur. Pentekostal hareket İslam kültüründe bulunan şifa uygulamalarını, muska kullanımını, sufi ritüellerini, yıldız ve hilal gibi sembolleri kınamış ve İslam dinini Hıristiyanlığa karşı bir tehdit unsuru olarak görmüştür.

Nijerya'da pentekostal kiliselerin başarısı diğer kiliselerin de "karizmatikleştirilmesine" olanak sağlayarak Hıristiyan üst orta sınıf üyelerinin ilgisini çekmiştir. 1980'li yıllarda petrol fiyatlarının düşmesi sebebiyle ekonomi ve siyaset kötü etkilenmiştir. Ekonomik ve siyasi koşulların kötüleşmesi sebebiyle Pentekostalizm bu coğrafyada hızla yayılmıştır.²⁸ Birçok Nijerya'lı ve ana akım Protestan kiliselerine bağlı insanlar Pentekostalizm'e geçmiş ve Pentekostalizm bu insanlara ruhani bir yeniden doğuş vaatmiştir.²⁹

²⁶ Israel Olofinjana, *Reverse In Ministry And Missions: Africans In The Dark Continent Of Europe: An Historical Study Of African Churches In Europe* (Central Milton Keynes: AuthorHouseUK, 2010), 23.

²⁷ Özlem Topcan, *Pentekostal hareket ve Afrika'daki misyon faaliyetleri (Nijerya örneği)* (Ankara Üniversitesi, Din, ts.), 180.

²⁸ "Nijerya'da Pentikostalizm | Dini Okuryazarlık Projesi" (23 Mart 2020).

²⁹ J. D. Y. Peel, *Aladura: Religious Movement Among the Yoruba* (Oxford University Press, 1968).

Pentekostlar Müslümanlarla bir ölüm kalım savaşı verdiklerini iddia ederek onları düşman olarak gördüklerini ifade ederler.³⁰ Müslümanlar da din değiştirmelere karşı negatif yaklaşımlarda bulunmaktadır. Bu da her iki grup arasında zaman zaman çatışmalara sebebiyet vermektedir.³¹

2.2.3. İslam

Nijerya dünyadaki en büyük müslüman topluluklardan birine ev sahipliği yapmaktadır. Ancak ülke laik bir anayasaya sahiptir. Müslümanların nüfusunun yoğunluğu nedeniyle siyaset ve sosyal yaşam üzerinde İslam'ın önemli etkileri vardır.³²

Nijerya'da İslâm'ın varlığı Arapların Kuzey Nijerya'ya (Hevsa bölgesi) göç etmeleriyle başlamıştır. 17. yüzyıldan itibaren, Kuzey Nijerya'da İslâm, eyalet seçkinlerinin dini haline gelmiştir.³³ İngiliz yönetiminin aktif olduğu dönemde yeni demir yollarının yapılması çiftçileri ihracat pazarının içine itmiştir. Bu ihracat pazarı içinde başarısız olan köylüler topraklarını kaybedince kentlere göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu durum pek çok Hevsa köylüsünün İslam'a geçmesine neden olmuştur. Eskiden azınlık durumunda olan İslam mensupları bu gelişmeler sayesinde zamanla çoğunluk durumuna geçmiştir.³⁴

Nijerya'nın yaklaşık %30'luk kısmını oluşturan Hausa halkı³⁵, İslam'ı Nijerya'nın sahip olduğu coğrafi konumdan dolayı ticaret vasıtasıyla tanımıştır. Hausa halkı için önemli olan Kano bölgesine gelen Müslüman tüccarlar ve din adamları, Kano hükümdarı

³⁰ Ruth Marshall-Fratani, "Mediating the Global and Local in Nigerian Pentecostalism", *Journal of Religion in Africa* 28/3 (1998), 278-315.

³¹ Murray Last, "Muslims and Christians in Nigeria: An Economy of Political Panic", *The Round Table* 96 (01 Ekim 2007), 605-616.

³² "Nijerya", *Vikipedi*, 14 Haziran 2023. "Nijerya wikipedia", *Vikipedi*, 31 Ekim 2023.

³³ Ira M. Lapidus, *A History of Islamic Societies : Ira M. Lapidus* (Erişim 29 Kasım 2023), 838.

³⁴ Odekunle - Bilgin, "Gelenek, İslâm ve Modernlik Üçgeninde Yoruba Ailesinin Bugünü".

³⁵ İbraahim Sabiu Vd., "Hausa People Of Northern Nigeria And Their Development", (01 Ocak 2018), 180.

11. Sarkin Yaji zamanında bölgeye İslam'ı tanıtmıştır.³⁶ Sarkin Yaji'de (1349-1385) İslam'ı kabul ederek bir cami inşa ettirmiştir.³⁷

Nijerya'da yaşayan Fulani kabilesinden din adamları Hausa bölgesine gelerek din üzerine yazdıkları eserler ile beraber İslam mezheplerini ve tarikatlarını tanıtmıştır. Özellikle Muhammed b. Abdulkerim el-Magili (ö. 1503-4 ya da 1505)³⁸, Kadirîyye tarikatını tanıtmış ve İslam'ı yayma çalışmalarına öncülük etmiştir.³⁹ İslam, uzun bir süre saray dini olarak kalmış ve halk arasında sınırlı bir etki göstermiştir. Bu sebeple 14. ve 18. yüzyıllar arasında geleneksel inançlara bağlı olanlar arasında çok az din değiştirme yaşanmıştır. İslam'ı kabul edenler ise İskoki adlı geleneksel inancı uygulamaya devam etmiş ve zamanla İslam'ın bazı uygulamaları geleneksel inançlarla karışmış kaynaşmış ve harmanlanmıştır.⁴⁰ Bu geleneksel inançlardan biri olan Bori inancı, cinlerle ilgili ruh ve büyüye dayalı olarak Nijerya İslam kültürü içinde varlığını sürdürerek senkretik bir İslam örneği oluşturmuştur.⁴¹

Nijerya'da bu sosyo-kültürel arka plana bağlı olarak yeni dini anlayışlar ortaya çıkmıştır. İslam ve Hıristiyanlığı kaynaştırma, hatta birleştirme çabası bu dini anlayışlar arasında yer almıştır.

³⁶ Paul E. Lovejoy, "The Role of the Wangara in the Economic Transformation of the Central Sudan in the Fifteenth and Sixteenth Centuries", *The Journal of African History* 19/2 (Nisan 1978), 183.

³⁷ L. Lewis Wall, *Hausa Medicine: Illness and Well-Being in a West African Culture* (Durham: Duke University Press, 1988), 118.

³⁸ Ebu Abdullah Muhammed b. Abdulkerim el-Magili, Cezayir'de doğmuş olup, Batı Afrika İslam dünyasında derin etkiler bırakmış çok yönlü bir ilim adamıdır. Onu dönemindeki diğer alimlerden ayıran temel unsurlar arasında, Yahudi topluluklarına karşı geliştirdiği sert tavır, İslami düşünce içerisinde yenilikçi/reformcu bir çizgiye sahip oluşu ve siyaset teorisine dair kaleme aldığı kapsamlı eserleri yer almaktadır. Magili, yalnızca fıkıh alanında değil; hadis, kelam, tasavvuf, Arap dili ve edebiyatı ile siyasal düşünce gibi pek çok farklı alanda eser vermiş çok yönlü bir alimdir.

Alan Verskin, "Muhammad b. 'Abd al-Karīm al-Maghīlī", *Encyclopedia of Islam, 3rd Ed.*, (01 Ocak 2019), 1.

³⁹ 'Abd-al-'azīz 'Abd-allah Batrān, "A Contribution to the Biography of Shaikh Muḥammad Ibn 'Abd-al-Karīm Ibn Muḥammad ('Umar-a-'Mar) al-Maghīlī, al-Tilimsānī", *The Journal of African History* 14/3 (Temmuz 1973), 381.

⁴⁰ Ogechukwu Nwaocha "Conflict for the Survival of Bori Cult", *International Journal of Research in Arts and Social Sciences.* 2 (2017), 304.

⁴¹ Abdulkadir Kıyak - Elif Kul, "Nijerya'da Müslüman Hausalarda Geleneksel İnançların Kalıntıları", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (30 Haziran 2024), 50.

3. YDH olarak Chrislam'ın Teşekkülü ve İlk Misyonları

Nijerya'nın sahip olduğu sosyo- kültürel ortamda Chrislam adıyla yeni bir dini hareket teşekkül etmiş ve Nijerya'da misyon merkezleri oluşturulmuştur. Nijerya'da Chrislam daha öncede belirtildiği gibi ilk olarak 1976 yılında Tela Tella adlı hem İslam'ı hem de Hıristiyanlığı kabul ettiğini açıklayan Yorubalı bir adam tarafından İlahi bir çağrı aldığı gerekçesiyle İslam ve Hristiyanlığı birleştirme ve tek bir din oluşturma adına Nijerya'da bulunan Lagos kentinde kurulmuştur.⁴² Tella misyonunu "Tanrı Sevgisi" ya da "*Tanrı'nın İradesi*" anlamlarına gelen "*Ifeoluwa*" ile ifade etmiştir.⁴³

3.1. Hareketin Organizasyonu ve Liderleri

Ifeoluwa, takipçileri tarafından "*Man of God* (Tanrı'nın adamı)" olarak adlandırılan Tela Tella tarafından yönetilmektedir.⁴⁴ "Man of God" olarak isimlendirilmesinin sebebi Tanrı'nın yaşayan elçisi olarak Tanrı'dan inen vahiyleri doğrudan aldığına inanılmasıdır. Tella aynı zamanda "Ifeoluwa (Tanrı'nın Sevgisi/İradesi)" olarak da anılmaktadır. Tella Nijerya'nın Batı bölgesinden gelmektedir. Farklı insanlarla tanışmak, farklı kültürleri, dinleri, sosyal inançları deneyimlemek için dünyayı dolaşmıştır. Tella kendisini doğa aşığı ve hayvansever olarak ifade etmektedir. Kediler, tavşanlar, atlar, tavus kuşları gibi birçok hayvana sahiptir. 18 Nisan 1976'da Ifeoluwa'yı kuran Tella'nın doğum tarihi bilinmemektedir. Ancak aktif olarak kullandıkları internet sitesinden yapılan paylaşımlara göre Tella yaşamakta ve vahiy almaya devam etmektedir. Tella aynı zamanda birçok mucize gerçekleştirdiğini iddia etmiştir. Bunlar; "hastaların iyileştirilmesi, ölümlerin diriltilmesi, kuraklık yıllarının berekete dönüşmesi, kanserli hastaların iyileştirilmesi, cüzzamın iyileştirilmesi, körlerin görmesinin sağlanması, umutsuzların, fakirlerin zenginleşmesi, hapisanedeki suçluların serbest bırakılması, terfileri mümkün kılınması, aile birleşmelerinin mümkün kılınması

⁴² Janson, "Unity Through Diversity", 653.

⁴³ "Chrislam - WRSP" (Erişim 06 Haziran 2023).

⁴⁴ Janson, "Unity Through Diversity", 663.

vb.”. Takipçileri onu bir öğretmen, rol model, herkesin babası ve Tanrı'nın Tek elçisi olarak görmektedir.⁴⁵

Tella halka açık etkinliklerde insanların karşısına çıktığında gözüne güneş gözlüğü takar ve eline de asa alır. Taraftarları onunla etkileşime girerken uymaları gereken bazı katı kurallar vardır; Tella'ya en az yedi metre mesafede durulmalı ve tokalaşmaktan kaçınılmalıdır. Bunun yerine selamlaşmak için “Sevgi, Barış, Bağlılık” denir. Bu kurallar ve düzenlemeler Tella'nın sahip olduğu konumunu pekiştirmede katkıda bulunur. Tella'ya liderliği konusunda “*The Lady Apostles* (Leydi Havariler)” olarak bilinen iki eşi eşlik eder. Tella cinsiyet eşitliğini savunmakta ve Ifeoluwa'da hem kadınların hem de erkeklerin lider pozisyonlarda yer almasını desteklemektedir. Ancak kadınlar Kutsal Ruh'un direktiflerine göre özel dönemlerinde tapınaktan uzak durmalıdır. Tella'nın çocukları ise “*The Prayer Warriors* (Dua Savaşçıları)” olarak bilinir ve koro ile dua liderliği görevini yaparlar.⁴⁶

Tella Hıristiyanlık ve İslam arasında birini diğerine üstün gördüğü izleniminden kaçınmak için daha önce mensup olduğu dini gizler ve bu konu hakkında konuşmaktan kaçınır: “Çocuklarım bile daha önce Müslüman mı yoksa Hıristiyan mı olduğumu bilmiyor” diyerek şu sözleri ilave eder: “*İsa'yı Peygamber'den (Hz.) Muhammed) daha çok sevmiyorum. Hepsini seviyorum ve onlar da beni seviyor*”. Ancak yakın çevresinden bazı kişiler onun geçmişte Müslüman olduğunu söylerken, bazıları ise “geleneği” olduğunu bildirmektedir.⁴⁷

Yeni bir dini hareket olarak şekillenen Chrislam'ın öncü isimlerinden biri de Samsideen Oladimeji Saka'dır. Samsideen Saka'nın resmi unvanı “Peygamber (Dr.) So

⁴⁵ “About Ifeoluwa”, *Ifeoluwa Mission* (03 Ekim 2018) (Erişim Tarihi 20 Mayıs 2024).

⁴⁶ Janson, “Unity Through Diversity”, 654.

⁴⁷ Janson Marloes, “Chrislam: Forging Ties in Nigeria's Multi-Religious Society.” (ed. Egodi Uchendu, *New Face of Islam in Eastern Nigeria and the Lake Chad Basin* (Zaria: Aboki Publishers, 2012), 6.

Saka”dır. Pentekostal kiliselerde kehanet anlamına gelen ‘görme’ yeteneğine sahip olduğu iddia eden Saka, kendisini Tanrı ile takipçileri arasında aracılık yapan bir peygamber olarak görmektedir. Kehanetin yanında Pentekostal kiliselerde entelektüelleşmeye yönelik artan bir eğilim vardır. Bu doğrultuda, Pentekostal papazlar genellikle “doktor” unvanını benimsemekte, kitaplar yayınlamakta ve üniversiteler açmayı hedeflemektedir. Saka, resmi unvanı ve faaliyetleri açısından ortaokulu bitirmediğini, ancak tanrısal olarak Fahri doktora sahip olduğunu iddia ederek entelektüelleşmeye yönelik olan bu eğilimden etkilenmiştir.⁴⁸ Nijerya’da Genel Gözetmen (General Overseer (G.O)) olarak bilinen Pentekostal papazlardan ilham alan Saka Oke Tude’nin Baba Genel Gözetmeni (Daddy G.O) olarak görev yapmaktadır.⁴⁹

Ogmoso Society of Chrislam grubunun ise tek bir kurucusu yoktur. Beş kişilik bir grup tarafından yönetilmektedir. Ibukunoluwa, Tantoluwa, Ayokunle, Olumide ve Obafemi adındaki bu kişiler Ifeoluwa ve Oke Tude’de olduğu gibi kendilerini İslam, Hıristiyanlık ve Afrika yerel dinlerinde birliğe teşvik etmeye adanmış bir grup kurmak için Tanrı’dan ilahi bir vahiy aldıklarını iddia etmektedir. Grup kurulmadan önce birbirilerini tanımayan bu gençler, Tanrı’nın onları seçip bir araya getirdiğine inanmaktadır. Ancak dikkat çeken en önemli husus bu kişilerin Nijerya’da Lautech Üniversitesi’nde öğrenci olmaları ve birbirine çok yakın mesafelerde yaşamalarıdır. OSC kurulmadan önce Ibukunoluwa Katolik, Tantoluwa Pentekostal, Ayokunle Müslüman, Olumide Ahmediye Tarikatı ve Obafemi İfa (Afrika yerel dini) dinine mensuptu. Ibukunoluwa, “Bu çeşitlilik Ogmoso’daki çeşitli dini topluluklarla temas noktaları olarak hareket etmemizi sağlıyor...bunlar köprüler oluşturuyor ve birbirimizi daha iyi anlamamıza yardımcı oluyor” demiştir. Grup üyeleri diğer Chrislam gruplarının

⁴⁸ Birgit Meyer, “Christianity in Africa: From African Independent to Pentecostal-Charismatic Churches”, *Annual Review of Anthropology* 33/Volume 33, 2004 (21 Ekim 2004), 447-474.

⁴⁹ Janson, “Unity Through Diversity”, 658.

varlığından haberdar olsalar bile OSC'yi kurarken bu Chrislam gruplarının varlıklarını bilmediklerini ifade etmişlerdir.⁵⁰

OSC'nin liderliği dönüşümlü olarak yürütülür. Kurucular statü açısından eşittir. Kurucuların üç ayda bir yaptıkları toplantılarda yapılan oylamalarda her kurucunun oyu eşittir. Her üç ayda bir, on üyeden oluşan yeni bir grup OSC'nin "Organizasyon Komitesi" olarak adlandırdığı yapıda görev almak üzere seçilir. Bu komite, bağış yönetimi ve OSC'nin çeşitli faaliyetlerine gönüllü desteği sağlama gibi sorumlulukları üstlenir. Hiç kimse bir yıl içinde birden fazla dönem görev alamaz, tüm üyelerden gönüllü olarak katılmaları beklenir.⁵¹

3.2. İlk Misyon: İfeoluwa (Tanrı'nın Sevgisi)

Misyon, 18 Nisan 1976 tarihinde Tanrı'nın talimatlarıyla Tella tarafından kurulmuştur. Kardeşlik merkezi adını verdikleri ilk merkez Nijerya'nın Lagos eyaletinin Illupeju bölgesinde kurulmuştur. 1977'de ikinci merkez Lagos'taki Dopemu bölgesine taşınmıştır.⁵²

İslam'ın beş temel şart üzerine kurulması gibi İfeoluwa da beş temel şart üzerine kuruludur. Bunlar 'sevgi', 'merhamet', 'neşe', 'salih ameller' ve 'hakikat'tir. Tella kendisini dünyayı aydınlatmak üzere Tanrı'nın sevgisinin ve iradesinin vücut bulmuş hali olarak tanımlar.⁵³ Daha önce de belirtildiği gibi Tella 1970'lerde ilahi vahiy aldığı dile getirmiştir:

"Tanrı beni çağırdığında misyonumun adının İfeoluwa olacağını söyledi. Misyonumun ismini Tanrı belirledi. Ben Tanrı'nın iradesinin kişileşmiş haliyim. Tanrı'nın sözü İsa'dır. Misyonumun kaynağı sevgi, barış ve bağlılıktır. Sevgi ve barışı anlamak

⁵⁰ Williams, "Interreligious encounter in a West African city", 94-96.

⁵¹ Williams, "Interreligious encounter in a West African city", 109-110.

⁵² *Ifeoluwa Mission* (03 Ekim 2018) (20 Mayıs 2024).

⁵³ Janson, "Unity Through Diversity", 656.

kolaydır. ‘Bağlılık (Abide)’ Takipçilerimin Ifeoluwa'nın kanunlarına, kurallarına ve düzenlemelerine uyması gerektiği anlamına gelir.. Ben Tanrı'nın elindeki bir aracım.”⁵⁴

Tella'ya göre Tanrı kendisi “*glossolalia*”⁵⁵ aracılığıyla ilahi vahiylerini bildirerek iletişime geçer. Bu vahiy “Homosapiens’in hayal gücünün ötesinde yeni bir dünya düzeni” mesajıdır.⁵⁶ Ancak dünya bu vahiyleri almaya henüz hazır değildir. Hazır olacağı güne kadar “Lady Havarileri (*Lady Apostles*)” olarak tanımladığı iki eşi ile ve “Dua Savaşçıları (*The Prayer Warriors*)” olarak tanımladığı çocuklarıyla Lagos’ta “*The Mount of Power*” da var olan nüfusun yoğun olduğu bir gecekondu mahalesinde gözlerden uzak bir yaşam sürmektedir. “*The Mount of Power*” ile tıpkı Musa’nın Sina Dağı’nda on emir almasına benzetilerek bir gönderme yapılmaktadır.⁵⁷ İfeoluwa genel merkezi *The Mount of Power* ve hac merkezi *the Mount of Aauthority*’dir. Buna ek olarak *the Mount of Light, the Mount of Mercy, the Liberation Spot and the Crusaders’ Mission* (Ifeoluwa’nın evanjelist Adeboye başkanlığındaki propoganda ofisi) merkezleri vardır.

Tella’nın iddiasına göre cemaatinin giyim kuşamları, inançları uygulama yöntemleri ve kullandıkları dini gerekçelerin nasıl yapılacağı Tella’ya Tanrı tarafından Tanrı’yı yüz yüze görmeksizin Cebrail ve Mikail melekleri aracılığıyla vahiy yoluyla bildirilmiştir. Vahiylerde Tella’ya yapacakları bildirildiği için Tella vahiy bir “iç öğretmen” olarak tanımlamıştır.⁵⁸

⁵⁴ Janson, “Unity Through Diversity”, 656; Janson Marloes, “Chrislam Forging Ties in Multi Religious Society”, 6.

⁵⁵ Glossolalia: “Yunanca dillerde” konuşmak anlamına gelen bu kelime kolayca anlaşılabilen herhangi bir anlamı olmayan konuşmaya benzer seslerin peş peşe hecelerinin seslendirilmesidir. Dini uygulamaların bir parçası olarak görünür ve ilahi bir dil olduğuna inanılır. Bu kavram Pentekostal ve karizmatik Hıristiyanlıkta kullanılır.

Andrew M. Colman (ed.), Psikoloji Sözlüğü (Oxford: Oxford University Press, 2009), s. 319, "Glossolalia", erişim 5 Ağustos 2011.

⁵⁶ Janson Marloes, “Chrislam: Forging Ties in Nigeria’s Multi-Religious Society.”, 6.

⁵⁷ Janson, “Unity Through Diversity”, 656.

⁵⁸ Janson Marloes, “Chrislam: Forging Ties in Nigeria’s Multi-Religious Society.”, 9.

Ifeoluwa'nın sembolü ortasında Hıristiyan haçı ve sevgiyi simgeleyen bir kalbin olduğu tahta bir levhadır. Bu levhaları yaşadıkları bölgede bulunan çitlere resmetmişlerdir.⁵⁹

Ifeoluwa'nın diğer Chrislam gruplarına göre üye sayısı azdır. Ifeoluwa'nın az katılımcısı olmasının bir sebebi olarak katılımcıların uyması gereken seksen kuralın var olmasıdır. Bu kurallar Sina Dağı'nda Musa'ya verilen on emir gibi *Mount of Authority*'de Tella'ya verilmiştir. Bu kurallar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Tutum ve davranış kuralları:

Tanrı'dan korkmak ve on emrine itaat etmek, Ifeoluwa'nın karşısında diz çökmek, hiçbir olayı büyücülükle ilişkilendirmeyerek Tanrı'nın isteği olarak görmek, ruhani gücü kötü amaçlar için kullanmamak, büyüklere saygı küçüklere sevgi göstermek, Tella'ya yaklaşırken 7-12 metrelik mesafeyi korumak, Tella ile göz teması kurmamak ve mabede eli boş gelmemek.

- Ahlakla ilgili kurallar:

Dedikodu yapmamak, kavgadan kaçınmak, kıskançlık etmemek, alçakgönüllü olmak, diğer din mensuplarına karşı saygılı olmak, yalan söylememek, rüşvet vermemek, dünyevi şeylerin peşinden koşmamak.

- Disiplinle ilgili kurallar:

Ayinlere geç kalmamak ve geç kalındığında dışarıda beklemek, üyelerin mabedi temizlemesi ve düzenli bir şekilde bırakmalarıdır.

- Kılık- Kıyafet ile ilgili kurallar:

Üyeler beyaz bir elbiseden oluşan Ifeoluwa resmi kıyafetini giymelidir. Dove üyeleri çarşamba günleri mavi ve Cuma günleri pembe elbise giymelidir. Kadınlar başörtüsü takmalı ve tüm iç çamaşırları beyaz olmalıdır. Kadınların şeffaf ve siyah

⁵⁹ Janson, "Unity Through Diversity", 656.

giysiler giymeleri yasaktır. Mabette ayakkabı giymek, makyaj yapmak ve takı takmak yasaktır.

- Yiyecek yasakları:

Sigara ve alkol kullanmak, pulsuz balık yemek, kan, salyangoz, domuz eti veya kurban edilen yiyecekleri yemek yasaktır. Et yemek helaldir ancak etin uygun şekilde kesilmiş bir hayvanın eti olması gerekir.

- Hijyen ile ilgili kurallar:

Köpek beslemek yasaktır. Kadınlar özel dönemlerinde mabete yaklaşmamalıdır ve abdest alıp ritüel banyo yapmalıdır. Evli çiftler cinsel birliktelik sonrası en az altı saat mabetten uzak kalmalıdır ve aynı şekilde abdest alıp ritüel banyo yapmalıdır. Abdest almadan ve ritüel banyo yapmadan cesetlere dokunmalarına izin verilmez. Kadınların mabette bebeklerini emzirmeleri yasaktır.

Bu kurallara ek olarak, bir kişinin Ifeoluwa'ya kabul edilebilmesi için kumsalda yapılan bir kutsama ayinini geçmesi gerekir. Kumsal yeryüzü ile gökyüzü arasındaki sınır olarak gördükleri için kişinin kumsalda ruhen arınacağına ve dualarının kabul olacağına inanırlar. Dove üyeleri için kurallar ve düzenlemeler de katıdır.⁶⁰

3.3. Tella'nın Vahiyleri ve Kehanetleri

Tella İnanırlarınca, İsa ve (Hz.) Muhammed'den sonra günümüzde yaşayan Tanrı'nın elçisi kabul edilmektedir ve vahiy aldığına inanılmaktadır. Her yıl Tanrı'nın Tella'ya o yıl boyunca gerçekleşecek olaylar hakkında bilgi verdiğiğine inanılmaktadır. 2020 yılı itibariyle aldığı vahiyleri ve kehanetleri internetteki Ifeoluwa'nın blog⁶¹ sayfasında paylaşmaktadır. Bu kehanetler şu şekildedir:

⁶⁰ Janson Marloes, "Chrislam: Forging Ties in Nigeria's Multi-Religious Society.", 10.

⁶¹ "Welcome to Ifeoluwa Mission. Love | Peace | Abide", *Ifeoluwa Mission* (02 Eylül 2020) (Erişim 21 Mayıs 2024).

2019 yılının yılbaşı gecesinde yapılan bir ayin sırasında Tella Tanrı'dan Çin için dua etmesini istediği bir vahiy aldığı iddia etmiştir. Tella Çin'de kontrolden çıkabilecek bir olayın gerçekleşeceği ve tüm dünyanın da bundan etkileneceği uyarısında bulunduğunu ifade etmiştir.

25 Nisan 2020 Cumartesi günü her hafta saat 12'de yaptıkları ayin sırasında Tella, Tanrı'nın bir meleğinin kendisine Tanrı'dan vahiy iletmek üzere Güç Dağı'na (Mount of Power) indiğini iddia etmiştir. Tella Tanrı'nın kendisine melek aracılığıyla insanların ve tüm din adamlarının Tanrı'nın merhametine ulaşmak ve COVID-19 salgınına sona erdirmek için atmaları gereken adımları bildirdiğini ifade etmiştir. Bu adımların her dini kuruluşun liderinin, ırkına ve inancına bakılmaksızın uygulamaları gerektiğini ifade etmişlerdir. İzlemeleri gereken aşamalar şu şekildedir:

İlk aşamada dini lider kendi ibadet mekânında 3 adım yürüyerek törene başlamaktadır.

Lider varsa esasını ya da kılıcını gökyüzüne doğru kaldırması gerekir. Eğer yoksa kutsal saydıkları bir kitabı kullanmalıdır.

1. Lider kılıcı elinde tutarak secde pozisyonuna geçmelidir.
2. Lider secde pozisyonundayken, *“Yehova (Yahweh), Yehova (Yahweh); Yehova (Yahweh); Yehova (Yahweh), Yehova (Yahweh); bu kötülüğü bizden uzaklaştır.”* dua ifadelerini söylemesi gerekmektedir.
3. Bu aşamada her iki dizleri yerde, üst bedenleri dik olacak şekilde oturmaları gerekmektedir. Tıpkı Müslümanların namazda Ka'de-i Ahire yaptığı gibi oturur ve *“Yehova (Yahweh), Yehova (Yahweh); Yehova (Yahweh); Yehova (Yahweh), Yehova (Yahweh); bu kötülüğü bizden uzaklaştır.”* tekrar bu sözleri söylemeleri beklenmektedir.
4. Bu aşamada kılıçları dik bir şekilde ayağa kalkarak dik dururlar
5. Dik dururken 4 hareketle sol ayağıyla öne adım atıp sağ ayağını yanına getirir. Sonra sağ ayağıyla geriye adım atıp sol ayağını yanına getirmelidir.

6. Bunları yaptıktan sonra tekrar “*Yehova (Yahweh), Yehova (Yahweh); Yehova (Yahweh); Yehova (Yahweh); Yehova (Yahweh); Yehova (Yahweh); bu kötülüğü bizden uzaklaştır.*” söylenir.

7. Ayaktayken üç kez eğilerek Tanrı’ya ibadet ederek şu sözleri söylemektedir: İlk defa eğildiklerinde “Kutsal”, ikinci defa eğildiklerinde “Kutsal” ve üçüncü defa eğildiklerinde “Kutsal Rab Tanrı Her Şeye Gücü Yeten”.

8. Dik durarak iki ellerini vücutlarından uzağa doğru açarak (bir hediye almak istiyormuş gibi) ve “Tanrım, bizi duyduğuna inanıyoruz, beklediğimiz şey senin mucizen. Gel ve mucizeni tüm dünyada bizim için gerçekleştir” ifadelerini söyleyerek sonrasında 7 kez “Hallelujah (Şükürler Olsun)” ifadesini söylemektedirler.

Bu aşamaları yapan Tella’nın sesini Tanrı’nın duyduğunu ve bu dualardan sonra artık Tanrı’nın mucizesini beklemeleri gerektiğini iddia etmektedirler. Ifeoluwa’nın blog sayfasında duyurulan bu talimatları uygulayan liderlerin video çekerek internetten paylaşmalarını blog sayfalarında belirtmişlerdir.⁶²

Tella 23 Ocak 2021’de Şabat ayini sırasında Tanrı’nın bir meleğinin kendisine bir vahiy getirdiğini iddia etmiştir. Tella Tanrı’nın Nijerya’nın eski valisi Bola Hamed Tinubu’nun 2021 yılında zamansız ve utanç verici bir şekilde ölmemesi için Tinubu’nun Tanrı’ya dua etmesini emrettiğini ifade etmiştir. Tella Tinubu’nun şu anda sahip olduğu siyasi güce güvenmemesi gerektiğini, hayatını koruması için Tanrı’ya dua etmesi gerektiğini belirtmiştir.⁶³

Tella 1 Ocak 2022’de gelen vahiyde Tanrı’nın kendisine Kanada’da yıkıcı bir felaketin olmaması için kendisine dua etmesi gerektiğini vahiyle bildirmiştir. Tella Tanrı’nın, “Elçim, bu yıl Papa için dua et ki Tanrı onun canını mızrakla kessin” şeklinde sözleri bildirdiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Tella da hararetle dua ettiğini ifade

⁶² “Ifeoluwa Heals the World - Covid-19”, *Ifeoluwa Mission* (blog),(27 Nisan 2020) (Erişim 25 Mayıs 2024).

⁶³ Oluwabamise, “Untimely Death of Ex-Governor Asiwaju Bola Hamed Tinubu Is in His Hands”, *Ifeoluwa Mission* (blog), (19 Şubat 2021)(Erişim 25 Mayıs 2024).

etmiştir. Tanrı'nın kendisine Kardinal Olubunmi Okojie'nin hastalanmaması için dua etmesini emrettiğini iddia etmiştir. Tella bu emirin verildiği günden beri Kardinal Olubunmi Okojie'nin hastalanmaması için dua ettiğini ifade etmiştir. Tella Tanrı'nın, The Redeemed Christian Church of God (Kurtarılmış Hıristiyan Tanrı Kilisesi) liderini takipçilerini uyarması noktasında kendisine emir verdiğini iddia etmiştir. Tanrı bu kilise mensuplarının başkalarının dinine veya inancına saygı göstermediğini, kendilerini üstün görüp diğer inanç mensuplarını küçümsediğini belirtmiştir. Özellikle Müslümanların Tanrı'nın iradesini yerine getirmede ve şeytana taptıklarını düşündüklerini ifade etmiştir. Müslümanların da diğer dinleri dışlamaması gerektiğini belirtmiştir. Tüm insanların Tanrı'ya ibadet etmelerini, Tanrı'nın herkese kendisine ibadet etmek için farklı yöntemler verdiğini, bu nedenle şeytana tapmamalarını ve kıyamet gününe hazırlanmalarını emrettiğini ifade etmiştir.⁶⁴

3.4. Tella'nın Mucizeleri

Ifeoluwa üyeleri her Kutsal Perşembe/İyi Cuma' da Victoria adası'ndaki sahilde toplanmaktadır. Her zamanki gibi toplandıkları bir gün Tella onlara denizin öfkeli olduğunu bu nedenle aşırı dalgal ve andığını kimsenin denize girmemesi gerektiğini söylemiştir. Ancak bir grup genç gizlice denize girmiş ve boğulmuştur. Gençler durumu Tella'ya anlattığında ise Tella denize kayıp çocuğu getirme emrini vermiştir. Bunu gerçekleştirmek için sahile gittiklerinde dalgaların çocuğu sahile taşıdığını görmüşlerdir. Daha sonra Tella herkesi ibadetine göndererek boğulan çocukla yalnız kalmak istemiştir. Gençler Tella'nın bu emri üzerine çocuğu kurtarmak için ilk yardım uygulamayı teklif etmişlerse de Tella reddetmiş ve onlara ibadetlerine dönmelerini emretmiştir. Gençler

⁶⁴ Oluwabamise, "2022 Revelations and Prophecies", *Ifeoluwa Mission* (blog), (30 Ocak 2022) (Erişim 25 Mayıs 2024).

ibadetlerinden geri döndüklerinde ise çocuğun yaşadığını görmüşlerdir. Adı Sule olan bu gencin şu an bir avukat olduğunu ve evli olduğunu belirtmişlerdir.⁶⁵

Tella'ya kalbi delik olan Tunde adında bir adam iyileşmek için gelmiştir. Tella ona 3 -7 hafta arası randevuyla kurtuluş duasını almak için gelmesi gerektiğini belirtmiştir. Tella'nın kurtuluş duasını yaptığı evi her Cuma saat 15:00-16:00 arası açıktır. Tunde bu süreç boyunca her Cuma gelerek Tella'dan kurtuluş duasını almıştır. Bu sürecin sonunda hastaneye gidip kalp taraması yaptırdığında kalbinde delik olmadığı belirtilmiştir. Bu durum da Tella'nın mucize olarak iddia ettiği olaylardan biridir.⁶⁶

Fatai adındaki bir çocuk önce bayıldığını sonra öldüğünü ifade eden Tella'nın takipçileri Fatai'yi kurtarması için Tella'yı çağırmışlardır. Tella çocuğun ebeveynlerinden su getirmelerini istemiştir ve getirilen suyu kutsayarak çocuğun ölü bedeni üzerine serpererek onu dirilttiğini iddia etmiştir.⁶⁷

3.5. Festivalleri, Yıldönümleri ve Özel Günleri

İfeoluwa inancında, belirli gün ve tarihler; kutsal olayların hatırlanmasına, toplumsal hafızanın tazelenmesine ve inanç değerlerinin yaşatılmasına hizmet eden özel zamanlardır. Bu bölümde, takipçilerin birlikte kutladığı festivaller, yıl dönümleri ve özel günler ele alınmaktadır.

3.5.1. Festivaller

Festivaller, Ifeoluwa inancında kutsal anlatıların topluca hatırlandığı ve ritüel bir biçimde yaşatıldığı özel zamanlardır. Her festival, geçmişte yaşandığına inanılan bir rüya, ilahi mesaj ya da ruhani deneyimi anmak üzere düzenlenir.

⁶⁵ Oluwabamise, "Ifeoluwa Commanded the Sea to Return Missing Boy", *Ifeoluwa Mission* (blog), (07 Nisan 2020) (Erişim 27 Mayıs 2024).

⁶⁶ Oluwabamise, "Ifeoluwa Healed a Man with Hole in the Heart", *Ifeoluwa Mission* (blog), (07 Nisan 2020) (Erişim 27 Mayıs 2024).

⁶⁷ Oluwabamise, "A Dead Boy Raised Back to Life", *Ifeoluwa Mission* (blog), (07 Nisan 2020) (Erişim 27 Mayıs 2024).

3.5.1.1. Anahtar Festivali

Tella bir gün rüyasında İsa'yı üzerinde kırmızı beyaz bir kıyafetle ve elinde bir anahtarla gördüğünü, elindeki anahtarı (Hz.) Muhammed'e verdiğini, (Hz.) Muhammed'in de anahtarı kendisine verdiğini gördüğünü iddia etmektedir. Rüneyayı ışığın, kurtuluşun, sevincin anahtarını günümüzün ışığı olan Tella'ya iletilmesi olarak yorumlamaktadırlar. Bu olay 2 Şubat'ta gerçekleştiği için her yıl 2 Şubat'ta bugünü kutlarlar.⁶⁸

3.5.1.2. İlahiler Festivali- Ajodun Orin

İlahiler festivalinde, seçilmişlerin ruhlarını canlandırmak, Tanrı'ya yakınlaşmak ve Ifeoluwa'ya verilmiş özel mesajları birlikte okumak için belirlenmiş bir özel gündür. Bu ilahiler, elçiliğin tasdik edilmesinden umut aşlamaya, zaferin güvencesinden kaos içinde huzura ulaşmaya, umudu tazelemekten inancı pekiştirmeye kadar manevi bir yolculuğu kapsamaktadır. 1000'den fazla ilahiyi içeren ve 300'ünün basılı olduğu Ifeoluwa İlahilerinin Kutsal Ruh tarafından aktarıldığı iddia edilmektedir. İlahilerin çoğunluğu Yoruba dilinde, birkaçı İngilizce bir kısmı da meleklerin dilinde- yani sadece Tella'nın anlayabileceği bir dilde- olduğunu ifade etmişlerdir.⁶⁹

3.5.1.3. Yetkili Tutma Kutusu (Authoritative Box of Hold) Festivali- Apoti Ijinlet

Tanrı tarafından Ifeoluwa (Tella)'ya verilen çok güçlü olduğuna inanılan bir kutudur. Boyutları ilahi bir şekilde belirlenmiştir. Bu kutu Tella'ya Tanrı'nın otoritesini verdiğini simgeler. Festival sırasında dört güçlü savaşçının, kutuya dokunmadan yalnızca uzun çubuklarla taşınmaları gerekmektedir. Tanrı'nın kutuyu taşıyan savaşçılara geriye dönmemeleri gerektiğini emrettiğini iddia etmektedirler. Bu, topluluk üzerinde olası

⁶⁸ "Key Festival- Ajodun Kokoro", *Ifeoluwa Mission* (blog), (07 Nisan 2020) (Erişim 28 Mayıs 2024).

⁶⁹ "Festival of Songs- Ajodun Orin", *Ifeoluwa Mission* (blog), (07 Nisan 2020) (Erişim 28 Mayıs 2024).

olumsuz etkilerin engellenmemesi adına önemli olduğunu ifade etmekteledir. Bu kutu yılda bir defa Dans yıldönümünde görülmekte.⁷⁰

3.5.1.4. Üyelerin Kutsallaştırılması- Ajodun Ibomirin ve Neşe Festivali

8 Ağustos'ta *Mount of Power*'da kutlanır. Bugün, tüm görevli personellerin ruhsal yenilenme günü olarak kabul edilir. Seçilmişlere ait manevi eşyalar Mount of Power'a getirilerek, özel bir ritüel ile elçi Tella tarafından kutsallaştırılır. Bu ritüel ile personelin ve seçilmiş kişilerin asalarının ve diğer manevi eşyalarının güçlerinin yenilediğine inanılmaktadır.⁷¹ Neşe Festivali ise misyonun hem bireysel hem de toplumsal olarak kutsandığı tüm sevinçleri kutlamak için bir araya gelmeleridir. Her yıl 24 Ekim'de kutlanır.⁷²

3.5.2. Yıldönümleri

Yıldönümleri, kutsal yasaların ve ilahi ilkelerin bir topluluğa nasıl emanet edildiğinin hatırlandığı özel zamanlardır. Bu günler, sadece anımsama değil, aynı zamanda inancın derinleştirilmesi, öğretilerin tekrar gözden geçirilmesi ve bireysel bağlılığın yeniden ifade edilmesi amacıyla düzenlenir.

3.5.2.1. Kanunlar Yıldönümü

Ifeoluwa Sina Dağı'nda Musa'ya yasalar indiği gibi, Ifeoluwaya da Mount of Authority'de yasalar verildiğini ifade etmektedir. Bu yasalar, Ifeoluwa'nın takipçilerinin davranışlarını, eylemlerini, Tanrı'ya hizmetlerini, Tanrı'nın elçisi Tella'ya ve Tanrı'nın mabedine karşı olan sorumluluklarına rehberlik etmek amacıyla belirlenmiştir. Yasaların yıldönümünün olmasının anlamı, bu yasaları okumak, hatırlamak, içselleştirmek, kalpte derinleştirmek ve hayata geçirmektir. Üyeler yıldönümü için Mount of Auhority'de 3

⁷⁰ "Festival of Authoritative Box of Hold- Apoti Ijinle", *Ifeoluwa Mission* (blog), (07 Nisan 2020) (Erişim 29 Mayıs 2024).

⁷¹ "Festival of Sanctification of Staff-Ajodun Ibomirin", *Ifeoluwa Mission* (blog), (07 Nisan 2020)(Erişim 29 Mayıs 2024).

⁷² "Festival of Joy- Ajojun Ayo", *Ifeoluwa Mission* (blog), (07 Nisan 2020) (Erişim 29 Mayıs 2024).

günlük kamp yapmaktadır. Kamp süresince meditasyonlar yapılmakta ve Ifeoluwa için manevi anlamı olan yerler ziyaret edilmektedir. 3 günlük sürenin sonun yasaların okunduğu bir ayin düzenlenerek kamp bitirilmektedir.⁷³

3.5.2.2. Güç Dağı'nın (Mount of Power), Taç Giymenin ve Işık (Ajodun Imole) Ifeoluwa) Yıldönümü

Bugün genel merkezin açıldığı ve elçinin Tanrı tarafından Kraliyet ekselansları olarak atandığı günün anısına kutladıklarını ifa etmekteledir. Her yıl 18 Nisan'da Mont of Power'da kutlanır.⁷⁴ Işık Yıldönümü'nde ise Tella'ya vahiy yoluyla verilen bir yapının anısına kutlanan bir gündür. Bu yapı demirden oluşmakta ve içinde birkaç tane mum bulunmaktadır. Her yıl 15 Haziran'da demir yapının içinde mum yakarak kutlamaktadırlar.⁷⁵

3.5.2.3. Kutsama Yıldönümü

Bu yıldönümü her yıl 5 Eylül'de kutlanmaktadır. Bu yıldönümünde, seçilmişler Tella tarafından kutsanmaktadır. Kutsal Ruh'un talimatıyla sunulan yedi katlı yıldız pastası ve diğer manevi eşyalar, bu özel günü kutlamak amacıyla kullanılır. Bu ritüel, üyelerin evlerinde ve tüm faaliyetlerinde büyük nimetler elde etmelerine olanak tanımaktadır.⁷⁶

3.5.2.4. Ifeoluwa'nın Ruhsal Dans Yıldönümü

Her yıl Kasım ayının son Perşembe günü kutlanmaktadır. Bugünde Tella kendisine Tanrı tarafından verilen ilahi emir doğrultusunda dans etmektedir. Tella, Tanrı'nın daha önce benzer bir emri Kral Davut için verildiğini belirtmiştir. Bu

⁷³ "Anniversary of Laws", *Ifeoluwa Mission* (blog), (21 Ocak 2025) (Erişim 29 Mayıs 2024).

⁷⁴ "Anniversary of the Mount of Power and Crowning Anniversary", *Ifeoluwa Mission* (blog), (07 Nisan 2020) (Erişim 29 Mayıs 2024).

⁷⁵ "Light Anniversary-Ajodun Imole Ifeoluwa", *Ifeoluwa Mission* (blog), (07 Nisan 2020) (Erişim 29 Mayıs 2024).

⁷⁶ "Blessing Anniversary- Ajodun Ibukun", *Ifeoluwa Mission* (blog), (07 Nisan 2020) (Erişim 29 Mayıs 2024).

yıldönümü Ifeoluwa açısından yılın en önemli dini ritüellerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu yıldönümünde yapılan bir geçit töreninde bazı ilahi yapılar sergilenerek katılımcıların bu kutsal yapıları görmelerine ve dua etmelerine olanak tanınmaktadır. Bu günde edilen duaların kabul olacağına dair bir inanç olmakla birlikte etkinlik süresince duaların kabul olduğuna dair pek çok tanıklık kaydedildiği belirtilmiştir. Bu önemli günde manevi anlamlar barındıran sahneler öne çıkmaktadır: Tella, mabedin çevresinde farklı kıyafetlerle dans ederken, kutsal atmosfer tütsü arabasının geçişiyle daha da artar. Ellere yağ lambaları alan üç bakire kadının mabette dolaşması ve dua dileklerinin toplanarak özel bir ritüelle yakılması dikkat çekicidir. Koro tarafından yalnızca bu özel gün için seçilen Ifeoluwa ilahilerinin seslendirilmesi, etkinliğin manevi derinliğini ve topluluğun ortak dini tecrübesini pekiştirmektedir. Bu yıldönümü, katılımcılar için manevi deneyimlerin doruk noktası olarak değerlendirilmekte ve katılımcılar açısından kaçırılmaması gereken bir fırsat olarak görülmektedir.⁷⁷

3.5.3. Özel Günler

Özel günler, Ifeoluwa inancında festivaller ve yıldönümlerinden farklı olarak, belirli kişisel ya da toplu olayların anıldığı günlerdir. Bu günler, topluluk içinde farklı inanç uygulamalarının ve bireysel bağlılıkların ortaya çıkmasına olanak tanır.

3.5.3.1. Ahiret Günü

Ifeoluwa'ya özgü bir gündür. Bu günde Rabbin Ifeoluwa ile yaptığı tüm anlaşmalar anılmaktadır. “Rab anlaşma kutusunu gördüğü anda, Ifeoluwaya verdiği vaatleri hatırlar”. Her yıl 14 Şubat'ta kutlanmaktadır. İnternet sitelerinde 2025 yılı içinde yapılacağı duyurulmuştur.⁷⁸

⁷⁷ “Spritual Dancing Anniversary of Ifeoluwa-Ajodun Ijo Ifeoluwa”, *Ifeoluwa Mission* (blog), (07 Nisan 2020) (Erişim 29 Mayıs 2024).

⁷⁸ “Covenant Day”, *Ifeoluwa Mission* (blog), (07 Nisan 2020) (Erişim 5 Haziran 2024).

3.5.3.2. Kutsal Mikail Günü

Bu özel gün, Baş Melek Mikail'i anmak amacıyla düzenlenir. Topluluk, Mikail'in koruyucu ve güçlü varlığına teşekkür eder, onun rehberliğinde başarı ve zafer dileklerinde bulunur. Kutsal Mikail Günü, hem manevi bir bağlılık ifadesi hem de bireylerin yaşamlarında olumlu gelişmeler için dua ettikleri önemli bir zaman olarak kabul edilir.⁷⁹

3.5.3.3. Kutsal Meryem Günü

Meryem Ana'yı anmak için bir araya gelmektedirler. Seçilmiş üyeler bugün de mavi giysiler giymektedir. Tella seçilmişleri Tanrı'nın kendisine verdiği özel bir kemerle kutsamaktadır. Özellikle çocuklar için önemli olan bugün de tüm çocuklar toplanarak çocuklara özel kutsamalar yapılmaktadır.⁸⁰

3.5.3.4. Tella'nın Merhum Annesini Anma Günü

Bugün, Tanrı'nın elçisi olarak kabul edilen Tella'nın merhum annesinin yaşamına ve manevî mirasına saygı göstermek amacıyla her yıl 29 Kasım'da anılmaktadır. Takipçileri, onun yaşamını yalnızca bir anne figürü olarak değil, aynı zamanda Tella'nın ilahi yolculuğundaki etkileyici rolüyle de hatırlarlar. Anma törenlerinde dua ve sessizlik eşliğinde hayatı üzerine konuşmalar yapılır, onun değerleri ve karakteri ön plana çıkarılır. Aynı zamanda annelik, bağlılık ve ruhsal rehberlik gibi temalar etrafında manevi bir farkındalık oluşturma amaçlanır.⁸¹

3.5.3.5. Hamile Kadınlar Saati

Âdem ve Havva'nın yeryüzüne düşüşü nedeniyle Tanrı'nın kadınlara doğumlarda acı çekme yükü verdiğini ifade etmekteledir. Sadece doğum anında değil hamilelik sürecin de sıkıntılar yaşayabilmektedirler. Bu hamilelik sürecinde, kadınların yaşamlarını tehdit eden görünmez güçlerin varlığına inanılmaktadır. Ifeoluwa, hamilelik dönemindeki

⁷⁹ "Holy Michael's Day", *Ifeoluwa Mission* (blog), (07 Nisan 2020) (Erişim 5 Haziran 2024).

⁸⁰ "Holy Mary's Day", *Ifeoluwa Mission* (blog), (07 Nisan 2020) (Erişim 5 Haziran 2024).

⁸¹ "Remembrance of Ifeoluwa's Mother", *Ifeoluwa Mission* (blog), (07 Nisan 2020) (Erişim 5 Haziran 2024).

tüm kadınlara huzur, zafer ve mutluluk sunarak destek olmayı amaçlamaktadır. Bu kritik dönemde ilahi korunmaya ihtiyaç duyan herkes için, Baş Rahibe ile her Perşembe saat 17:00 ile 18:00 arasında dua saati düzenlenmektedir. “Vizyonun olmadığı yerde halkım yok olur” ilkesine dayanarak, Tella’nın rehberliğinin, bu dönemde danışan tüm kadınlara ışık tutacağını ve onları güvenli bir doğum sürecine yönlendireceğini belirtmişlerdir.⁸²

3.6. Tella’nın Vaazları

Ifeoluwa diğer iki Chrislam hareketine göre daha az üyeye sahiptir. Bu nedenle Tella misyonunu tanıtmak ve daha fazla kitleye hitap edebilmek için internet üzerinde “ifeoluwamission.org” adında bir blog sayfası açmıştır. Bu blog sayfasında misyonunu ve faaliyetlerini tanıtırken bazı vaazlarını da paylaşmıştır. Bu vaazlar:

Tella’nın Ifeoluwa ilahilerinden oluşan ilahi kitabında “Tanrı Ifeoluwa’nın olduğu her yerdedir” sözleri geçmektedir. Tella’da vaazını bu sözü temel alarak yapmıştır. Tella bu sözünü “...Tanrı’nın krallığı içinizdedir.”⁸³ şeklinde Luka’da geçen cümleye dayandırmaktadır. Tella bu cümleden yola çıkarak Tanrı’nın insanın içinde olduğunu ve insan ne kadar zayıf olursa olsun içindeki Tanrı’yı reddetmemesi gerektiğini çünkü reddettiği takdirde Tanrı’yı etkisiz hale getirilebileceğini ifade etmektedir. Zengin olduğu halde hala sıkıntı yaşayıp mutsuz olanları buna örnek gösterir. Mutlu olanlar Tanrı’yla olan ilişkilerinde aktif olanların olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Tella bu vaazında ahlaki öğretilerden dürüstlüğe dikkat çekmiştir. İncil’de geçen “Doğrular övgüyle, kötüler nefretle anılır”⁸⁴ cümlesini örnek göstererek dürüstlüğün önemini vurgulamıştır. Tamamen dürüst olan bir insanın her şeyi bilebileceğini çünkü içinde ona rehberlik edecek Tanrı’nın varlığını belirtmiştir.⁸⁵

⁸² “Pregnant Women Hour”, *Ifeoluwa Mission* (blog), (03 Eylül 2016) (5 Haziran 2024).

⁸³ Luk. 17:20-21.

⁸⁴ Özd.10:7.

⁸⁵ “The Kingdom of God Is in Your Heart”, *Ifeoluwa Mission* (blog), (03 Eylül 2016) (6 Haziran 2024).

Tella bir vaazında inançsızlar ve kafirler ile ilgili bilgiler vermiştir. Tanrı'nın varlığına inanmayan kişiyi inançsız olarak adlandırarak ateist de denilebileceğini belirtmiştir. Yorubalar gibi farklı tanrılara inananları kafir olarak ifade etmiştir. Kafirlerin Allah'ın gazabını kazanmış kimseler olduğunu neye inanacağını bilmeyen, duası kabul olmayan, kafası karışık kişiler olduğunu belirtmiştir. Furkan suresi⁸⁶ bu konu ışığında açıklayarak kıyamet günü farklı tanrılara tapanlar ile ilgili bilgiler vermiştir. Yanlış inanca sahip olanların yolunu şaşırdığını belirterek, kafası karışık olanların bilen kişilere sorması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Afrika yerel dinlerinde yaygın olan cadılar ve büyücülere inanmamalarını ve korkmamalarını vurgulamış, Ifeoluwa'yı seçmelerini ifade etmiştir.⁸⁷

Tella bir vaazında müminin kaderiyle ilgili bilgiler vermiştir. Tella mümini "Tanrı'ya sarsılmaz bir inançla bağlı olan kimse" olarak, kaderi de "kişinin değişebilir de olsa kendi planı olan yazılı plan" şeklinde tanımlamaktadır. Tella, insan kendi kaderini kendi çizer ya da çizmez, Tanrı onun işleri yoluna koyar ya da koymaz her durumda Tanrı'nın insanların kendisine şükretmesini istediğini, Tanrı'nın yaratıcı olduğunu ve herkesin O'na döneceğini bildiğini söylemelerini ve böylelikle Tanrı'nın meleklerinin insanlara yardım edeceğini ifade etmiştir. Tella hiçbir müminin bir insanın kendisi üzerinde gücü olduğuna inanması gerektiğini çünkü kafirlerin başlarına bir musibet geldiğinde cadı ya da büyücüden kaynaklandığını düşündüğünü açıklamaktadır. Tella, mümin kaderinin Tanrı'nın ellerinde olduğunu çünkü Davut da kaderinin tamamen Tanrı'nın ellerinde olduğuna inandığını ve Saul'u iki kez öldürme fırsatı olduğu halde Saul'un Tanrı tarafından meshedilmiş biri olduğunu bildiği için öldürmediğini belirtmiştir. Tella insan için kaderi açısından en önemli şeyin Tanrı'ya karşı olan tavırları ve takvaları olduğunu ifade etmiştir. Tella ataların günahından da söz etmiştir. İnsanın

⁸⁶ el- Furkân 25/17-19.

⁸⁷ "Unbeliever, Mis-Believer and Dis-Believer", *Ifeoluwa Mission* (blog), (03 Eylül 2016) (Erişim 6 Haziran 2024).

atalarının bazı günahlarından sorumlu olduğunu, örneğin bir babanın günahının çocuğuna geçebileceğini söylemiştir. Bunu karma yasası olarak ifade etmiştir. Ancak insanın her durumda Tanrı'ya inanması gerektiğini ve yaşadıkları imtihanlar ve zorluklar için cadıları ve büyücülerini suçlamaması gerektiğini de belirtmiştir.⁸⁸

Tella bir vaazında zenginlik ve onurdan söz etmiştir. Tella bütün iyi şeylerin, ışığın ve karanlığın yaratıcısı, dilediğine, dilediği zaman veren Tanrı'dan geldiğini söylemiştir. Tella takipçilerine bütün gün seccade üzerinde ibadet ettikleri için zenginlik beklentisi olanlara Tanrı'nın dilerse vereceğini ifade etmiştir. Bazılarının sadece zengin olmak için ibadet etmemesi gerektiğini belirtmiştir. İncil'de geçen şu cümleyi örnek vermiştir: “zenginlik ve onur senden gelir. Her şeye egemensin. Güç ve yetki senin elindedir. Birini yükseltmek ve güçlendirmek senin elindedir.”⁸⁹ Tella zengin olabilmenin yolunun dürüst ve onurlu olmaktan geçtiğini ifade etmektedir. Ayrıca Tella ikinci el kıyafetin moda olup Nijeryalıların buna uymasını da eleştirmektedir. O Tanrıdan en iyisini istemek gerektiğini düşünmektedir.⁹⁰

Tella şabat ayıninde yeşaya 1'den 10-19 arası cümleleri okumuştur. Tella cümlelerde geçen aileyi, dulları, yetimleri, ezilenleri sevip korumayı sadece bu kişiler ile sınırlamamayı herkesi sevmek gerektiğini vurgulamıştır. Tella bir kişinin komşusunu aslında kendisi için sevmesi gerektiğini çünkü kişinin komşusu için ne yardım yaparsa dolaylı olarak kendisine yardım etmiş olmaktadır. Bunda sevinç ve mutluluğun var olduğunu belirtmiştir.⁹¹

Tella bir vaazında Tanrı ile samimiyet noktasında insanların bencil olduklarını vurgulamıştır. Tanrı'nın mabedine gidenler Tanrı için değil kendi istekleri ve amaçları

⁸⁸ blog, “The Believer’s Destiny”, *Ifeoluwa Mission* (blog), (03 Eylül 2016) (Erişim 6 Haziran 2024).

⁸⁹ 1. Ta. 29:12.

⁹⁰ “Ola Ati Ola : Wealth and Honor”, *Ifeoluwa Mission* (blog), (03 Eylül 2016) (Erişim 8 Haziran 2024).

⁹¹ “Love Your Neighbor Because of Yourself- by Ifeoluwa”, *Ifeoluwa Mission* (blog), (03 Eylül 2016) (Erişim 8 Haziran 2024).

için gittiklerini iddia etmektedir. Başarılı olmak için çok dua etmelerini ve kendilerine güvenmelerini öğütlemiştir. Kendilerine olan inancı güçlü kişiler Tanrı'ya da aynı şekilde güvenmeli. Böylece imkansız gibi görünen şeylerin gerçekleşeceğini söylemiştir.⁹²

Tella bir vaazında Rabbin yolunda daha fazla harcamayı öğütlemektedir. Takipçilerine alçakgönüllü olmalarını, sıkıntılarına çok takılmamayı ve daha fazla insanla arkadaşlık kurmalarını tavsiye etmiştir. Tella ona en yakın arkadaş olanın insanları ibadete teşvik edenler olduğunu belirtmiştir.

Tella 2 Mayıs 2020'de yapmış olduğu bu şabat vaazında dünyada insanların iki sebepten dolayı bulunduğunu ifade etmiştir. Bunlar Tanrı'ya ibadet etmek, şarap içmek ve yemek yemektir. Ancak insanların Tanrı'ya ibadetten çok şarap içmek ve yemek yemek için çalıştıklarını söylemektedir. İnsanların geçinebilmesi için çok çalışması gerektiğini, bunun sebebinin ise asli günahtan olduğunu belirtmiştir. Çünkü melekler Tanrı'ya övgüler söylerler ve başka bir şey yapmazlar. İnsanlar da hep çok çalışmalı, ibadeti gizli ve açık bir şekilde yapmaları gerektiğini söylemiştir. Ancak bu durumda şeytanın insanla uğraştığını, şeytanın Tanrı'nın insanları sevdiğini bilerek, insanları Tanrı'ya ibadetten alıkoyacak dünyevi işlerle kandırmaya çalıştığını söylemiştir. Günahsız insanın olmadığını aynı zamanda asli günahın da var olduğunu, şeytanın da bu günahları kullanarak insanı Tanrı'dan uzaklaştırmaya çalıştığını ifade etmiştir. İsa'nın ise bu günahları alıp götürmek ve Tanrı'nın isteğini yerine getirmek için geldiğini söylemiştir. Matta 6:10'da⁹³ cennette Tanrı'nın iradesinden başka din olmadığını anlattığını, İsa'nın Tanrı'nın egemenliğinin dünyaya gelmesi için dua ettiğini ancak İsa dünyadayken Tanrı egemenliğinin gelmediğini ifade etmiştir. Ancak Tanrı'nın meleği İfeoluwa kitabının 1. cilt 2. Bölüm 5. cümlesinde vaad yerine getirilmiştir:

⁹² "Sincerity with God", *Ifeoluwa Mission* (blog), (03 Eylül 2016) (Erişim 16 Haziran 2024).

⁹³ Mat. 6:10 "Egemenliğin gelsin. Gökte olduğu gibi, yeryüzünde de senin istediğin olsun."

“Günahlarınız için Tanrı’ya yalvarmalısınız ki dualarınız göklere ulaşabilsin. Ifeoluwa’nın (Tella) İsa’nın duasını değiştirdiği gibi: günahlarımızı bağışla ve bize bağışlanma ruhunu ver.”

Tella insanları bu vaatlerden uzak tutan şeyin günahlar olduğunu ve şeytanın bu durumu kullanarak Tanrı’dan uzaklaştırdığını, ancak insan Tanrı’dan bağışlanma ister ve affedilirse şeytanın insandan kaçacağını vurgulamıştır. COVID- 19 döneminde yapmış olduğu bu vaazda karantina döneminin aslında Tanrı’nın bir lütfu olduğuna dikkat çekmiştir. Hiç dua etmeyen insanların bile bu dönemde dua edip Tanrı’ya sığındığını, Tanrı’dan bağışlanma dilediği için Tanrı’dan merhamet göreceklerini iddia etmiştir. Tella, İsa’nın merhametli olanları kutsanmış olduğunu söylediğini ifade etmiştir. Böylelikle Tella takipçilerine gülümsemelerini, sevdikleri ve sevmedikleri insanlar için, düşmanlarının tövbekâr bir kalbe sahip olmaları için dua etmelerini öğütlemiştir. Tella vaazın sonunda Ifeoluwa kitabı 1.cilt 44.bölümde Tanrı’nın ruhundan cüme okuyarak vaazı bitirmiştir:

“Tanrı’nın melekleri tarafından ortaya çıkarılan Kutsal Ruh’tur. Tanrı’nın gücü o kadar büyüktür ki, Ifeoluwa’yı insan biçiminde getirmiştir.”⁹⁴

Tella 5 Kasım 2005 tarihinde vaaz vermiştir. Vaazında tövbe eden kişilerin babalarının sahip olduğu günahlar yüzünden ölmeyeceğini ifade etmiştir. Bazı insanların donuk ve gülümsememesinin sebebinin sahip olduğu günahlar sebebiyle olduğunu, günahların kişide var olan sevinci ve mutluluğu aldığını belirtmiştir. Oysa, Tanrı’nın sevinçle evime gelin dediğini ancak günahlar nedeniyle gidilemediğini söylemiştir. Vaazın ikinci kısmında kadınlardan söz etmiştir. Kadınların paralarıyla mücevher, ayakkabı, kıyafet vb. şeyler aldığını, ama kendilerine asla İncil almamalarını eleştirmektedir. Tanrı’nın böyle bir şeyi sevmeyeceğini ve dualarını kabul etmeyeceğini

⁹⁴ “The Reason We Are Here on Earth”, *Ifeoluwa Mission* (blog), (06 Mayıs 2020) (Erişim 18 Haziran 2024).

vurgulamıştır. Vaazın son kısmında ise erkeklere hitap ederek eşlerinde bir eksiklik varsa tamamlamaya ve yapıcı olmaya gayret göstermeleri gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü İsa'nın, Tanrı'nın birleştirdiğini hiçbir insanın ayırmasına izin vermeyeceğini söyleyerek boşanmaların zararlı etkilerinin olduğunu, özellikle çocukları etkilediğini belirtmiştir.⁹⁵

Tella'nın 30 Kasım 2005'te Dove üyeleri için verdiği bu vaazında cömertliğin önemini vurgulamak için İncilden örnekler vermiştir.⁹⁶ Bunlar:

“Şunun unutmayın: Az eken az biçer, çok eken çok biçer. Herkes yüreğinde niyet ettiği gibi versin; isteksizce ya da zorlanmış gibi değil. Çünkü Tanrı sevinçle vereni sever. Her zaman, her yönden, her şeye yeterli ölçüde sahip olarak her iyi işe cömertçe katkıda bulunabilmeniz için, Tanrı her nimeti size bol bol sağlayacak güçtedir.”⁹⁷

“İsa başını kaldırdı ve bağış toplanan yerde bağışlarını bırakan zenginleri gördü. Yoksul bir dul kadının oraya iki bakır para attığını görünce, ‘Size gerçeği söyleyeyim’ dedi, ‘Bu yoksul dul kadın herkesten daha çok verdi. Çünkü bunların hepsi kutuya, zenginliklerinden artanı attılar. Bu kadın ise yoksulluğuna karşın, geçinmek için elinde ne varsa hepsini verdi.’”⁹⁸

3.7. İkinci Misyon: OKE TUDE

Nijerya'da Tella'dan hemen sonra Chrislam adını kullanarak benzer faaliyetlerde başka bir formunu oluşturan diğer isim de Samsideen Oladimeji Saka'dır. Bu hareketin kuruluşu ve ortaya çıkışı inanışa göre Saka'nın aldığı üç farklı ilahi çağrıyla oluşmuştur.⁹⁹ Müslüman kökenli olan Saka, Mekke'ye hac ibadeti için dört kez gitmiştir ve 1989'da ikinci gidişinde ilk ilahi çağrısını aldığını iddia ederek Tanrı'nın kendisinden

⁹⁵ “Road to Joy”, *Ifeoluwa Mission* (blog), (18 Haziran 2020) (Erişim 19 Haziran 2024).

⁹⁶ “Art of Giving”, *Ifeoluwa Mission* (blog), (18 Haziran 2020) (Erişim 20 Haziran 2024).

⁹⁷ 2.Ko. 9:6-8.

⁹⁸ Luk. 21:1-4.

⁹⁹ Stanley Mgbemena, “Historical Origin, Beliefs and Practices of Chrislamherb (Oke Tude) Religious Movement in Lagos, Nigeria”, (10 Ağustos 2020), 2.

Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında bir köprü olması gerektiğini söyleyerek kendisini görevlendirdiğini şu sözlerle dile getirmiştir:¹⁰⁰

“Mekke'ye hacca gittiğimde ve Kâbe'nin yakınında dinlendiğimde, Tanrı bana rüyamda Nijerya'daki dini hoşgörüsüzlüğün fotoğraflarını gösterdi. Beni Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki yanlış anlamaları gidermekle görevlendirdi...”¹⁰¹

Saka'nın babası şifalı bitkiler uzmanıdır. Kendisi de babası gibi şifalı bitkiler uzmanıydı. Saka ikinci ilahi çağrıyı 1995 yılının Mart ayında aldığını iddia etmiştir. Bu ilahi çağrıda kendisinden bitkisel şifa yöntemini dua yoluyla dini yönetime çevirmesi istenmiştir. Bu çağrıdan sonra takipçileriyle beraber geleneksel tıbbı devam ettirmiş ancak o ve taraftarları hayatlarında dini egzersizlere daha fazla yer vermişlerdir. *Saka* kelimesi Yoruba dilinde ‘görme’ anlamına gelir. “Görme” pentekostal kiliselerde kehanet ile ilgili kullanılan bir kelimedir. Samsideen Saka da kendisini Tanrı ile insanlar arasında aracı olan bir peygamber olarak görür. Aynı zamanda Nijerya'daki Pentekostal kiliselerde entelektüelleştirmeye yönelik bir eğilim vardır. Bu eğilim doğrultusunda Pastörler doktor unvanını sıkça kullanmaktadır. Bu doğrultuda kitaplar yazıp konferanslar vermişlerdir.¹⁰² Ortaokul mezunu olan Saka bu eğilimden etkilenmiştir.¹⁰³

Saka iddiasına göre 1997 Şubat ayında üçüncü ilahi çağrıyı almıştır. Bu ilahi çağrıda Saka'nın geleneksel tıbbı tamamen bırakıp Tanrı'nın iradesine teslim olması istenmiştir. Bu çağrı geçimini şifacılıkla geçiren Saka için çok zor bir karar olmuştur. Bu nedenle babası ve diğer geleneksel tıp doktoru arkadaşlarıyla bir araya gelerek bu konuyu tartışmıştır. Babası ve arkadaşları mesleğini bırakmasına karşı çıkmıştır. Daha sonra Pazar günü cemaatine yaptığı bir konuşma sırasında Tanrı'nın ona geleneksel tıbbın kötü olmadığı fakat Tanrı için farklı bir şekilde çalışması gerektiğini söylediğini ifade etmiştir.

¹⁰⁰ “Chrislam - WRSP”, 3.

¹⁰¹ Brian Larkin, “Pentecostalism, Islam and Culture. New Religious Movements in West Africa. (with Birgit Meyer). Themes in West African History. Emmanuel Akyeampong ed. Pp. 286-312. Oxford: James Currey. 2006.”.

¹⁰² Ruth Marshall, *Political Spiritualities: The Pentecostal Revolution in Nigeria* (Chicago: University of Chicago Press, 2009), 81-179.

¹⁰³ Janson, “Unity Through Diversity”, 659.

Cemaatinden bu kararı destekleyenler olduğu gibi karşı gelenler de olmuştur. Saka'yı asıl şaşırtan şey ise on sekiz koordinatör ve altı koordinatör yardımcının ona karşı kurmuş olduğu komplo eylemidir.¹⁰⁴ Saka'ya göre onun misyonunu mahvetmek için bu girişimde bulunmuşlardı. Saka bu süreçte var olan beş eşinden de boşanmıştır.¹⁰⁵

Saka Chrislam'ı kurmadan önce İslam, Hıristiyanlık ve Afrika Geleneksel İnançlarını bir araya getirerek şifa temelli bir inancı ifade eden “*ChrislamHerb*” kelimesini kullanmıştır.¹⁰⁶ *Chrislamherb* terimi İslam, Hıristiyanlık ve herbalizmin bir sentezini ifade etmiştir.¹⁰⁷ Mevcut hükümet bu ismi sapkınca bularak onay vermemiştir. Üç dinin karışımını sapkın gören hükümet Saka'nın İslamiyet ve Hıristiyanlığı bir araya getirmesinde bir sakınca görmemişlerdir. Saka'nın bitki uzmanlığıyla olan tanınırlığı kısa sürede cemaatini bin kişi kadar genişletmesinde katkı sağlamıştır.¹⁰⁸

1996 yılında, Saka daha fazla ilham aldığını iddia ettikten sonra geleneksel tıp ve şifalı bitkiler uzmanlığını bırakmıştır. Daha sonra grubun adını Yoruba dilinde ‘*Esareti Kaybeden Dağ*’ anlamına gelen “*Oke Tude*” ismiyle değiştirmiştir.¹⁰⁹ Pentekostal bir söylemi çağrıştıran bu kelime ibadet edenlerin şeytanın esaretine karşı kötü güçlerden korunmayı ifade etmektedir. Bu kötü güçlerin ‘*cadılar ve büyücüler*’ olduğuna inanmışlardır.¹¹⁰ Çünkü büyücülük Hıristiyanlıkta var olan Şeytan ile güçlü bir bağa sahiptir.¹¹¹ Bu sebeple büyücülerin ve cadıların cinlerle ve Müslüman ruhlarla bağlantı kurarak dünya hayatındaki yaşamlarında onların iyi olmalarına ve gelişmelerine engel olacaklarına inanmışlardır.

¹⁰⁴ Mgbemena, “Historical Origin, Beliefs and Practices of Chrislamherb (Oke Tude) Religious Movement in Lagos, Nigeria”, 2.

¹⁰⁵ “Chrislam - WRSP”, 3.

¹⁰⁶ Janson, “Unity Through Diversity”, 661.

¹⁰⁷ Williams, “Chrislam, Accommodation and the Politics of Religious *Bricolage* in Nigeria”, 7.

¹⁰⁸ Janson, “Unity Through Diversity”, 661.

¹⁰⁹ Williams, “Chrislam, Accommodation and the Politics of Religious *Bricolage* in Nigeria”, 8.

¹¹⁰ Janson, “Unity Through Diversity”, 659.

¹¹¹ Birgit Meyer, *Translating the Devil: Religion and Modernity Among the Ewe in Ghana* (Trenton, NJ: Africa World Pr, 1999).

Oke Tude'ye katılmak isteyenleri nedenleri arasında şifa bulma arzusu, manevi gelişim isteği, sosyal konumlarını iyileştirme çabası, ekonomik endişeler ve Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında birlik sağlama amacı öne çıkmaktadır. Hareketin araştırmaya açık yapısı, Saka'nın topluluğu bir aile gibi yönettiğini göstermektedir. Nitekim bazı üyeler gençlere verdiği öğütler, halkın sorunlarıyla ilgili olması gibi sebeplerle ona "baba" diye hitap edip, Saka'yı topluluğun başındaki bir aile reisi olarak görmektedir. Kendi mülkiyetindeki arazileri üyelere satarak ev sahibi olmasını sağlamaktadır. Bu faaliyeti ile halkın mevcut statüsünü yükseltmesi halk nezdinde büyük bir hoşgörü ile karşılanmaktadır. Üyeler Saka'nın bu davranışlarıyla onların iyiliğini düşündüğünü ifade etmektedir. Saka'nın misyonunun diğer gelir kaynakları bağışlar, kitap ve broşürlerin satışından elde edilen gelirler, Pazar derslerini içeren CD'ler, meshetme yağları, Tude suyu, yiyecek ve "İsa'nın Kanı" adı verilen bir sıvı içeren şişelerdir. Her ne kadar Saka, kendi misyonunu bir baba olarak yönetse de din görevlileri, dua savaşçıları, çalışanlar, sekreterler ve medya düzenlemesi ile iletişimden sorumlu kişisel asistan tarafından desteklenmektedir. Ikorodu'daki merkeze ek olarak, Oke Tude'nin Lagos'ta üç, İbadan'da bir, Abuja'da üç ve Londra'da bir şubesi daha bulunmaktadır. Bu şubeler "genel gözetmen" olarak görülen Saka'dan talimat alan ve ona rapor veren din görevlileri tarafından yönetilmektedir. Bu din görevlilerinin Oke Tude dışında çalıştıkları ek işleri vardır. Misyon için tam zamanlı çalışanlara ise maaş verilmektedir. Ayrıca Oke Tude farklı şubelerde olmak üzere Saka tarafından yazılan kitapçıkların satıldığı kitapçılar işletmektedir. Yayınlanan bazı kitapları şunlardır: "*The True Message of God* (Tanrı'nın Gerçek Mesajı)", "*Today's Success is Mine* (Bugünün başarısı benimdir)", "*Key to Happiness* (Mutluluğun Anahtarı)", "*Marriage: My Choice of a Life Partner* (Evlilik: Hayat Arkadaşı Seçimim)", "*You and Your Destiny* (Siz ve Kaderiniz)", "*My Prayer Book* (Dua Kitabım)" ve "*Prayer Points: Your Spiritual Vitamins* (Dua Noktaları: Ruhsal Vitaminleriniz)" adlı kitapları bulunmaktadır. Oke

Tude, her Pazar bir önceki haftanın konuşmasını içeren CD'ler satılmakta ve üyeler bunları arkadaşları ve akrabaları arasında dağıtmak üzere birkaç kopya satın almaya teşvik edilmektedir. Ayrıca özel programları duyuran el ilanları da üyeler arasında dağıtılmaktadır. Saka geçmişteki aktif dönemiyle karşılaştırıldığında daha az sıklıkta da olsa, televizyon ve radyo programlarına dini düşüncelerini tanıtmak üzere davet edilmektedir. Kendi televizyon programını oluşturma hayali, bazı Pentekostal papazların sahip olduğu bir hedef olarak çıkmaktadır. Saka bu konuda şunları ifade etmiştir: “İş yapmak istiyorum, böylece Tanrı'nın benden yapmamı istediği şeyleri gerçekleştirmek için para kazanacağım. Ancak bu, sanıldığı kadar kolay değil.”¹¹²

3.8. Üçüncü Misyon: Ogmoboso Society of Chrislam (OSC)

Ogmoboso Society of Chrislam 1 Ocak 2005 tarihinde Nijerya'nın Ogmoboso eyaletinde kurulmuştur. Bu Chrislam hareketinin son misyon grubudur. Grubun kurucuları: Ibukunoluwa, Tantoluwa, Ayokunle, Olumide ve Obafemi 1 Ocak 2005 Cumartesi günü evlerine döndüklerinde Tanrı tarafından aynı vizyonu aldıklarını iddia etmişlerdir. Tantoluwa aldığı vizyonu şu şekilde ifade etmiştir: “Aniden, derin bir uyku gibi üzerimize geldi...Tanrı'nın müdahale ettiğine, bize geldiğine hiç şüphe yoktu... Tanrı bu görümde tezahür etti... açığa çıkan şey doğrudan Tanrı'nın zihninden ve ağzından geldi... Tanrı'nın şekli yoktu, görsel varlığı yoktu, ama görümü tamamen somutlaştırdı”. Diğer kurucular da Tantoluwayı onaylayarak Tanrı'nın kendileriyle İngilizce ve kadın veya erkek olduğu ayırt edilemeyecek nötr bir sesle konuştuğunu ifade etmektedirler. İçerik açısından vizyon üç kısımdan oluşmaktadır. İlk vizyon, dini gruplar arasındaki yolsuzluk ve çatışma hakkında film benzeri bir gösterim olarak tezahür etmiştir. Dünyanın her yerinden çeşitli dinlerin birbirleriyle olan çatışmaları gösterilerek daha sonrasında Nijerya'da var olan dinleri ve özellikle Hıristiyan; İslam ve Afrika yerel

¹¹² Janson Marloes, “Chrislam: Forging Ties in Nigeria's Multi-Religious Society.”, 5.

dinleri gösterilmiştir.¹¹³ Ibukunoluwa Nijerya’da gösterilen vizyonda Hıristiyanlığı açıklarken Hıristiyanlıkta var olan din adamlarının ve iş adamlarının zengin geri kalan halkın ise fakir, toprak sahibi Hıristiyanların güçlerini kötüye kullandıkları ve acımasız oldukları, eğitimsiz ve cahil insanlardan faydalandıklarını ifade etmişlerdir.¹¹⁴

Ayokunle ilk vizyonun Müslümanlarla ilgili savaş ve öldürmelerle dolu olduğunu, Allah adına Batılı ülkeleri ve tüm milletleri yok etmeye teşvik eden Müslümanları gördüğünü ifade etmiştir. Obafemi ise gördüğü vizyonda Afrika yerel dinlerini yok olamaya yüz tuttuğunu, Müslümanlar ve Hıristiyanların yerel dinlerini ve geleneklerini kötüye kullandıklarını ve yanlış yorumladıklarını ifade etmiştir.

İkinci vizyonu ‘Tanrı’nın Gerçeği’ olarak adlandırmışlardır. Gökyüzünün karardığını daha sonra parlayarak bir pankart gördüklerini ve bu pankartta “one god religion people love this my truth (Tek Tanrı, tek din, tek halk, tek sevgi. Bu benim gerçeğim)” yazdığını ifade etmişlerdir. Üçüncü ve son vizyonda ise Tanrı’nın vahyinin kendilerini açıkladığını ve Ogmoboso Society of Chrislam adında bir grup kurmalarını emreden, eskatolojik vaatlerde bulunan bir monolog sunduğunu iddia etmişlerdir. Monologda ise şunlar yer almıştır:

“Tek Tanrı. Ben Tanrırım. Ben Tek'im. Sizi hizmetkârım olarak çağırdım. Gerçeğimi size açıkladım. Sadece Tek bir Din vardır. İnsanlık benim gerçeğimi bozdu ve böldü. Nijerya'nın ve dünyanın dinleriyle birlikte çalışmanız ve onları birleştirmeniz için sizi kutsuyorum. Yoruba Uzlaşma Ruhunu kullanın. Benim gerçeğimin kaynağı birdir. Gerçeğimi Tek Dinde bir araya getirin. Halkımı Ogmoboso Chrislam Topluluğu altında bir araya getirin. Sadece Tek Bir Halk vardır. Benim Gerçeğimde ırki renk etnik köken önemli değildir. Siz benim halkımsınız. Burası benim Krallığım. Krallığımda Gerçeğimi tesis etmek için kardeşlerinizle birlikte çalışın. Bu dünyanın güçleri ve kuvvetleriyle değil, benim sevgimle ve benim sevgimle. Sadece Tek Bir Sevgi vardır. Birçok deneme ve zulümle karşılaşacaksınız ama size şimdi ve sonsuza dek vaatlerimi veriyorum. Size zulmedenleri sevin. Ben nasıl sizi sevdiysem, siz de öyle sevmelisiniz. Diğer hizmetkârlar zaten yoldalar. Sizler dünyanın her yerinde benim gerçeğimin habercileri olacaksınız. Gerçeğim her yerde bilinecek. Sizler yenilenmenin nesli olacaksınız. Tüm ulusları kucaklayacak

¹¹³ Bk. Abiodun Alao, *Rage and Carnage in the Name of God: Religious Violence in Nigeria* (Duke University Press, 2022).

¹¹⁴ Corey L., Williams. *Chrislam: Defying Nigeria's Religious Boundaries*, The Conversation, 17 Temmuz 2015.

ve barıştıracaksınız. Kabileler, halklar diller. Endişelenmeyin, çünkü ben her zaman sizinle birlikteyim.”

Kurucular 8 Ocak 2005 Cumartesi günü şafaktan önce bir vizyon daha gördüklerini ve Tanrı'nın onlara Akpadaland'a gitmelerini emrettiklerini ifade etmiştir. Farklı bölgelerden kurucular burada bir araya gelip gördükleri vizyonlardan bahsettiklerini ve tekrar Tanrı'nın rehberliğini istemişlerdir.¹¹⁵ Bu olaydan sonra LAUTECH¹¹⁶ kampüsünün çeşitli yerlerinde insanlarla bir araya gelmişlerdir.

2006 yılında üye sayısının artması nedeniyle grup dikkatleri üzerine çekerek tepkiler aldığını ifade etmiştir. Bu tepkiler şiddetli tartışmaya ve zulümler yaşamalarına sebebiyet vermiştir. Bu tepkilerin temelindeki asıl problem ise OSC'nin “Tek Din” anlayışıdır. Hıristiyanlık, İslam ve Afrika Geleneksel dinlerini tek bir din olarak gördükleri nedeniyle sapkın olarak nitelendirilmişlerdir. Bu zulüm mülklere verilen tahribat, öldürmek veya hapsedme tehditlerine evrilmiştir. Bu tehditleri gerçekleştirenlerinin çoğunun Müslüman ve Hıristiyan olduğunu ifade etmişlerdir. Nijerya laik bir ülke olmasına rağmen inançları dolayısıyla dini faaliyetlere katılması nedeniyle bir üye polis komşusu tarafından hapsedilmiştir. OSC yaşadıkları çevrede dışlanmaları nedeniyle bazı dini faaliyetlerini gerçekleştirmede sıkıntılarla karşılaşmaktadır. Tabernacle buluşmaları için kiraladıkları toplantı binasını ev sahibi çevre baskısı nedeniyle gruba toplantı binasını kiralamaktan vazgeçmiştir. Diğer işletmelerin de bundan etkilenerek benzer davranışlarda bulduklarını belirtmişlerdir. Daha sonraları toplantı için kiraladıkları binaya bir grup genç gece gelerek ateşe verdiğini açıklamışlardır. OSC üyeleri bu durumu ve önceki yaşananları kundaklama, yasadışı tahliyeler, hapis cezaları, fiziksel taciz, sözlü taciz, ailesel aforoz, sosyal aforoz, rüşvet

¹¹⁵ Williams, “Interreligious Encounter in a West African city”, 99-102.

¹¹⁶ Ladoke Akintola University of Technology (LAUTECH, erişim 10 Temmuz 2025, <https://www.lautech.edu.ng>).

ve iş kaybı şikayetler adı altında Nijerya polisine intikal ettirdikleri halde polis tarafından herhangi bir yaptırım yapılmadığını belirtmişlerdir.¹¹⁷

Üyelerden bazıları aileleri tarafından baskı altında kalmış ya da aileleri onları reddetmiştir. Genellikle Müslüman ya da Hıristiyan aileler çocuklarının kafir oldukları iddiasıyla rüşvet, tehdit veya eve kapatma gibi yaptırımlarda bulduklarını ifade etmişlerdir. Aileleri tarafından ötekileştirilen birçok üye aile evinden ayrılmak ve arkadaşlarıyla yaşamak durumunda kalmıştır. Sadece evlerini değil işlerini de bu tarz gerekçelerle değiştirdiklerini ifade etmektedirler. Bu yaşananlardan dolayı korkan ve korku içinde yaşamak istemeyen 10-20 üyenin OSC'den ayrıldığını açıklamışlardır.¹¹⁸

4. İnanç ve Öğretileri

Chrislam hareketi İslam ve Hıristiyanlığı birleştirerek her iki dinin öğretilerini '*İslam ve Hıristiyanlık birdir*' ilkesiyle bir arada barındıran bir inanç sistemidir.¹¹⁹ Örneğin; İfeoluwa üyesi bir adama İsa'yı Hıristiyanlıkta var olduğu gibi Tanrı'nın oğlu olarak mı yoksa İslam'da olduğu şekli ile peygamber olarak mı kabul ettiği sorulduğunda her iki anlamda da kabul ettiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Tella "İsa Mesih sağ tarafımda, Muhammed Peygamber ise sol tarafımda; onlar benim en iyi iki arkadaşım" sözlerini söyleyerek iki dini birbirine benzetmeye ve yakınlaştırmaya çalışmıştır.¹²⁰

İslam'ın en temel ve en önemli özelliği tevhid anlayışına/inanacına sahip olmasıdır. Sözlükte bir ve tek olmak anlamına gelen tevhit, Allah'ın bir ve tek olduğunu kabul etmektir.¹²¹ Hıristiyanlığın en temel doktrini ise sahip olduğu teslis inancıdır. Teslis inancı baba, oğul ve kutsal ruhtan oluşan üçlü yapıyı ifade eder. Bazı Hıristiyan teologları teslisi tek bir Tanrı'da var olan üçlü bir yapıyı ifade ettiğini iddia etse de Hıristiyanlar

¹¹⁷ Corey L. Williams, "Chrislam, Accommodation and the Politics of Religious", *Studies in World Christianity* 25/1 (Nisan 2019), 19-20.

¹¹⁸ Williams, "Interreligious Encounter in a West African city", 141-146.

¹¹⁹ "Chrislam - WRSP", 5.

¹²⁰ Janson, "Unity Through Diversity", 666.

¹²¹ Mevlüt Özler, "Tevhid", *Tdv İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim 30 Haziran 2024).

açısından bile tartışılmakta olan bu konu Kuran'ı Kerim'e göre İslam'ın tevhit anlayışına aykırı görülmüştür. Dolayısıyla aslında iki dinde var olan bazı temel inançlar birbirleriyle çelişmektedir. Bu konu ile ilgili Tella'nın ilk eşi iki din arasında herhangi bir çelişki olmadığını şu sözleri ile ifade etmiştir: "Tanrı üç değil, sadece birdir. Hem Hıristiyanlar hem de Müslümanlar aynı Tanrı'ya inanır ve O'nun bir olduğuna inanırlar. Biz puta tapanlar değiliz".¹²²

Teslisin diğer bir unsuru olan kutsal ruh kavramı da Chrislam'da Hıristiyanlık ve İslam arasında ortak bir unsur olarak kabul edilir. Müslümanlar ona Cibril, Hıristiyanlar ise ona Cebrail dediğini ifade ederek her iki dinin de Tanrı'yı bu ruh aracılığıyla deneyimlediği düşünülür. Chrislamistler için din, bir inancın diğerine üstün olmasından ziyade, her ki dinin kurtuluş için farklı yollar sunduğunu ve bu nedenle birleştirilebileceğini ifade eder.¹²³

Chrislam hareketinin amacı bu iki dinin farklılıklarını uzlaştırmadan sürdürmektir. Örneğin başörtülü Müslüman bir kadın Chrislam'a katıldıktan sonra başörtüsü takmaya devam eder. Müslüman kökenli İfeoluwa ve Oke Tude üyeleri Cuma günleri ve 'Tude' ritüelinde koşarken oruç tuttıkları gibi Ramazan orucunu da tutarlar. Bazı Oke Tude üyeleri su dolu bir kuyunun etrafında Kabe'de döndükleri gibi yedi defa dönmek yerine Kabe'yi hayal ettiklerini ifade etmişlerdir. Saka, üyelerinin yaklaşık yüzde sekseninin Müslüman kökenli olduğunu ve bu nedenle İslam'ın daha uzlaştırmacı bir din olduğunu ifade etmiştir.¹²⁴ Dolayısıyla üyeler kendi geçmiş kimliklerini reddetmeden diğer dini geleneklere (Hıristiyanlık) geçiş yaparlar.

¹²² Janson, "Unity Through Diversity", 666.

¹²³ Thomas Kirsch, "Kirsch_ "Restaging the Will to Believe. Religious Pluralism, Anti-Syncretism, and the Problem of Belief" (2004)", *American Anthropologist* 106 (01 Aralık 2004), 106; Janet McIntosh, *The Edge of Islam: Power, Personhood, and Ethnoreligious Boundaries o* (Durham, N.C., 2009).

¹²⁴ David D. Laitin, *Hegemony and Culture: Politics and Religious Change among the Yoruba* (Chicago, IL: University of Chicago Press, 1986), 189.

Chrislam üyelerinin kökenlerinin Hausa-Fulani kabilelerine dayanmaktadır. Buna göre bu kabileler İslam'la tanıştıkları ilk andan itibaren kendi eski dini geleneklerini devam ettirdikleri için birden fazla dini aynı anda yaşayarak senkretik bir din yapısını kabul etmişlerdir. Bu da onların birden fazla dini bir arada yaşama eğiliminde olduklarının önemli bir göstergesidir. Dolayısıyla Chrislam gibi iki dinin bir arada olduğu bir oluşuma inanmak onlar için garipsenecek bir durum değildir. Bu nedenle Chrislam'da İslam'da ve Hıristiyanlıkta var olan farklılıklar görmezden gelinmez aksine Tanrı'nın ruhani armağanları olarak kabul edilir. Chrislam üyeleri tek başına İslam'ın ya da Hıristiyanlığın yeterli olmadığını ve her iki dinin uygulamalarını benimseyerek güçlerinden faydalanmak istemişlerdir.¹²⁵

OSC'de inanılan inançlar tam olarak sistematize edilmemiş olmakla birlikte “İlahi Vahiy”, “Tanrı'nın Hakikati” olarak adlandırılmaktadır. “Tanrı'nın Hakikati dört temel unsurdan oluşarak inanç ve ritüel uygulamalara rehberlik etmek için kapsamlı bir evrensel çerçeve ve yöntem sunmaktadır. Dört temel unsur ise şunlardır: Tek Tanrı, Tek Din, Tek Halk ve Tek Sevgi.

OSC'de var olan Tek Tanrı inancı sömürge öncesi Afrika'da var olan Tek Tanrı inancına dayanmaktadır. Tek Tanrı inancı 2005 yılında Tanrı'nın Hakikati'nin bir unsuru olarak OSC'ye vahyedilmiştir. Bu Tek Tanrı inancını ‘Saf Afrika Tek Tanrıculuğu’ olarak ifade etmektedirler. ‘Saf Afrika Tek Tanrıculuğu’ ile sadece tek bir Tanrı'ya olan ilahi olarak ilham edilmiş saf bir inanç kastedilmektedir. Saf denmesinin ise Tektanrıculuğun bozulmamış olmasıdır. Bu nedenle Afrika dini hep Tek Tanrılı olduğunu, farklı milletlerin Afrikalıların sahip olduğu nesnelere put denmesi sebebiyle yanlış anlaşıldıklarını ifade etmektedirler. Aslında put olarak ifade edilen bu nesnelere Tanrı'nın

¹²⁵ Janson, “Unity Through Diversity”, 667.

bu dünyadaki görünür varlığını işaret ettiğini belirtmişlerdir. OSC için bu nesnelere Hıristiyanlıkta var olan İsa'nın haçından ya da Müslümanlar için Kuran'dan farkı yoktur.¹²⁶

OSC Afrika'da uzun süre var olan Tek Tanrıcılık geleneğinin Afrikalılara geri kazandırdığına inanmaktadır. Bu durumu "You have always been among us (Sen her zaman aramızdaydın)" şarkısıyla sık sık ifade etmektedirler. Şarkının sözleri şu şekildedir:

"Tanrı birdir. Tanrımız birdir.
Tüm övgüler sana aittir.
Tanrı her şeydir, her şey Tanrı'dır
Övgülerimiz senden geliyor.
Sen her zaman aramızdaydın.
Bizi asla terk etmeyeceksin.
Sen Tanrı'sın.
Tanrı barıştır, barış Tanrıdır.
Tüm barış senden gelir.
Tanrı sevgidir, sevgi Tanrıdır.
Tüm barış senden gelir.
Sen her zaman aramızdaydın.
Bizi asla terk etmeyeceksin.
Sen Tanrı'sın."

OSC üyeleri arasında Tanrı'nın tekliği ile ilgili genel kanı olsa bile Tanrı'nın neye benzediği noktasında fikir ayrılığı vardır. Bu konuyla ilgili çeşitli görüşler mevcuttur: Tanrı bilinemez, Tanrı her yerdedir, Tanrı'yı göremezsiniz, Tanrı gizli kalır, Tanrı sevgi, barış ve neşedir vb.¹²⁷

OSC de en çok tartışılan konulardan biri ise İsa, Muhammed ve Afrika Geleneksel Tanrıları Tek Tanrı anlayışındaki rolleridir. OSC'ye göre Tek Tanrı anlayışı, Tanrı'nın

¹²⁶ Corey L Williams, "Interreligious Encounter in a West African City: A Study of Multiple Religious Belonging and Identity Among the Yorùbá of Ogbómòsò, Nigeria", (ts.), 131-132.

¹²⁷ Williams, "Interreligious Encounter in a West African City: A Study of Multiple Religious Belonging and Identity Among the Yorùbá of Ogbómòsò, Nigeria", 132-133.

çeşitli tezahürler aracılığıyla kendini insanlara göstermesidir. İsa, Meryem, Kutsal Ruh ve Muhammed gibi şahsiyetlerin, Tanrı'nın buyruklarını insanlara ulaştırma noktasında seçilmiş kişiler olduğu kabul edilmektedir. Yoruba halkının Tanrıları da bu bağlamda Tanrı'nın temsilcileri olarak kabul edilmekte ancak Tanrı'nın kendisi olmadığını ifade etmektedirler. İsa'yı insan formunda olan bir Tanrı olarak görürler. Muhammed'in ise peygamber olduğuna, Tanrı'nın Muhammed aracılığıyla konuştuğuna inanmaktadırlar. İsa'yı Tanrı olarak kabul etseler de bunun onları Müslüman olmaktan alıkoymayacağına inanmaktadırlar. Afrika Tanrılarını Muhammed ile aynı görmektedirler. Tanrı Muhammed aracılığıyla insanlarla konuştuğu gibi Afrika Tanrıları aracılığıyla aynı şekilde konuştuğunu ifade ederler. Hinduizm gibi dinler çok tanrılı olarak görüldüğü için Afrika tanrıları çok tanrılı olarak kabul edilmemektedir. Ayrıca çok tanrılı dinlere mensup olan insanlar da OSC'ye katılabilmekte ancak üye olamamaktadır.

OSC üyeleri Tanrı'ya 'Yüce', 'Merhametli' ve 'Her Şeye Gücü Yeten' gibi unvanları kullanırken 'Baba' veya 'Anne' gibi erkeklik veya dişilik anlamları veren ifadeleri kullanmaktan kaçınırlar. Bunun sebebi ise Tanrı'nın kesinlikle erkek veya dişi olmamasıdır. Bu tarz ifadelere dikkat etmek zorunlu değildir ama kendi aralarında bunu sıklıkla teşvik etmektedirler.

OSC'ye göre Tanrı'nın Hakikati'nin ikinci unsuru "Tek Din" kavramıdır. Tek Tanrılı dinlerin aynı öze sahip olduğunu ifade ederler. Bu nedenle Hıristiyanlık, İslam ve Afrika Geleneksel Dini'ni aynı özden oluştuğunu ve bunu da Tek Din kavramıyla açıklamaktadırlar. Bu durumu OSC üyeleri şu atasözleriyle ifade etmektedir: "İslam, Hıristiyanlık, Afrika Geleneksel Dini: aynı madalyonun iç yüzü." Bu atasözlerle aynı özden olduklarını vurgulamaktadırlar. Aynı özden oluştuklarını ifade etmelerinin sebebi ise Hıristiyanlık, İslam ve Afrika Geleneksel Dini'nin birbirine benzer öğretilere sahip olduğunu düşünmeleridir. Örneğin Kur'anda insana Tanrıyı sevmesi ifade edilen durum

İncil’de de aynı şekilde ifade edilmektedir. OSC’nin bu kavram ile ulaşmak istedikleri amaç, bu dinleri tek bir din olarak yeniden birleştirmektir.¹²⁸

OSC’ye göre insanlık sahip oldukları dini bozarak birçok dine evrilmiştir. Bu nedenle farklı görünebilir birbirleriyle çelişebilir. Tanrı’nın hepimizin birlikte ibadet etmesini istediğini ifade ederek bu söz konusu dinleri birleştirmeye çalıştıklarını ifade ederler. OSC üyesi Taiwo bu durumu yazmış olduğu bir şiirle şöyle açıklamaktadır:

“Din, ödünç almak, dilenmek ve sonra da çalmak için yaratılanın eseridir.
Din, daha güçlü olmak ve gayretle uyuşturulmak için yaratılışın eseridir.
Din, ister Afrika’da, ister Batı’da, ister Doğuda olsun, yaratılışın eseridir.
Din yaratılışın eseridir ve hepimiz canavarın bu işaretini paylaşıyoruz.”¹²⁹

Bu şiirin Bakara suresi 213. ayete dayandığı söylenmektedir. Ayet mealinde “insanlar bir tek ümmet idi...”¹³⁰ şeklinde geçmektedir. Taiwo’nun yazdığı şiiri bu ayete dayandırmasının sebebi ise dinin her dönemde insanlar tarafından yozlaştırıldığına inanmasıdır. Taiwo’ya göre din, sadece insanların Tanrı ile bağ kurması olarak görülmektedir. İncil ve Kuran’ın da zamanla bozulduğunu iddia etmektedir. Şiirinde vermek istediği mesaj insanların bencilliklerinden dolayı dini yozlaştırdığını anlatmaktadır. Ancak bu, tüm insanların Tanrı’ya ulaşmaktan vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. Herkes, Tanrı ile bağlantı kurmaya ve onu anlamaya çalışmaktadır. Bu nedenle OSC’nin Tanrı ile saf ve yenilenmiş bir bağlantı kurmak üzere seçilerek kutsandığını ifade etmektedir. Tanrı’nın yeniden kendi zamanlarında onlarla bağlantıya geçtiğini belirtmektedir.¹³¹

“Tek Din” kavramının önemini vurgulayabilmek için birkaç tane kaynaktan örnekler vermişlerdir:

¹²⁸ Williams, “Interreligious Encounter in a West African city”, 135.

¹²⁹ Williams, “Interreligious Encounter in a West African City: A Study of Multiple Religious Belonging and Identity Among the Yorùbá of Ogbómòsò, Nigeria”, 135-136.

¹³⁰ el-Bakara 2/213.

¹³¹ Williams, “Interreligious Encounter in a West African city”, 136.

Maide suresi 69: “Şüphesiz Müslümanlar ile Yahudiler, Sabiiler ve Hıristiyanlardan (her bir grubun kendi şeriatında) Allah’a ve ahiret gününe inanan ve salih ameller işleyenler için hiçbir korku yoktur. Onlar mahzun da olmayacaklardır (diye hükmedilmiştir.)”¹³²

Yoruba Atasözü: “Tanrı’ya, Allah’a ya da İsa’ya tapmayacağım derler. O kişi bir hurma çekirdeğine bile ibadet edemez.”¹³³

Halil Cibran: “Caminizde eğildiğinizde, tapınağınızda diz çöktüğünüzde, kilisenizde dua ettiğinizde sizi seviyorum. Çünkü sen ve ben tek bir dinin evlatlarıyız ve o da ruhtur.”¹³⁴

Yakup 1:27: “Tanrı’nın ve Baba’nın önünde saf ve lekesiz din şudur: Babasızları ve dulları sıkıntılarında bakmak ve kendini dünyadan lekesiz korumaktır.”¹³⁵

OSC birçok farklı kaynağı referans göstererek kendi ilkelerini açıklar. Farklı kaynakları ayırt etmeksizin referans göstermelerinin sebebi ise, tüm hakikatin Tanrı’nın hakikati olduğu ve hakikatin beklenmedik yerlerde bulunabileceğini, farklı kültürlerden veya dinlerden gelen doğruların, toplumun ihtiyaçlarına yanıt verdiği sürece kullanılabilmesini ifade etmektedir. Kaynaklardan edinilen bilgilerin analiz edilerek rehberlik için dua edilmesi gerektiğini belirtmektedirler.

Tanrı’nın Hakikati’nin üçüncü unsuru “Tek Halk” kavramıdır. Bu kavram, Tanrı’nın insanları din, cinsiyet, sınıf, etnik köken, ırk, renk, ulus klan veya kabile ayrımı yapmaksızın eşit olarak gördüğünü ifade etmektedir. OSC de insanların da tıpkı Tanrı gibi insanları ayırt etmeksizin eşitlik anlayışıyla görmesi gerektiğini belirtmektedir. OSC

¹³² el-Mâide 5/ 69.

¹³³ Williams, “Interreligious Encounter in a West African city”, 136.

¹³⁴ Halil Cibran, *Ermiş*, çev. Ayşe Berktaş (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020).

¹³⁵ Yak.1:27

bu anlayışını dört temel unsura dayandırarak bir inanç sistemi oluşturmuştur. Bu dört unsur şu şekildedir:

- 1- Farklı etnik ve dini grupların tümünün bilinçli bir şekilde kabul edilmesi, açık kapı bırakılması
- 2- Tüm sosyal sınıfların bilinçli bir şekilde topluma dahil edilmesi,
- 3- Topluluğun her alanında kadın ve erkeklerin eşit bir şekilde katılabilmesi
- 4- Tüm üyeler arasında eşitliğin sağlanması.¹³⁶

Bu maddeleri dayandırdıkları birkaç kaynak vardır:

Galatyalılar 3:28: “Artık ne Yahudi ne Grek, ne köle ne özgür, ne erkek ne dişi ayrımı var. Hepiniz Mesih İsa’da birsiniz.”¹³⁷

Igbo Atasözü: “Akidi (fasulye), toprağın sınırını bilmediğini söyler (insanlığın ayrımcılık yapmaması gerektiği vurgulanır)”

Malcolm X: “Biz kardeşiz, Tanrı’nın bir ailesiyiz. O’nun (Tanrı’nın) gözünde birimiz diğerinden daha iyi değiliz. (Tanrı ikimizi de seviyor. Gelecek ancak hepimizin birlikte güçlü durmasıyla ‘Kötü Olan’a karşı kazanılabilir.”

Tanrı’nın Hakikati’nin dördüncü unsuru “Tek Sevgi” kavramıdır. “Tek Sevgi” kavramı, Hıristiyanlık, İslam ve Afrika Geleneksel Dinlerinde sevginin ana ve birleştirici bir unsur olduğunu ileri sürmektedir. OSC’ye göre, grubun etik ve ahlaki temelini Tanrı’ya olan sevgi ve komşuya duyulan sevgi oluşturur. Komşuya olan sevgiye çok önem verilir. Bu nedenle Tanrı’ya olan sevgi ile komşuya duyulan sevginin birbirini tamamladığını ifade etmektedirler. Tanrı’yı ve komşuyu sevme testini geçen herkesi, “Saf Afrika Sevgisi” olarak adlandırdıkları anlayışın bir unsuru olarak kabul etmektedirler.

¹³⁶ Williams, “Interreligious Encounter in a West African city”, 137-138.

¹³⁷ Gal. 3:28.

Bunu da Kur'an-ı Kerim, Kutsal kitaplarda ve Yoruba atasözlerinde geçen cümlelere dayandırılmaktadır.¹³⁸

Yasanın Tekrarı 6:5: “Tanrınız Rabbi bütün yüreğinizle, bütün canınızla, bütün gücünüzle seveceksiniz.”¹³⁹

Matta 22:37: İsa ona şu karşılığı verdi. “Tanrın Rabbi bütün yüreğinle, bütün canınla ve bütün aklınla seceveksin.”¹⁴⁰

Kur'an Ali İmran (31): “De ki: ‘Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.’”¹⁴¹

Yoruba Atasözü: “Kişi Tanrı ile ticaret yapıp kaybetmez.” Bu atasözünün OSC’de kullanım şekli, Tanrı’ya duyulan sevgi ve saygının var olduğu hiçbir işin başarısız olmayacağı şeklindedir.¹⁴²

Levililer 19:18: “Öç almayacaksın. Halkından birine kin beslemeyeceksin. Komşunu kendin gibi seveceksin. Rab benim.”¹⁴³

Kur'an Hucurat (13): “Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık...”¹⁴⁴

Yoruba Atasözü: “Yer elmasının lekesi bıçağın lekesidir”. Bu sözün asıl anlamı başkalarını küçük duruma düşürdüğünüzde aslında kendinizi küçük duruma düşürdüğünüz anlamına gelmektedir. Ancak OSC’de bu atasözü, başkalarını sevgi göstermemeniz, Tanrı’nın yarattıklarının bir parçası olan kendinizi de sevmediğiniz,

¹³⁸ Williams, “Interreligious Encounter in a West African city”, 139.

¹³⁹ Yas. 6:5.

¹⁴⁰ Mat. 22:37.

¹⁴¹ Âl-i İmrân 3/31.

¹⁴² Williams, “Interreligious Encounter in a West African City: A Study of Multiple Religious Belonging and Identity Among the Yorùbá of Ogbómòsò, Nigeria”, 139.

¹⁴³ Lev.19:18.

¹⁴⁴ el-Hucurât 49/13.

başkalarını sevgi gösterdiğinizde ise tüm yaratılışı sevebilirsiniz anlamında yorumlanmaktadır.

Bu bağlamda, “Tek Sevgi” kavramının OSC içindeki yeri ve önemi daha da netleşmektedir. Grubun üyeleri, bu sevginin Tanrı’dan gelen bir güç olarak kabul edildiğini ortaya koymaktadır. OSC’nin varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan bu sevgi sayesinde farklı dini gruplarla bir araya gelme imkânı bulmaktadırlar. Tanrı’nın sevgisinin tüm dinlerin gerçek kaynağı olduğunu, dinler arasındaki bölünmeleri yok sayarak birleştirici rol oynadığını ifade etmektedirler.¹⁴⁵

5. Kutsal Kitap Anlayışları

Chrislam’ın üç misyon grubu da Kur’an’ı Kerim, İncil ve Afrika Geleneksel Dini’nde var olan atasözlerine yer vermektedir. Ancak Ifeoluwa ve Oke Tude daha çok Kur’an-ı Kerim ve İncillere yer verirken OSC her üç kaynağı da aktif olarak kullanmaktadır. Ancak Tella, Kur’an-ı Kerim ve İncil’de eksiklikler olduğunu tespit ettiğini iddia etmiştir. Bu iddiasını da Âdem ve Havva kıssasından örnekler vererek delillendirmektedir. Tella’ya göre Âdem ve Havva yasak meyveden yedikleri için değil cinsel beraberlikte buldukları için cennetten kovulmuştur. Bu gibi eksiklikleri giderebilmek için kendi Ifeoluwa kitabını yazmaktadır. Tella kendisini Tanrı’nın vahiy alan elçisi olarak nitelendirdiği için kitabında da sadece ilahi mesajlara yer verdiğini belirtmiştir.¹⁴⁶ Tella vaazlarında İki ciltten oluşan Ifeoluwa kitabından cümleler paylaşmaktadır. Takipçilerinin kitabını okumaları için teşvik etmektedir. Tella ilahiler eşliğinde yaptığı ritüellerde söyledikleri ilahileri de Ifeoluwa kitabına dahil etmiştir.

¹⁴⁵ Williams, “Interreligious Encounter in a West African city”, 140.

¹⁴⁶ Janson Marloes, “Chrislam: Forging Ties in Nigeria’s Multi-Religious Society.”, 10.

Tella her ne kadar kendi Ifeoluwa kitabını yazsa da vaazlarında ve günlük ibadetlerde Kur'an-ı Kerim ve İncil'i kullanmaya devam etmektedir. Ayrıca misyon merkezinde de Ifeoluwa'yı ve ilahi mesajları içeren broşürler dağıtılmaktadır.¹⁴⁷

6. Mabet ve İbadetleri

Nijerya'nın Lagos kentinde dini çoğulculuğun içerisinde ortaya çıkan Chrislam hareketi, bireylerin hem dünyevi hem de manevi sorunlarına yönelik çözümler üretme iddiasıyla şekillenmiştir. Bu bağlamda Chrislam hareketi, Hıristiyanlık ve İslam'a ait inanç unsurlarını, ibadet pratiklerini bir araya getirerek bir dini form haline gelmiştir. Chrislam'ın amacı, dinsel farklılıkları bir çatışma unsuru olarak değil, tamamlayıcı birer kaynak olarak yorumlaması ve bu yaklaşımın somut yansımalarını ibadet yerleri ile ritüellerde görünür kılmasıdır. Bu bağlamda, Chrislam'da mabetlerin işlevi ve ibadetlerin biçimi dini çoğulculuk hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

6.1. Mabet

Ifeoluwa'nın mabedi beyaz bir yapıdan oluşmaktadır. Mabet içerisinde dua alanının ve renkli bir sunak vardır. Sunak kısmı tıpkı camilerde olduğu gibi cemaatin oturma alanının bir perdeyle ayrıldığı düzene sahiptir.

Oke Tude' de ise Lagos'un kenar mahallelerinden birinde bulunan ibadet merkezi, dışarıdan bakıldığında kiliseyi andırırken içerisinde camilerde var olan sütunlar bulunmaktadır. Tıpkı camilerde olduğu gibi kadınlar ve erkeklerin ibadet bölümleri ayrı olmakla beraber cemaat üyeleri tapınağa abdest alarak girmektedir.¹⁴⁸

¹⁴⁷ "Welcome to Ifeoluwa Mission. Love | Peace | Abide" (02 Eylül 2020).

¹⁴⁸ Janson, "Unity Through Diversity", 660.

İbadet yerlerinin içinde bir sunak vardır. Bu sunak İbrahim tarafından yapılanlara benzemektedir. Üyeler burada dua ederek Tanrı'nın yüzünü aramaktadırlar. Yapılan duaların büyük bir çoğunluğu burada yapılmaktadır.¹⁴⁹

Nijerya'da araba bir statü göstergesi olarak görülmektedir. Oke Tude üyeleri tapınağa otobüsler ile gelmektedir. Bu da üyelerin sosyo-ekonomik durumunun çok düşük olduğunu göstermektedir.¹⁵⁰

Ogmoso Society of Chrislam hareketinin mabetleri Tabernacle (çadır) adı verilen yapılardır. Mabetlerine bu ismi vermelerinin sebebi, İsrailoğullarının Mısır'dan çıktıktan sonra çölde kaldıkları 40 yıl boyunca tapınmaya uygun bir alana ihtiyaç duymalarına dayanır. Tanrı'nın İsrailoğullarına bir çadır tapınağı inşa etmelerini buyurması gibi, onlar da benzer şekilde geçici bir mabet yapma fikrini benimsemişlerdir. Şu an için geçici bir mabet kullansalar da ileride kalıcı bir yer inşa edeceklerine inanmaktadırlar.¹⁵¹

Tabernacle, Ogmososunun güneybatı ucunda, Oyo-Ogmosos Yolu'nun birkaç mil dışında yer almaktadır. Mabet betondan ve çimentodan yapılmış basit bir görünüme sahiptir. Binanın ön tarafında siyah arka plan üzerine beyaz harflerle yazılmış bir tabela bulunmaktadır. Tabelanın üzerinde "Ogmosos Chrislam Topluluğu Bir Tanrı, Din, İnsan, Sevgi, Birlik Nesli. Tüm Uluslar, kabileler, halklar ve diller Hoşgeldiniz" OSC'ye göre siyah arka plan dünyanın yozlaşmışlığını beyaz harfler de dünyanın ışığı Tanrı'yı ifade eder. Bu anlayışlarını daha iyi ifade etmek için "Dünyanın ışığı sizsiniz. Tepeye

¹⁴⁹ Mgbemena, "Historical Origin, Beliefs and Practices of Chrislamherb (Oke Tude) Religious Movement in Lagos, Nigeria", 3.

¹⁵⁰ Janson, "Unity Through Diversity", 660.

¹⁵¹ Williams, "Interreligious Encounter in a West African city", 106.

kurulan kent gizlenemez”¹⁵², “Işık karanlıkta parlar, karanlık onu alt edemedi.”¹⁵³ “Allah göklerin ve yerin nurudur.”¹⁵⁴ gibi ifade, pasaj ve ayetlere sıkça atıfta bulunurlar.

Mabedin içi 500 kişilik bir alana sahiptir. Mabnet duvarlarında haç, hilal ya da tılsım gibi açık dini semboller bulunmaktadır.¹⁵⁵

6.2. İbadet

Tella'nın yaklaşık 50 kişilik bir cemaati vardır. Cemaatin çoğunluğu gençlerden ve kadınlardan oluşmaktadır. Bunun nedeni olarak İfeoluwa üyesi ve aynı zamanda eşi İfeoluwa'ya katılmayan kadınlardan biri erkeklerin bu tarz organizasyonları umursamadığını ancak kadınların hayatın her alanında var olduğunu, tüm dini organizasyonlarda daha aktif bir şekilde bulunduğunu dile getirmiştir. İfeoluwa'da kadınlar da erkekler gibi ayinlerde lider konumunda bulunabilirler ancak regl dönemlerinde ‘murdar’ olarak görüldükleri için ayinlere katılmalarına izin verilmez.

Cemaat üyeleri bu ayinleri cumartesi günü toplanarak yapmaktadırlar. Cumartesi günü yapmalarının sebebi ise Tella'nın hem Müslümanlar hem de Hıristiyanlara ait günlerde ibadet etmek istememesidir. Daha önceki yıllarda hem cuma hem de pazar günleri ibadet eden Tella ibadetleri yarım ve eksik yaptığı iddiaları nedeniyle iki dinden bağımsız bir gün seçerek iki dine olan eşit mesafesini belirtmek istemiştir. Aynı zamanda genel olarak müslüman kökenli olduğu bilinen Tella, bir dini diğerinden üstün tutma eleştirilerine maruz kalmamak adına kendi dini geçmişinden bahsetmeyi reddetmiş ve “İsa'yı Peygamber'den daha çok seviyorum. Hepsini seviyorum ve onlar da beni seviyor” sözlerini ilave etmiştir.¹⁵⁶

¹⁵² Mat.5:14.

¹⁵³ Yu.1:5.

¹⁵⁴ Nûr 24/35.

¹⁵⁵ Williams, “Interreligious Encounter in a West African city”, 108.

¹⁵⁶ Janson, “Unity Through Diversity”, 656.

Beyaz bir tapınakta gerçekleşen cumartesi ayini Ifeoluwa ilahi kitabı ve Ifeoluwa inancından Hıristiyan ve Müslüman ilahileri söylenmektedir.¹⁵⁷ Bu ilahiler Tella'ya vahiy şeklinde "Glossolalia"¹⁵⁸ dilinde verilmiş ve Tella daha sonra bunları İngilizceye ya da Yoruba diline çevirmiştir.¹⁵⁹ İlahiler Afrika müzik aletleri ve bir Batı tarzı davul eşliğinde söylenerek başlamaktadır:

"İsa'nın Tanrısı Birdir
Muhammed'in Tanrısı Birdir
İnsanlık Birdir
Chrislam, Chrislam, Chrislam."¹⁶⁰

Hıristiyanları ve Müslümanları inançlarında birleştiren bir ilahi örneği olan *La hi la hi la lau*, "Allah'tan başka Tanrı yoktur" anlamına gelip şu dizelerden oluşmaktadır:

"Allah'tan başka ilah yoktur
Allah'tan başka ilah yoktur
Eğer İsa'yı övüyorsanız İfeoluwa'yı da övmelisiniz
Allah'tan başka ilah yoktur.
Eğer Musa'yı övüyorsanız
İfeoluwa'yı övmelisin
Eğer İlyas'ı översen
İfeoluwa'yı övmelisin
Eğer Muhammed'i övüyorsanız
İfeoluwa'yı da övmelisiniz
İsa'yı çağırın Tanrı
İfeoluwa'yı çağırın aynı Tanrı'dır
Onu övmeme yardım et
Onu yüceltmeme yardım et
O ışıktır

¹⁵⁷ Janson, "Unity Through Diversity", 656.

¹⁵⁸ "Yunanaca dillerde konuşmak" anlamına gelen bu kelime kolayca anlaşılabilen herhangi bir anlamı olmayan konuşmaya benzer seslerin peş peşe hecelerin seslendirilmesidir. Dini uygulamaların parçası olarak görünür ve ilahi bir dil olduğuna inanılır. Bu kavram Pentekostal ve karizmatik Hıristiyanlıkta kullanılır. Andrew M. Colman (ed.), Psikoloji Sözlüğü (Oxford: Oxford University Press, 2009), s. 319, "Glossolalia", erişim 5 Ağustos 2011.

¹⁵⁹ Janson Marloes, "Chrislam: Forging Ties in Nigeria's Multi-Religious Society.", 6.

¹⁶⁰ Janson, "Unity Through Diversity", 656.

Ifeoluwa'yı övmeme yardım et
Ey Nijerya halkı
Ifeoluwa'yı övmeme yardım et
O benim Tanrım, O senin Tanrın
O bize rehberlik edecek tek kişidir.
Onu övmeye devam edin
O gerçek bir Tanrı'dır
O dürüst bir Tanrı'dır
İlyas'ı çağırırken tartışmaya neden olabilecek şey nedir?
Muhammed'i çağırırken tartışmaya neden olabilecek şey nedir?
Musa'yı çağırırken tartışmaya neden olabilecek şey nedir?
Ifeoluwa'yı ararken kavgaya neden olabilecek şey nedir?
Ifeoluwa Tanrısı
Oh Müslümanlar
İsa'yı çağırmama yardım et
Oh Hıristiyanlar
Peygamberi çağırmama yardım et
Peygamberi övmemde ve Ifeoluwa'yı övmemde bana yardım et
İsa'ya şükredelim
Ve Muhammed'i övün¹⁶¹

İlahiler ellerinde mumlar ve çanlar bulunan Dove üyeleri (cemaatin "ifeoluwa'nın sırları" konusunda eğitilmiş üyeleri) tarafından söylendiği sırada Tella tapınaktan içeri girmektedir. "Kutsal Ruh Meydanı" olarak isimlendirilen, içinde hac bulunan açık bir alanı Müslümanların Kabe'yi tavaf etmesine benzer bir şekilde yedi kez tavaf etmektedir. Tavaf ettiği sırada bir elinde Kuran'ı Kerim bir elinde incil bulunmaktadır. Kutsal Ruh Meydanı'nı tavaf ettikten sonra ayinini Kuran'ı Kerim, İncil ve İfeoluwa kitabından pasajlardan bahsettiği bir vaazla ve duayla sonlandırmaktadır. Vaazdan sonra üyeler, Müslümanların namaz kılmasına benzer şekilde ifeoluwa tarzında namaz kılarlar. Ancak Müslümanlardan farklı olarak dizlerinin üstünde secde yaparlar, sağa ve sola selam vermek yerine pusulanın noktaları yönünde selam vermeleri ve Müslümanlar namazdan

¹⁶¹ Janson Marloes, "Chrislam: Forging Ties in Nigeria's Multi-Religious Society.", 8.

sonra tokalaşırken Ifeoluwa üyeleri tokalaşmak yerine “Sevgi ve barış daim olsun” diyerek karşılıklı olarak eğilirler. Ayrıca namazları Müslümanlar gibi beş vakit kılmak yerine saat 12,3ve 6’da olmak üzere üç vakitte kılarlar. Tella Lagos Kentinde var olan trafik yoğunluğundan dolayı Tanrı’nın da onayı ile namazları günde iki vakitte indirmeyi düşünmektedir.¹⁶²

Chrislam ile ilgili saha çalışmasında bulunan ve Tella’nın bir ayinine katılma fırsatı bulan Profesör Marloes Janson Tella’nın vaazını Refah İncili Hareketi’nin¹⁶³ pentekostal söylemlerine benzetmiştir. Tella vaazında sevgi mesajını şu şekilde açıklamaktadır:

“Tanrı bir dini diğerinden daha fazla sevmez. Tüm dinler arasında Hıristiyanlık ve İslam birbirlerine en yakın olanlardır. Hıristiyanlar ve Müslümanlar birbirlerini sevmelidirler, ama bunun yerine birbirlerinden nefret ederler. Kalplerini sevgiye açmadıkları için aralarında sorunlar vardır. Tanrı sevgi demektir. Tanrı’ya ulaşmanın yolu sevgiden geçer. Benim sevgi mesajımı aldığınızda ve bunu başkalarına yaydığınızda, hayatta başarılı olacaksınız. Eğer işinizde başarılı olmak istiyorsanız, sevgi yayın. Hayatınızda başarı istiyorsanız, sevgi müjdesini yaymalısınız.”

Ifeoluwa üyeleri *‘hayatlarında kurtuluşa giden yolu açmak için’* elleriyle garip hareketler sergileyerek yaptıkları kapanış duasının ardından birtakım mucizelere tanık olduklarına inanmaktadır. Bu mucizelerden bazıları *“Tanrı’nın sevgisini kabul ettiklerinde karşılaştıkları şifa, bir bebeğin doğumu, iş bulma ve talih kuşu’dur.”*¹⁶⁴

Dove üyeleri (yüksek rütbeye sahip inisiye üyeler) Çarşamba günleri dua toplantıları gerçekleştirirler.¹⁶⁵ Bu toplantılara sadece dove üyeleri katılabilmektedir. Dove üyeleri kendilerini Tella’ya ve Ifeoluwa’ya adanmış kişilerdir. Bu kişilerin kehanette bulunma, rüya yorumlama, farklı dillerde konuşma ve yorumlama gibi kutsal ruhun çeşitli

¹⁶² Janson Marloes, “Chrislam: Forging Ties in Nigeria’s Multi-Religious Society.”, 9.

¹⁶³ “Refah İncili (PG), inananların bağlılık ve olumlu itiraf yoluyla yoksulluğu ve/veya hastalığı aşma yeteneklerini vurgulayan, sıklıkla Pentekostalizm, evanjelizm ve karizmatik Hıristiyanlıkla ilişkilendirilen, hızla büyüyen teolojik açıdan muhafazakâr bir harekettir.” “Refah İncili”, Religion and Public Life – Harvard Divinity School, erişim 15 Nisan 2025, <https://rpl.hds.harvard.edu/religion-context/glossary/prosperity-gospel>.

¹⁶⁴ Janson, “Unity Through Diversity”, 657.

¹⁶⁵ Janson Marloes, “Chrislam: Forging Ties in Nigeria’s Multi-Religious Society.”, 9.

yetenekleriyle donatılmış olduklarına inanılmaktadır. Dove üyeleri Çarşamba günleri saat 15:00-18:00 arası 3 saatlik bir meditasyon gerçekleştirerek Tanrı'ya ve elçisi olarak kabul ettikleri Tella'ya yakınlaşmayı hedeflerler. Bu meditasyon sırasında kutsal ruhu çağıran özel ibadet ilahileri, Ifeoluwa ilahi kitabından söylenmektedir. Aynı zamanda Tella'dan öğrendikleri duaları da bu meditasyon sırasında söylemektedirler.¹⁶⁶ Cemaatin üyeleri yılda bir kez Tella'nın memleketinde bulunan aynı zamanda hac merkezleri olan “*Mount of Authority*” de hac ibadeti yapmaktadırlar. Üç gün boyunca oruç tutup sürekli dua etmektedirler.¹⁶⁷ Ayrıca üyeler Cuma günleri ve aylık canlanma ayinlerinde de oruç tutmak zorundadır. Bu bağlamda Dove üyeleri diğer üyelere göre daha çok oruç tutarlar.¹⁶⁸

Tella tapınak içerisinde dans ettiği bir ritüel yapmaktadır. Buna her yıl yapılmasından kaynaklı ‘Dans Yıldönümü’ adı verilmektedir. Tella burada Samuel kitabında anlatılan Kral Davud’un Rab’in önünde dans etmesi gibi tapınak içerisinde dans etmektedir.¹⁶⁹

“Bu arada Davut'la bütün İsrail halkı da RAB'bin önünde lir, çenk, tef, çingirak ve ziller eşliğinde ezgiler okuyarak var güçleriyle bu olayı kutluyorlardı.”¹⁷⁰

Oke Tude hareketinde ibadetler büyük bir öneme sahip olup inancın dışı vurumu olarak kabul edilmektedir. Oke Tude’de ibadet, Tanrı’yı övmek ve O’nu hissetmek için Hıristiyanlık ve İslam’da var olan ilahilerin söylenmesi anlamına gelmektedir. Daha önce bahsettiğimiz gibi Oke Tude’nin temelinde var olan fikir Şeytan esaretinden kurtulmaktır. Bu esareti de *Tude* ile yani “koşarak kurtuluş” adını verdikleri bireysel olarak yapılan bir ritüel ile gerçekleşeceğine inanmaktadırlar. Bu ritüelde oruç tutarak ve kutsal su dolu bir kuyunun etrafında yedi kez koşarak *Allahu Ekber* (Tanrı büyüktür) ve *Hallelujah*

¹⁶⁶ “Wednesday- Dove Members Meeting”, *Ifeoluwa Mission* (blog), 03 Eylül 2016.

¹⁶⁷ Janson, “Unity Through Diversity”, 657.

¹⁶⁸ Janson Marloes, “Chrislam: Forging Ties in Nigeria’s Multi-Religious Society.”, 10.

¹⁶⁹ Janson, “Unity Through Diversity”, 658.

¹⁷⁰ 2. Sa. 6:5.

(Yehova'ya/Yahve'ye övgüler olsun) diyerek bağırırlar.¹⁷¹ Bu ritüel İslam inancında var olan *Tavaf* ile benzerlik göstermektedir. Çünkü müslümanlar da Kabe'nin etrafında yedi kez dönerler. Her dönüşte telbiye adı verilen duaları yükses sesle söylerler.

Oke Tude' de her Pazar üyeler bir araya gelerek üç oturumdan oluşan toplu ibadetleri yerine getirmektedir. İlki Müslüman oturumu, ikincisi Hıristiyan oturumu ve son olarak da Saka'nın yönettiği ortak bir oturum bulunmaktadır. Üyeler Pazar günü bu oturumlara katılmak için saat 8-9 civarı bir araya gelmektedir. İbadete Müslüman dua ritüeli olan '*Wuridi*' (virdler, zikirler) ile başlanmaktadır. İmam zikre "*Baba, oğul ve Kutsal Ruh, Allah'a şükürler olsun*" diyerek başlamaktadır. Daha sonra Hıristiyan duaları dönüşümlü olarak başa geçen bir grup tarafından okunmaya başlamaktadır. Bu dualar sağlık ve zenginlik için okunan özel dua kalıplarıdır. Grup üyelerinin dönüşümlü olarak başa geçmesinden sonra en son Saka başa geçerek ortak bir ayinle kapanışı yapmaktadır.¹⁷² Ortak ayin başlamadan önce Afrika davulları ve Batılı çalgılar eşliğinde Oke Tude ilahisi söylenmektedir:

“Tanrımız, Yaradan, duy bizi
Allah'ım, İsa Peygamber'i [İsa] ve
Yüce Peygamber'i [Muhammed] kutsa
Allah'ım, Samsideen'i [Saka] ve
Yüce Peygamber'i kutsa
Oke Tude, kurtar bizi.
Kurtar bizi hastalıktan Oke Tude, kurtar bizi.”

Ayrıca her ayinin başında toplu olarak “Rabbin Duası”nı mutlaka okumaktadırlar.

Rabbin duası şu sözleri içermektedir:

“Yüce Tanrım, beni yaratan sensin
İsa'yı yarattığın gibi
Muhammed'i yarattığın gibi

¹⁷¹ Janson, “Unity Through Diversity”, 659.

¹⁷² “Chrislam - WRSP”, 11.

Suyu da yarattın.
Ki onsuz yapamayız
Konuşmamızı mümkün kıldın
Ancak dualarımızı işit ve kabul et,
Sözlerinin kaynağını bilmiyoruz.
Ona iyi bir çocuk vermek için,
Hanna üzerinde kullandığın gücü hatırla.
Tanrım, Zekeriya üzerinde kullandığın gücü hatırla
Ve ona iyi bir oğul ver.
Tanrım, Süleyman'ı zenginleştirmek için
Kullandığın ve bir daha kimseye vermemen için dua ettiğin gücü hatırla
Sen bu dünyaya Samsideen'i yarattın ve O'na
Tüm kötülük yapanlar üzerinde güç verdin.
Senin gücüne ve tek Tanrı olduğuna inanıyorum
Beni kutsa, beni kötülüklerden kurtar, tüm sorunlarımı çöz
Ve tüm üzüntülerime bir son ver.”¹⁷³

Bu dua okunurken Saka ve üyeler ayaktadır. Bu duanın bitiminde bir de Arapça dua okumaktadırlar:

“Tanrı'nın selamı ve bereketi İsa Mesih'in üzerine olsun.

Tanrı'nın selamı ve bereketi Muhammed'in üzerine olsun.”

İlahi bittikten sonra İngilizce ve Yoruba dilinde Kuran'ı Kerim'den ve İncil'den ayetler okuyarak vaazına başlamaktadır. Saka, Müslümanların ve Hıristiyanların İbrahim'in çocukları olduğunu vurgulayarak Müslüman ve Hıristiyan ayırt etmeksizin dualarının kabul olacağını ve iki din arasındaki benzerliklere dikkat çekmiştir.¹⁷⁴ Örneğin, Saka Kabe'nin hem Kuran-ı Kerim'de hem de İncil'de var olduğunu ve Kutsal Ruh'a inancın her iki dinde de baskın olarak var olduğunu söylemiştir. Cemaatine yalnızca dini

¹⁷³ Mgbemena, “Historical Origin, Beliefs and Practices of Chrislamherb (Oke Tude) Religious Movement in Lagos, Nigeria”, 4.

¹⁷⁴ Janson, “Unity Through Diversity”, 659.

değil Tanrı'ya olan inancı uygulamalarını söylemiştir. Bir müminin en önemli özelliğinin de “Tanrı için olmak” olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁵

Saka ‘*hepimiz aynıyız*’ sözü ile ayini kapatırken üyeler de “*Hallelujah*”, “*Allahu Ekber*” ve “*Âmin*” diyerek bağırlar. Benzer durum pentekostal ayinlerde de vardır. Aralarındaki tek fark Arapça söylenen ibarelerin olmayışıdır.¹⁷⁶

Vaaz bittikten hemen sonra Hıristiyan ya da İslami tarzlarda yapılan ilahiler söylenir. Bazı zamanlarda ise “King Sunny Ade”, “Ebenzer Obe” ve “Sunny Okosun” gibi Nijerya’da ünlü olan müzisyenlerin şarkılarını söylerler. Bu şarkılardan King Sunny Ade’nin şarkısını örnek olarak gösterebiliriz. Nijerya dilinde söylenen bu şarkının Türkçe sözleri şu şekildedir:

“Tüm dünya benim düşüşümü bekliyor
Her gün düşüşümü bekliyorlar
Beni rezil etmek için toplandılar.
Benim suçum, her gün ibadethaneye gidiyor olmam.
Ne zaman beni ibadethaneye giderken görseler,
beni azarlıyorlar ve bana ‘dua babası’ diyerek
böyle utanç verici sözler sarf ediyorlar.
Sadece yavaşça hareket et Tanrım, beni nasıl azarladıklarını gör
Beni terk etme
Beni düşmanlarımın yenmesine izin verme
Beni onların üzerine yükselt ki,
Kutsal Adını yüceltmek için ağzım olsun.
Açgözlü insanların huzurunda beni onurlandırın
Onların huzurunda beni kutsayın
İstedğim şey bu.
Bunun nedeni sizin sorun çözücü olmanızdır.”

¹⁷⁵ Janson Marloes, “Chrislam: Forging Ties in Nigeria’s Multi-Religious Society.”, 4.

¹⁷⁶ Janson, “Unity Through Diversity”, 659.

Bu şarkıları söylerken aynı zamanda Saka ve üyeler bir eğlencedeymiş gibi dans ederler.¹⁷⁷

Oke tude üyeleri her Perşembe “vejeteryan orucu” tutarlar. Vejeteryan orucunda et, balık, yumurta, süt ve tavuk aromalı soslar gibi hayvansal ürünleri yemezler. Bu oruç ile bedenlerine acı çektirerek Rab’be yaklaştıracak üstün maneviyata ulaşmayı amaçlarlar.¹⁷⁸

Daha önce “*Tude*” yani Kurtuluş Ritüeli’nden söz etmiştik. Kutsal Ruh’un iştirak ettiği bu kurtuluş sağlıkla ifade edilmektedir. Kurtuluş ritüelini icra ettikleri kuyunun yanında bulunan duvarda asılı bulunan koltuk değnekleri HIV/AİDS gibi tehlikeli hastalıkları bile tedavi ettiğini iddia eden Saka’nın iyileştirici gücünü ifade eder.¹⁷⁹

Haftalık ibadetler Saka’nın Lagos’taki ibadet merkezinde *Healing School ve the Women’s Affairs Programme* adlarıyla gerçekleşmektedir. Pek çok toplumda olduğu gibi Nijerya toplumunda da kadının toplum tarafından kabul görmesinin temel şartı çocuk doğurmasıdır. Bu nedenle kadınlardan “rahmin meyvesini arayanlar” iyileşme umuduyla dua etmek için Oke Tude’de her Perşembe sabahı “*The Women’s Affairs Programme*”a katılmaktadır. Bu programlara bazen eşleri onların iyileşmesi için dua etmeye gelmektedir. Bu programın amacı hem fiziksel hem de metafiziksel hastalıklardan kurtulmaktır.

Haftalık faaliyetler dışında aylık olarak yapılan programlar da vardır. Ayrıca ayın son perşembesi, akşam dokuzdan sabah beşe kadar süren ve üyelerin başlarının Tude suyu ile yıkandığı Kral Gecesi programı yapılır. Ayın ilk Cuma gününde akşam dokuz ile sabah beş arasında meshetme ayini düzenlenir. Bakanlık yılda bir defa kuruluş yıldönümüne

¹⁷⁷ Mgbemena, “Historical Origin, Beliefs and Practices of Chrislamherb (Oke Tude) Religious Movement in Lagos, Nigeria”, 5.

¹⁷⁸ Janson Marloes, “Chrislam: Forging Ties in Nigeria’s Multi-Religious Society.”, 4.

¹⁷⁹ Janson, “Unity Through Diversity”, 659.

özel kutlamalar yapmakta ve ihtiyaç sahiplerine ayni ve nakdi yardımlar dağıtmaktadır. Bu programlara ek olarak Saka da her gün danışmanlık hizmeti vermektedir. Geceleri yapılan programlara 500 ila 1000 kişilik gruplar katılırken Pazar ayinine birkaç yüz kadın ve erkekten oluşan Tude üyeleri katılmaktadır. Ayrıca katılımcıların üye olarak kabul edilmesi için yirmi bir gün tude programlarına ve Oke Tude programlarına sık sık katılmaları gerekmektedir. Bununla birlikte bir Kuran-ı Kerim ve İncil satın alması gerekir. Oke Tude'nin programlarına kadınlar erkeklerden daha çok katılmaktadır. Bunun sebebi ise Saka'nın "kısırlık yükünü ortadan kaldırmak" ve "yaralı rahimleri onarmak" iddiasıyla ilgilidir.¹⁸⁰

OSC'nin en temel ritüelleri, *Mabed Toplantıları (Tabernacle Gathering)* olarak bilinen törenlerde icra edilir. Bu toplantılar her Cumartesi saat 10:00'da 100-150 arası kişinin katılımıyla gerçekleşir. Kurucular dönüşümlü olarak liderlik yaptıkları için toplantı içeriği genel olarak aynı olsa bile bazı farklılıklar olabilir. Organizasyon Komitesi sabah erken saatlerde gelerek mabeti temizler, sandalyeleri düzenler, ayinde söylenecek müzikleri prova eder ve toplantı için dua eder. Organizasyon Komitesindeki kişiler yapılan bütün hazırlığı Tanrı'ya hizmet olarak görür. Yaptıkları hazırlıkları Tanrı ile birlikte yaptıklarını, eylem halindeki bir diyalog olduğunu ve Tanrı'nın birlik ve sevgi planını hayata geçirmeye çalıştıklarını ifade ederler.¹⁸¹

Saat 09:30'da '*Birlik Duası (Prayer of Unity)*' olarak adlandırdıkları bir duayı yaparlar. Toplu olarak yapılan bu duada bir kişi duayı okur, diğerleri de 'Amin', 'Evet, Tanrım' ve 'Teşekkürler, Tanrım' gibi sözcüklerle duaya katılım sağlar. Dualar İngilizce, Pidgin İngilizcesi¹⁸² ve Yoruba dilinde yapılır. Birlik Duasının sözleri şu şekildedir:

¹⁸⁰ Janson Marloes, "Chrislam: Forging Ties in Nigeria's Multi-Religious Society.", 4.

¹⁸¹ Williams, "Interreligious Encounter in a West African city", 113-114.

¹⁸² İngilizce olan "pidgin" sözcüğünün iki anlamı vardır. İlk ve dar bir anlamda "pidgin" ya da "Pidgin İngilizcesi", Çin, Yeni Gine, Malezya, Hindistan ve Afrika'daki İngiliz sömürgelerinde zenciler ya da yerliler tarafından konuşulan İngilizce'ye denir. İkinci ve geniş bir anlamda ise Pidgin İngilizcesine

“Tanrım, bugün sana alçakgönüllülikle yaklaşıyoruz. Görkeminin ve ihtişamının kanıtı her yanımızda... Bize seni daha iyi sevmeyi, etrafımızdakileri daha iyi sevmeyi öğret. Ey İbrahim’in, İsa’nın ve Muhammed’in Tanrısı, senin kulun olmaya hazırız. İşte bu yüzden bir aile olarak bir araya geldik. Hizmet etmek için bir araya geliyoruz. Tüm uluslardan ve dillerden, şu kökenden ve bu kökenden, şu kabileden ve bu kabileden, hatta yüce Tanrım, farklı dinlerden insanların bir araya geldiğinin kanıtı olarak bir araya geliyoruz... Tanrım, biz gerçeği biliyoruz, sen tek Tanrısın. Gerçekte farklı dinler yoktur ve biz sizin basit tasarımınızı bozduk. Nijerya’daki bu dinlerin aynı kaynaktan geldiğini biliyoruz. Mükemmel bir uyum içindeler ve sadece farklı görünüyorlar. Bu farklılık sadece yüzeyseldir çünkü sen birlik ve barış içinde yaratan bir Tanrısın... Bizler ise senin yarattıklarını sık sık bölüyor ve fethediyoruz. Bizi bağışla, ey İbrahim’in İsa’nın ve Muhammed’in Tanrısı, sen Evrenin Tanrısısın. Bize birbirimizi affetmeyi öğret. Bize birbirimizi senin bizi sevdiğin gibi sevmeyi öğret. Birliğin nesli olalım. Âmin.”

‘Âmin’ dedikten sonra herkes birlikte ‘Tanrı birdir ve biz Tanrı için biriz’ diye cevap verir ve ardından el sıkışarak, kucaklaşırlar ve gülümseyerek birbirini selamlarlar. Duaya katılım esnasında çocuklar hariç herkesin başını örtmesi gerekir. Ayrıca kıyafetlerinin temiz ve duaya uygun kapalılıkta olması gerekir. Duaya gelmeden önce katılımcılar ‘*Yemaya Wudu*’ olarak adlandırılan abdesti alırlar. *Yemaya* Yoruba dilinde Okyanus Tanrıçası olarak bilinir. *Wudu* ise İslam’da ibadete hazırlık olarak yapılan bir yıkanma biçimidir. *Yemaya Wudu* için erkekler ve kadınlara tahsis edilen iki ayrı abdesthane bulunmaktadır. Her abdesthanede içi su dolu büyük bir toprak leğen ve içinde otlar ve çiçekler bulunur. Bu çiçekli su karışımı *Babalowo* tarafından hazırlanır. Bir erkek ve bir kadın abdesthanelerin önünde durur ve katılımcılara birer kase verip kendilerini ‘vaftiz etmelerini’ ve ‘Kutsal Ruh’un’ onları kutsaması için *Yemaya*’ya dua etmelerini söylerler. Yıkanma talimatları belirsiz olmakla birlikte bazı insanlar ellerini, kollarını, ayaklarını ve yüzlerini ovalayarak yıkarken bazıları bu bölgelere hafifçe su döker. Abdest ritüeli sırasında duruş biçimleri de çeşitlilik gösterir; kimileri ayakta dururken, kimileri diz çökmeyi tercih eder. Bazıları yalnızca ellerini veya yüzlerini yıkarken, bazıları haç işareti yapar. Bazıları ayağa kalkıp dans ederken bazıları da yere secde ederler. Bu ritüeli

belirli bir tarzda benzeyen ve benzer şartlar altında oluşan bir dil kümesidir. Wolf König, “Pidgin, dil kazanılması ve dil ilişkileri”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (15 Aralık 1983), 1.

yapma amaçları kutsal olarak gördükleri su ile hem maddi hem de manevi kirlerden arınmaktır.

Mabet toplantıları bir açılış konuşmasıyla başlar ve üyelerin birlik itirafı ile devam eder. Birlik itirafında üyeler şunları söyler: “Allah’tan başka Tanrı yoktur ve sadece tek bir din vardır. Birçok peygamber ve ilah vardır ama sadece tek bir Tanrı vardır. Birçok kültür vardır ama sadece tek bir halk vardır. Birçok yol vardır ama sadece tek bir sevgi vardır. Âmin.”¹⁸³

Duadan sonra gitar çalan bir kadın ve bir adam şarkı söyler:

“Tek Aile, Tek Tanrı,
Sonsuz Olan’ın oğulları ve Kızları.
Tek Aile, Tek Tanrı,
Bu hayatta ve ötesinde yoldaşlar
Bizi topraktan yarattın, çeşitli ve güzel kıldın
Bu, ince farklılıkların ötesine geçer,
Tek Aile, Tek Tanrı, Tek Sevgi ilkesiyle yaşıyoruz.
Tek Aile, Tek Tanrı
Seni ve Senin Adına Herkesi Seviyoruz
Tek Aile, Tek Tanrı
Tek Olan’ın Ruhu tarafından bir araya getirildik
Tek Aile, Tek Tanrı
Sonsuz ibadet sadece ve sadece Sana aittir.
Bizi topraktan yarattın, çeşitli ve güzel kıldın
İnce farklılıkların ötesine geçer,
Biz Tek Aile, Tek Tanrı, Tek Sevgi ile yaşarız.”¹⁸⁴

Toplantıyı yöneten kişi tek Tanrı, tek Din ve tek Sevgi üzerinde Kur’an’ı Kerim’den ve Kutsal Kitap’tan örnekler verir. “İbrahim’in, İsa’nın, Muhammed’in

¹⁸³ Williams, “Interreligious Encounter in a West African city”, 113-120.

¹⁸⁴Nwaocha, Ogechukwu. “Conflict for The Survival of Bori Cult Tradition In Northern Nigeria,” *International Journal of Research in Arts and Social Sciences*. Vol. 9, No. 2 (2017) , 120-121.

Tanrısına, evrenimizin Tanrısına hemen şimdi birlikte ibadet edelim” der ve tekrar aşağıdaki ilahi söyler:

“Kutsal, Kutsal, Kutsal, Evrenin Tanrısı
Kutsal, Kutsal, Kutsal, huzuruna geldik.
Kutsal, Kutsal, Kutsal, ibadetimizi kabul et
Sen merhametlisin, sen lütufkârsın, Hallelujah!
Kutsal, Kutsal, Kutsal, Evrenin Tanrısı
Kutsal, Kutsal, Kutsal, Sen Bir’sin
Kutsal, Kutsal, Kutsal, Sen Tanrı’sın
Siz buna layıksınız, siz her şeye kadirsiniz, Hallelujah!
Kutsal, Kutsal, Kutsal, Evrenin Tanrısı
Kutsal, Kutsal, Kutsal, biz Tek Halkız
Kutsal, Kutsal, Kutsal, bize huzur ver.
Bize uyum ver, bize huzur ver, Hallelujah!
Kutsal, Kutsal, Kutsal, Evrenin Tanrısı
Kutsal, Kutsal, Kutsal, tek bir sevgimiz var.
Kutsal, Kutsal, Kutsal, Seni seviyoruz,
Herkesi sevmek, özgürce sevmek, Hallelujah!”

İlahi bittikten sonra toplantı yöneticisi kürsüye çıkarak bir dua okur ve derin düşünme saatini başlatır. Daha sonra tekrar şarkı söylenir ve tüm kutsal kabul edilenlerin övüldüğü bir ilahi okunur.

İlahi bittikten sonra Babalawo Fawole ‘Chrislamic divination (Chrislamic kehanet)’ ya da ‘Chrislam divination (Chrislam kehaneti)’ olarak adlandırılan bir ayin gerçekleştirmek üzere öne çıkar. Bu ayin geleneksel Ifa kehanetini temel almakla birlikte, İsa ve Muhammed’e yapılan ek referanslarla zenginleştirilmiştir. Ayin sırasında Babalawo palmiye fıstığı, bir *opele* (Ifa kehanet zinciri) ve *Udu* (Ifa edebi külliyatı) kullanmıştır. Chrislam kehanetinden kastedilen şey şudur; chrislam, Tanrı ve atalarla iletişim kurmanın çeşitli yolların birleşimini temsil eden bir inanç sistemidir. Chrislam kehaneti, birden fazla otorite kaynağını bir araya getirerek bu işlevi yerine getirir. Dışarıdan bakıldığında farklı ya da çelişkili geleneklerin bir karışımı gibi görünse de bu

yapıda bir süreklilik ve bütünlülük görülür. Yeni geleneklerin yaratılması gerekse bile, bu yenilikler eski geleneklere duyulan saygı temelinde şekillenir.¹⁸⁵

Kehanetin tamamlanmasının ardından Olujimi kürsüye çıkarak ‘Ortak Mirasımız’ adını verdiği 45 dakikalık bir vaaz vermiştir. Olujimi dua ile başlayarak duasında vaaza katılan üyelerin inanç fark etmeksizin bir araya geldiğini ifade ederek Tanrı’dan topluma barış, birlik ve sevgi talebini belirterek bilgi, rehberlik ve topluma hizmet için ilahi yönlendirmesini talep ettiğini dile getirmiştir. Duanın sonunda Tanrı için İbrahim’in, İsa’nın, Muhammed’in Tanrısı olduğu vurgulanmış ve ‘Amin’ ile bitirilmiştir. Vaazın girişinde Olujimi OSC’nin sürekli eleştirilere ve yanlış anlaşılmalara maruz kaldığını ancak bunun sebebinin Tanrı’ya ve insanlığa duyulan sevginin bu tarz eleştirilere yol açtığını vurgulamıştır. Ayrıca yaptıkları çalışmanın sadece üç dini bir araya getirmek olmadığını her türlü gelenekte Tanrı’nın hakikatini aradıklarını ifade etmiştir. Bu ifadelerini güçlendirmek için İncil, Kuran ve Odu Ifa’dan şu örnekleri vermiştir:

Bakara Suresi:¹⁸⁶ ‘Hakkı batılla karıştırmayın ve bile bile hakkı gizlemeyin’

Yuhanna:¹⁸⁷ ‘Siz gerçeği bileceksiniz ve gerçek sizi özgür kılacak’

Mezmun:¹⁸⁸ ‘Sadakat yerden bitecek, doğruluk gökten inecek’

Yoruba Atasözü: ‘Gerçek pazara gelir ve tek bir alıcı bile bulamaz; ancak yalanlar hazır parayla satın alınır.’

Yoruba Atasözü: ‘Tüm görebildiğimiz gölgelerdir, açıklık değil; ama açıklık gelecek, tüm açıklığın Tanrısı’

¹⁸⁵ Williams, “Interreligious Encounter in a West African city”, 121-124.

¹⁸⁶ el-Bakara 2/42.

¹⁸⁷ Yu. 8:32.

¹⁸⁸ Mez. 85:11.

Bir Hıristiyan olarak doğan Olujimi, insanlığın öğretilerinde yanlışlar olduğunu ve bu sebeple Kur'an'ı da okuduğunu çünkü Kur'an'da bulunacak gerçekler olduğunu ifade etmiştir. Vaaz dört bölümden oluşarak her bölümde 'Tanrı'nın Hakikatleri'nden biri (yani Tek Tanrı, Tek Din, Tek Halk ve Tek sevgi) ele alınmıştır.¹⁸⁹

Vaazın kapanışı sırasında Olujimi katılımcılardan OSC ve yoksullar için yardım toplamıştır. Bu yardımları da toplarken gerektiği kadar yardım topladıklarını fazlasını istemediklerini dile getirmiştir. Yardımlar toplanırken hep beraber aşağıdaki ilahiyi söylemişlerdir:

“Ey İbrahim'in, İsa'nın, Muhammed'in Tanrısı

Ey Afrika'nın, Evrenin Tanrısı!

Sana kalplerimizi veriyoruz,

Sana övgülerimizi sunuyoruz,

Sana bugün ve sonsuza dek tapıyoruz.

Koro

Çünkü siz aynısınız, Bir'siniz.

Sen bize kendini gösterdin.

Başka kimse yok, sen Bir'sin.

Tanrım kendini bize göster.

Her şeye gücü yeten ve kudretli Tanrı,

Sen günlerin kadimisin.

Sana kalplerimizi veriyoruz,

Sana övgülerimizi sunuyoruz,

Sana bugün ve sonsuza dek tapıyoruz.

Koro

Okyanus haykırıyor, deniz kükrüyor, ağaçlar yükseliyor,

Tanrım seni görüyoruz.

Otlar yeşerir, çiçekler açar, şelale çağlar,

Tanrım, seni görüyoruz.”

¹⁸⁹ Williams, “Interreligious Encounter in a West African city”, 125-126.

Vaaz yapılan bir kapanış duası ile sona ermiştir. Duada İbrahim'in, İsa'nın, Muhammed'in ve tüm evrenin Tanrısı vurgusu yapılarak toplumun sevgi, birlik ve uyum içinde yaşaması için ve devamlı cemaatle birlikte olmasını ve rehberliğiyle onları yönlendirmesini talep etmişlerdir.¹⁹⁰

OSC üyeleri her ayın ilk haftasında Cuma günü öğleden itibaren Cumartesi günü öğleye kadar oruç tutmaktadır. Orucun bitişi ile Tabernacle Buluşması'nın sonuna denk gelmektedir. Bu nedenle üyeler birlikte 90 dakika süren bir yemek yiyerek oruçlarını açarlar.

OSC'de Hac ibadeti önemli bir yere sahiptir. OSC üyelerin Hıristiyanlık, İslam ve Geleneksel Afrika kültüründe var olan önemli mekanları ziyaret etmeye teşvik etmektedir. Maddi imkânı yeterli olmayan üyelerine gerekli yardımı sağlamaya çalışmaktadırlar. Özellikle İslami hac söz konusu olduğunda var olan yerel camilerden üyeler için yardım toplamaktadırlar. OSC'nin en önem verdiği hac ziyareti ise beş kurucunun ilk kez bir araya geldiği mekân olan *Akpadaland*'da yapılmaktadır. Her yılın başında 1 Ocak'ta üyeler toplanarak OSC'nin kuruluşunu kutladıkları bir hac ziyareti türü olmaktadır. Bu kutlamada beraber yemek yiyerek, dualar, şarkılar ve vaazları okunmaktadır.¹⁹¹

7. Chrislam'a Üyelik

Chrislam üç gruptan oluşmaktadır. Bur gruptardan en az üyeye sahip olan grup Ifeoluwa, en kalabalık grup ise OSC'dir. Ifeoluwa, diğer Chrislam misyonlarından daha önce ortaya çıkmasına rağmen toplumdan uzak bir yaşam sürdüğü ve misyonerliğe yeterli maddi destek sağlayamadığı için katılımcı sayısı diğerlerine göre daha küçüktür. Bu durum için Tella bir misyon kurmak için yedi erkek ve yedi kadın havariye ek olarak bir

¹⁹⁰ Williams, "Interreligious encounter in a West African city", 129-130.

¹⁹¹ Williams, "Interreligious encounter in a West African city", 111-112.

liderin varlığının yeterli olduğunu söylemiştir.¹⁹² Ifeoluwa'nın Lagos'ta yaklaşık 2000 üyeye sahip olduğu iddia edilmektedir.¹⁹³ Ayrıca grubun katılımcı sayısının az olmasının diğer sebebi ise üyelere uygulanan katı kuralların var olmasıdır. Oke Tude Lagos, Ogun, Oyo ve Osun eyaletlerinde yaklaşık 15000, Londra'daki Uluslararası şubesinde 1500 üyeye sahip olduğunu iddia etmektedir.¹⁹⁴ OSC ise 2014 yılında yaklaşık 250 aktif üyeye ve yaklaşık 1000 kişilik üye rehberine ulaşmıştır.¹⁹⁵ 2018 yılında yapılan bir ankete göre yaklaşık 300 kişilik aktif üyeye ve 1200'den fazla kişiden oluşan katılımcıya sahiptir. Üyelerin yüzde 60'ından fazlası erkek nüfusa sahiptir. Ancak kadın üyeler grupta daha aktif bir rol almaktadır. Genç nüfus oranının yüksek olduğu Nijerya'da OSC'de var olan üyelerin büyük çoğunluğu genç nüfustan oluşmaktadır.¹⁹⁶

Ifeoluwa'ya üyelik bir *inisiyasyon* ayinine göre belirlenmektedir. Üye olmak isteyen takipçiler yıllarca süren bir ruhani eğitim almaktadırlar. İnisiyasyon “öznenin dinsel ve sosyal statüsünü kökten değiştirmeyi amaçlayan sözlü öğreti ve âyinlerin tümü”dür.¹⁹⁷ İnisiyasyon ile toplumda yüksek maneviyatı ve ahlaki yaşam tarzını yakalamayı hedeflemektedirler. Bu nedenle birtakım kurallar belirlemişlerdir. Bunlar, ahlaki davranış kuralları, kıyafet kuralları, yemek tabuları vb. şekildedir. Ahlaki davranış kurallarına göre bir Ifeoluwa üyesi başka bir dine karşı çıkmamalı, aykırı konuşmamalıdır. Kıyafet kuralları kadın üyelerine yöneliktir. Kadın üyeler başlarını örtüp daha mütevazî giyinmeleri gerekmektedir. Yemek tabuları Eski Ahit'ten ve Kuran-ı Kerim'den türetilmiştir. Üyelerin alkol tüketmeleri, domuz eti ve pulşuz balık yemeleri yasaktır. Sadece helal ete izin verilmektedir. Kadınlar menstural döngüleri sırasında tapınaktan uzak durmalıdırlar. Menstural döngüleri bittikten bir gün sonra tapınağa

¹⁹² Janson Marloes, “Chrislam: Forging Ties in Nigeria’s Multi-Religious Society.”, 9.

¹⁹³ Charles Stewart - Rosalind Shaw, *Syncretism/Anti-Syncretism: The Politics of Religious Synthesis* (London New York: Routledge, 1994), 13.

¹⁹⁴ Williams, “Chrislam, Accommodation and the Politics of Religious *Bricolage* in Nigeria”, 7.

¹⁹⁵ Williams, “Interreligious encounter in a West African city”, 104.

¹⁹⁶ Williams, “Chrislam, Accommodation and the Politics of Religious *Bricolage* in Nigeria”, 8.

¹⁹⁷ Mircea Eliade, *İnisiyasyon, Âyinler, Gizli Cemiyetler*, çev. Ayşe Meral (Doğu Batı Yayınları, 2022), 14.

girebilirler. Aynı zamanda cinsel ilişkiden sonra banyo yapmaları ve en az altı saat tapınaktan uzak kalmalıdır.¹⁹⁸

Üyeler manevi eğitimleri sırasında beyaz önlükler giyer, üzerine derecelerini ifade eden renkli kemerler takarlar, ellerine dua çubukları ve kılıçlar alırlar. Beyaz önlükler giymeleri pentekostal kiliselerden '*Beyaz Giysi Kiliseleri*' (alasaofunfun) yani *Aladura kiliseleri* ve bazı müslüman gruplarıyla benzerlik göstermektedir.¹⁹⁹

Üyeler kullandıkları bu dini eşyaların onları kötü güçlere karşı koruduklarına inanmaktadır. Manevi derecelerini yükseltmek ve Tanrı'ya daha çok yaklaşmak için müslümanların kutsal kabul ettiği Cuma gününde oruç tutmaktadırlar.

Oke Tude'de ise üyeler ruhani eğitim almak yerine birer Kuran'ı Kerim ve İncil satın alınarak Tude çalıştırmaları yapmaları istenmektedir.

OSC'de ise yeni üyelerin resmi olarak üye olabilmek için gönüllü olarak bir yıl boyunca yapılan faaliyetlere katılım sağlamaları beklenir. Üyelik başvuruları üç ayda bir yapılan toplantılarda oylanarak değerlendirilir.²⁰⁰

8. Chrislam'ı Yorumlamada Analitik Bir Araç: Assemblage Teorisi, Senkretizm ve Brikolaj Karşılaştırması

Chrislam İslam, Hıristiyanlık dinlerini bir araya getiren bazı gruplarda Afrika yerel dinlerini de dahil edildiği bir dini oluşumdur. Dinlerin bir arada kullanıldığı tek yapı Chrislam değildir. Benzer durumlar diğer yeni dini hareketlerde de görülür. Farklı dinlerin bir arada olduğu yapıları yorumlayabilmek için oluşturulmuş yöntemler vardır. Daha önce farklı Chrislam benzeri dini oluşumlarda da kullanılan bu yöntemleri Chrislam'ı anlamak için kullanılmaktadır. Bu yöntemler Assemblage, Senkretizm ve

¹⁹⁸ "Chrislam - WRSP", 9.

¹⁹⁹ Peel, *Aladura*, 190.

²⁰⁰ Williams, "Interreligious Encounter in a West African City: A Study of Multiple Religious Belonging and Identity Among the Yorùbá of Ogbómòsò, Nigeria", 109-110.

Brikolaj'dır. Assemblage kavramı felsefe, sanat, antropoloji, sosyoloji, gibi birçok alanda kullanılır.

“Assemblage” kavramı New Oxford American Dictionary’de “bir araya getirilmiş parçalardan yapılmış bir makine veya nesne” ve “bulunan veya ilgisiz nesnelere gruplayarak yapılmış bir sanat eseri”²⁰¹ şeklinde açıklanmıştır. Bu kavram köklerini Marx, Kafka, Foucault’a dayandıran Gilles Deleuze ve Felix Guattari’nin felsefi yaklaşımlarından almıştır.²⁰² Deleuze ve Guattari’nin çalışmalarında “assemblage” kavramı bir araya gelme, birleştirilebilirlik, çoklu doğrusal zaman ve ortaya çıkma gibi süreçlerin geçiciliği vurgulanmaktadır.²⁰³

Yeni sosyo-kültürel yapıları incelemek amacıyla assemblage (birleşim) teorisini ilk defa kullanan antropologlardan olan Collier ve Ong’a göre assemblage kavramı ‘tek bir mantığa indirgenemeyen çoklu tespitlerin ürünü’ olarak tanımlanır.²⁰⁴ McFarlane ve Anderson’ın ‘farklılıklar arasında birlik için isim’²⁰⁵ olarak tanımladıkları ‘Assemblage (birleşim)’ kavramı Janson Marloes’e göre senkretizme kıyasla daha analitik bir araç olarak görülmektedir. Bu nedenle Marloes, Collier ve Ong’un çalışmalarını ele alarak Chrislam gibi yeni dini oluşumları assemblage teorisine incelemiştir.²⁰⁶

Senkretizm ise Türkçe’de ‘bağdaştırmacılık’ anlamına gelmekte, genel anlamda saf olmayı veya bozulmuş olanı belirten bir anlamı içermekte, diğer kültürlerde veya başka geleneklere ait öğelerin “saf kültür veya gelenek”e dahil olması anlamını

²⁰¹ Elizabeth J. & Frank Abate Jewell, *The New Oxford American Dictionary* (Oxford University Press, 2001).

²⁰² Michael G. Peletz, “Malaysia’s Syariah Judiciary as Global Assemblage: Islamization, Corporatization, and Other Transformations in Context”, *Comparative Studies in Society and History* 55, no. 3 (Temmuz 2013), 606.

²⁰³ Couze Venn, “A Note on Assemblage”, *Theory, Culture & Society* 23, no. 2-3 (01 Mayıs 2006), 107-108.

²⁰⁴ Aihwa Ong - Stephen Collier (ed), *Global Assemblages: Technology, Politics, and Ethics As Anthropological Problems*, (Malden, MA: Blackwell Publishing, 2005).

²⁰⁵ Colin McFarlane, “Thinking with assemblage”, *Area* 43, no.2 (01 Ocak 2011), 162.

²⁰⁶ Janson, “Unity Through Diversity”, 666.

taşımaktadır.²⁰⁷ Senkretizm kavramı, dini geleneklerin başlangıçta ayrı olduğunu varsayar ve bu karışımı bir sapma olarak değerlendirir. Bu bağlamda, assemblage (birleşim) kavramı dini gelenekleri tek tip araştırma eğilimine karşı çıkar ve dini sınırları kesin olarak kabul etmez. Senkretizm dini karışımın nihai sonucunu ifade eden sabit bir kavramken assemblage (birleşim) dinamik ve aynı zamanda Deleuze'nin felsefesinde geleneksel hiyerarşik yapılar yerine kullandığı ağsal, dağınık ve çok yönlü ilişkiler anlamına gelen rizomatik bir süreçtir. Senkretizm farklı dini unsurların bileşen parçalarını asimile ederek yeni bir oluşum oluşturmasına olanak tanırken²⁰⁸, assemblage (birleşim) ise farklı dini unsurların bir araya gelmesine ve bileşen parçalarının bir toplamından daha fazla olmasına olanak sağlar. Bennet'in ifadeleriyle "assemblage (birleşim)" asla katı bir blok değil, açık uçlu bir kolektif, 'tamamlanamayan' bir bütündür.²⁰⁹

Chrislam'ın senkretizm yerine assemblage teorisi ile incelemenin asıl amacı İslam ile Hıristiyanlık arasındaki karşıtlıkların göz ardı edilmemesidir; çünkü Chrislam üyelerinden inançlarında tutarlı olmaları veya tek bir dini uygulama anlayışına bağlı kalmaları beklenmemektedir. Aksine, İslam ve Hıristiyanlık arasında var olan çelişkiler ve tutarsızlıklar, Tanrı'nın insanlığa sunduğu çeşitli ruhani armağanların bir unsuru olarak kabul edilir ve hatta kutlanır. Chrislam üyeleri, bu ruhani armağanların, hayatlarındaki zorluklardan kurtulmalarına yardımcı olduğuna inanır. Chrislam'ın Hıristiyanlık ve İslam'ı birleştirmesindeki temel düşünce, yalnızca Hıristiyan ya da Müslüman olmanın bu dünyada ve ahirette başarıyı sağlamak için yeterli olmadığı anlamına gelmektedir. Bu yüzden Chrislam inananları, her iki inancın sunduğu gücü

²⁰⁷ Charles Stewart - Rosalind Shaw (ed.), *Syncretism/Anti-Syncretism: The Politics of Religious Synthesis* (London: Routledge, 1994).

²⁰⁸ Robert D. Baird, *Category Formation and the History of Religions* (Berlin: De Gruyter, 1991).

²⁰⁹ Jane Bennett, *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things* (Durham: Duke University Press, 2010), 24.

kendi faydalarına kullanabilmek adına hem Hıristiyan hem de Müslüman uygulamalarını benimsemektedir.²¹⁰

Brikolaj Fransızca kökenli bir kelimedir. Brikolaj ilk kez Fransız antropolog Claude Levi- Strauss (1966) tarafından kabul edilen bir kavramdır. Daha sonra brikolaj başka disiplinlerde de kullanılmaya başlanmıştır. Levi- Strauss mitolojik düşünceleri anlamak için kullanmıştır. Brikolaj, yeni anlam yapılarının oluşmasını imkân tanımaktadır. Bastide senktretizme değinerek kültürel yeniden üretim ve yenilik arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla “brikolaj sosyolojisi”ni geliştirmiştir.²¹¹ Bastide’nin bu girişimiyle brikoloj’in anlamı ilk defa genişletilerek sosyolojik olarak ele alınmıştır. O tarihten itibaren sosyal bilimlerde ve din ile ilgili konularda sıkça başvurulan bir kavram olmuştur. Dini brikolaj çoğu zaman özgün doğaçlama anlamına gelmektedir.²¹² Brikolaj, bir projeyi oluşturabilmek için gerekli ürünleri oluşturma özgürlüğüne sahip değildir. Var olan ürünler ile bu projeyi gerçekleştirmek zorundadır. Dolayısıyla brikolaj, çeşitli çözümlerle şekillenecek ve zamanla “gerçekleşmiş gelenekler” halini alabilecek tamamlanmamış birleşimler arasındaki bir değerlendirmedir.²¹³ Günümüzde bu kavram genellikle bireysel yaratıcılığa odaklanmakta; özellikle toplumsal yapıların ve geleneklerin zayıflaması sonucu kişisel tercihlerle oluşturulan eklektik tarzlar, inançlar ve kimliklerin şekillendirilmesine dikkat çekmektedir.²¹⁴ Saroglou’ya göre, modern dini brikolaj, birkaç evrensel etik kuralın bulunduğu geniş bir gerçeklik alanının içinde, farklı etik anlayışlarının gelişmesini

²¹⁰ Janson, “Unity Through Diversity”, 666.

²¹¹ Véronique Altglas, “Bricolage,” *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, ed. George Ritzer ve Chris Rojek (Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell, 2018), 1.

²¹² “Janine Dahinden ve Tania Zittoun. ‘Religion In Meaning Making And Boundary Work: Theoretical Explorations’. *Integrative Psychological And Behavioral Science* 47/2 (2013)”, *ResearchGate*, (22 Ekim 2024), 201.

²¹³ Andre Mary, “Métissage and Bricolage in the Making of African Christian Identities”, *Social Compass* 52/3 (01 Eylül 2005), 285.

²¹⁴ Véronique Altglas, “‘Bricolage’: Reclaiming a Conceptual Tool”, *Culture and Religion* 15/4 (2014), 474.

mümkün kılan, dünya görüşleri, mitler semboller, dini ritüel ve uygulamaların bir arada harmanlanması olarak açıklanabilir.²¹⁵

Başlangıçta sıradan insanların kültürel direniş biçimi olarak tanımlanan brikolaj, günümüzde kendi yaşam biçimlerini, dini anlayışlarını ve kimliklerini şekillendiren bağımsız bireylerin güç kazanmasının bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu yeni bakış açısı, brikolajın kişisel ve eklektik yönünü vurgulamakta aşırıya kaçsa da asıl anlamında brikolaj, kültürel ve dini uygulamaların çağdaş çeşitlenmesi konusunda düşünmek için yararlı bir araçtır.²¹⁶

Temelde Assemblage ve brikolaj aynı anlama gelmektedir. Her ikisi de mevcut ürünlerden yeni anlamlar ve biçimler oluşturmayı hedefler. Ancak assemblage mevcut ürünlerin kullanımını incelerken, brikolaj özgür doğaçlamaya ve yaratıcılığa olanak tanıyan daha geniş kapsamlı modern bir kavramdır.

Nijerya farklı dinlerin bir arada bulunduğu bir alan olarak incelendiğinde brikolaj için gerekli ortama sahip olmaktadır. Chrislam dahilinde incelendiğinde ise Hristiyanlık, İslam ve Afrika Geleneksel Dini inanç yapıları, ibadetleri ve uygulamalarının iç içe geçmesiyle brikolaja örnek olabilecek niteliktedir. Chrislam farklılıkları ortadan kaldırırken birlik ve beraberlik amacıyla hareket ederek birçok kompleks dini geleneği yeniden inşa ederek, özgün bir şekilde yönlendirmeyi amaçlamaktadır.²¹⁷

Nijerya halkı açısından bu üç din incelendiğinde ise Afrika Geleneksel dini ile Hristiyanlığın ya da İslam'ın karıştırılmasını orta seviyede kabul görürken, Hristiyanlık ve İslam'ın karıştırılması çoğu Nijeryalı tarafından kabul edilmemektedir. Chrislam'ın Hristiyanlık, İslam ve Afrika Geleneksel Dini'ni bir araya getirmesi Nijerya'lılar

²¹⁵ Vassilis Saroglou, "Religious Bricolage as a Psychological Reality: Limits, Structures and Dynamics", *Social Compass* 53/1 (01 Mart 2006), 112.

²¹⁶ George Ritzer vd. (ed.), *Véronique Altglas, Bricolage. The Blackwell Encyclopedia of Sociology. Ed. George Ritzer and Chris Rojek. (JohnWiley & Sons. 2018), 1.* (Hoboken, NJ, USA: Wiley-Blackwell, 2025), 1/2.

²¹⁷ Williams, "Chrislam, Accommodation and the Politics of Religious *Bricolage* in Nigeria", 23.

tarafından büyük tepki görmesine ve hedeflediği büyük kitlelere ulaşamamasına neden olmuştur.²¹⁸

Yapılan çalışmalar sonucunda Nijerya’da yaşayan bireylerin kabul ettikleri din kombinasyonları açısından değerlendirildiğinde farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bireylerin kısmen Hıristiyanlık, İslam ve Afrika Geleneksel Dini’ni kabul ettiği tespit edilmiştir. Örneğin kendini Afrika Geleneksel Dini’ne ait gören biri aynı zamanda İsa’yı da takip ettiğini ancak kendini Hıristiyanlığa ve Kiliseye bağlı olarak görmediğini ifade etmiştir. Başka bir örnekte ise kişi kendini Hıristiyan olarak tanımladığı halde ailesinin Müslüman olmasından kaynaklı kendisini İslam’la bağlantılı olarak görürken aynı zamanda gelenekçi olmadığı halde yaşadığı bölgedeki kültürde var olan Afrika Geleneksel dini ile de kısmen bağlantısı olduğunu kabul etmektedir. Bazı bireyler dinler arasında gördükleri benzerliklerden yola çıkarak aynı anda birden fazla dini yaşamaktadır. Örneğin, Afrika Geleneksel Dini’nde var “*Orişalar*” Tanrı’nın tezahürleri olarak kabul edilmektedir. Tanrı olan İsa’nın da fiziksel olarak var olmasını bununla benzer olarak gördüklerini ve bu nedenle kabul ettiklerini iddia etmektedirler. Birden fazla dinde var olmaktan mutlu olan bireyler vardır. Bunlar her dinde var olan ve kendilerinin hoşlandığı özellikleri benimseyerek yaşamak isteyenler var olmaktadır. Örneğin Hıristiyan olan ya da Müslüman olan biri aynı zamanda Afrika Geleneksel Dini’nde var olan festivallere de katılabileceğini bu tarz hoşlandığı yönlerinden kaynaklı bu dine uyabileceğini ifade etmiştir. Ancak sahip oldukları dini ortam zaman zaman sıkıntılar çıkabilmektedir. Bu nedenle çoğu kişi toplum tarafından baskı görmemek için dini kimliklerini saklama ihtiyacı hissetmiştir. Özellikle Chrislam misyonun üçüncü grubu olan OSC’de bireyler aileleri ve çevrelerinden baskı ve zulüm görmekteledir ve bu nedenle bazıları dini kimliklerini saklamaktadır.²¹⁹ Nijerya halkının sahip olduğu dini atmosfer Chrislam gibi

²¹⁸ Williams, “Chrislam, Accommodation and the Politics of Religious *Bricolage* in Nigeria”, 25.

²¹⁹ Williams, “Interreligious Encounter in a West African city”, 209-215.

Hıristiyanlık, İslam ve Afrika Geleneksel Dini'nden oluşan çoklu dini yapıları hareketlerin var olması kaçınılmazdır. Dinler arası karşılaşmalar sürekli rekabet ortamı oluşturduğu için insanların kutuplaşmasına ve şiddetli çatışmalar yaşamasına neden olmaktadır. Chrislam gibi toplumda birliğı sağlamayı amaçlayan ve bu nedenle dinleri bir arada yaşatma ihtiyacının hissedilmesi -her ne kadar çoğı din açısından kabul edilebilir olmasa bile- olağan bir durumdur.

İKİNCİ BÖLÜM

BİR MİSYON YÖNTEMİ OLARAK HIRİSLAM

Son yirmi yılı aşkın süredir Evanjelikler, Müslümanlara yönelik kültüre uyarlama stratejilerini “C1-C6 Spektrumu” olarak adlandırılan kavramsal bir çerçeve içinde ele almışlardır. Spektrumun oluşturulması, sonraki tüm tartışmaların ve söylemlerin şekillenmesine katkı sağlamış, hatta günümüzde “yükselen kilise” olgusuyla ilgili meseleleri ele alan Kuzey Amerikalı analistler tarafından dahi benimsenmiştir. Spektrumun üst kademeleri bazı Evanjelikler arasında ilgi uyandırırken, aynı zamanda Müslümanlara yönelik hizmet yöntemleri konusunda farklı yaklaşımlarında ayrışmalara da yol açmıştır. Bu Spektrumun ortaya çıkmasından yaklaşık yirmi yıl önce Müslümanlar için yapılan bağlamsal deneylerin yapılması ve tartışılması bu tarz bir ölçeğin oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Bu ölçek ilk olarak John Travis (D.1961) tarafından oluşturulmuştur. Daha sonra Joshua Massey tarafından 1999 yılında geliştirilerek kategorize edilmiş ve tablolaştırılmıştır.²²⁰

C1-C6 Spektrumu içerisinde bulunan C5 Spektrumu, Mesih merkezli Hıristiyan inancının itikadi boyutta, İslam’ın ise ibadet açısından temel alındığı bir senkretizmin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. C-5 Spektrumu anlayışına bağlı misyonerlik faaliyetleri özellikle Asya ve Afrika’daki Müslüman topluluklar başta olmak üzere birçok bölgede yoğun bir şekilde uygulanmaktadır. Chastain’e göre bu durum, senkretizme yol açan bir “Chrislam” sürecidir. Chastain’in Mesih merkezli Müslüman topluluklarını “Chrislam” olarak adlandırmasından sonra bu gruplar “Chrislam” olarak anılmaya başlanmıştır.²²¹

²²⁰ Mark S. Williams, “Revisiting the C1-C6 Spectrum in Muslim Contextual”, (ts.), 335-337.

²²¹ Hakan Olgun, “C-5 Misyonerliğinin Güçlükleri: Chrislam?”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 17 (19 Nisan 2012), 195; Warren C Chastain, “Should Christians Pray the Muslim Salat?”, (ts.), 162.

1. C- Spektrumu ve İM (*İnsider Movement*- İçeriden Hareketler)

Hıristiyan misyonerlik çalışmaları kapsamında önemli bir yaklaşım olarak ortaya çıkan içeriden hareketler ve bu bağlamda geliştirilen C-Spektrumu, Chrislam benzeri dini oluşumların anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

1.1. C- Spektrum'u ve İçeriden Hareketler

Hıristiyan misyonerlik çalışmaları bağlamında “içeriden hareketler” terimi İsa'nın takipçileri olduklarını kabul eden ancak kültürel, sosyal ve ilişkisel bağlamda doğdukları dini topluluğun içinde kalmaya devam eden bireyler veya gruplar için kullanılır. Bu grupların mensupları buldukları bölgelerdeki geleneksel Hıristiyan kiliselerine katılamasalar da kendilerini Mesih'in takipçileri olarak görmeye devam etmektedirler. İsa'yı takip ettikçe içinde yer aldıkları dini geleneğin Kutsal Kitap'la uyuşmayan bazı öğretilerini bireysel olarak reddetme, yorumlama veya değiştirme eğilimi gösterebilmektedirler. Bu durum onları dini topluluklarındaki diğer insanlardan bazı açılardan ayırsa da resmi olarak topluluklarından kopmadan Mesih'e bağlı kalabilmeleri içeriden gelen hareketlerin doğmasına zemin hazırlamaktadır. Böyle hareketler özellikle Yahudi, Müslüman ve Hindu toplumları başta olmak üzere çeşitli dini gruplar içinde gözlemlenmiştir.²²² John ve Anna Travis adındaki misyoner çift, uzun yıllar Müslümanlar arasında yaşamış ve C-Spektrum'unu geliştirerek içeriden hareketlerin anlaşılmasına katkıda bulunmuşlardır. John ve Anna Travis'in içeriden hareketlerle ilgili bazı temel düşünceleri şu şekildedir:

- İslam'da din, kültür ve siyaset iç içedir. Bir Müslüman için din değiştirmek toplumdan tamamen kopmak anlamına gelir.
- Kurtuluş, İsa Mesih'e bağlılık yoluyla birlikte lütufla gerçekleşir. Din değiştirmek kurtuluş için bir ön koşul değildir ve garanti de vermez.

²²² Timothy C. Tennet, “Followers of Jesus (Isa) in Islamic Mosques: A Closer Examination of C-5 ‘High Spectrum’ Contextualization,” *International Journal of Frontier Missions* (ts.), 102.

- İsa'nın amacı yeni bir din kurmak değil, Tanrı'nın krallığını getirmektir.
- “Hıristiyan” terimi her zaman gerçeği yansıtmaz. Kendine Hıristiyan diyen herkes Mesih'e gerçekten bağlı olmayabilir. Aynı şekilde Mesih'e bağlı olan herkes de kendini Hıristiyan olarak adlandırmaz.
- İnsanların kişisel inançları ile dinlerinin resmi öğretileri arasında farklar olabilir. Yani, bir kişi inanç açısından resmi dini görüşten farklı düşünebilir.
- Bazı İslami inanç ve uygulamalar, Kutsal Kitap ile uyumludur. Bazıları ise değildir.
- Kurtuluş aniden olan bir olay değil, bir süreçtir. İnsanlar karanlıktan aydınlığa geçerken bu dönüşümün tam olarak ne zaman gerçekleştiği her zaman net olmayabilir.
- İsa Mesih'in takipçisi olmak için ruhsal bağlardan özgürleşmek gerekir. Yani bir kişi Mesih'e inanıyorsa geçmişteki inanç ve bağlılıklardan özgürleşmesi önemlidir.
- İçeriden hareketler, belirli bir kilise yapısına değil, Kutsal Ruh'a ve Kutsal Kitap'a güçlü bir güven duymalıdır. Çünkü bu yapılar genellikle kilise yapısına sahip değildir.
- Bağlamsal teoloji (bulunduğu kültüre uygun teoloji) deneyim, Kutsal Ruh'un yönlendirmesi ve Kutsal Kitap'ın çalışılması ile gelişir. Bir inanç sistemi doğrudan başka bir kültüre uygulanmamalıdır; o kültüre uygun bir şekilde yorumlanmalıdır.²²³

1.2. C1- C6 Spektrumu

John Travis adında bir misyolog uzun yıllar boyunca ailesiyle beraber Asya'da bulunan Müslüman ülkelerde misyonerlik faaliyetlerinde bulunmuştur. John Travis, Müslümanlar içerisinde kaldığı dönemde uzun uzun gözlem yapma imkânı bulmuştur.²²⁴ Gözlemleri sonucunda “sözde Müslümanlar olarak adlandırdığı Müslüman kimliğine sahip ama dini uygulamalara pek bağlı olmayan Müslümanların bile İslam'ı bütüncül bir

²²³ Joshua Lingel, Jeff Morton ve Bill Nikides (ed.), *Chrislam: How Missionaries Are Promoting an Islamized Gospel* (1. bs., i2 Ministries Publishing: Canada, 5 Mayıs 2012).26.

²²⁴ John Travis, “The C1 to C6 Spectrum: A Practical Tool for Defining Six Types of ‘Christ-Centered Communities’ (‘C’) Found in the Muslim Context,” *Evangelical Missions Quarterly* 34/4 (1998),1

yapı olarak algılama eğiliminde oldukları düşünülmüştür. İnanç, ibadet, ahlak, giyim, beslenme, aile hayatı, ekonomi, siyaset gibi unsurlar, gelenek, kültür ve göreneklerle iç içe geçmiş bir sistem oluşturmaktadır. Travis, birçok Müslümanın İsa'nın şahsına ilgi duyduğunu bazılarının onu Kurtarıcı olarak kabul etmeye istekli olduğunu gözlemlemiştir. Ancak bu Müslümanlar için “din değiştirme” kavramının söz konusu olmadığını ifade etmiştir. Bazı Müslümanların İsa'ya iman ettiğini ve resmen Hıristiyanlığa geçtiğini belirtmiştir. Genellikle bunlar yerel kiliselerde ya da Müslüman kökenlilerle evlerde ibadet etmektedir. Baskı ve zulümden korkanlar ise Hıristiyan olduklarını gizleyerek yeraltında ibadet etmektedir. “Mesihî Müslümanlar (*Messianic Muslims*) olarak adlandırılan bir grup Mesih'i takip ettikleri halde Müslüman toplumu içinde kalmaktadır. Bu grup Kutsal Kitap'a aykırı İslami öğretileri kabul etmemekte ya da yeniden yorumlamaktadır. Örneğin; İsa'nın çarmıhta öldüğüne inanırlar. Ancak, buna rağmen hayatlarının pek çok yönünün İslam'ın toplumsal yapısıyla iç içe geçtiğini düşünmektedirler. İsa'ya olan inançlarını gizlememekle beraber nerede ne şekilde paylaşacakları konusunda dikkatli davranmaktadırlar. Kendileriyle benzer düşünceye sahip olanlarla Kutsal Kitap'ı incelemek ve birbirlerine dualarla destek olabilmek için gruplar oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bütün bu inanç, ibadet ve faaliyetlere rağmen kendilerini Hıristiyan olarak görmemektedirler. John Travis farklı inanç ifadelerini açıklamak ve karşılaştırmak için “C1-C6 Spektrumu” adında ve “C” harfinin simge olarak kullanıldığı bir misyonerlik ölçeği hazırlamıştır. Spektrumdaki her “C” harfi, dil, kültür ve dini kimliğe bağlı olan farklı özellikler taşıyan belirli bir “Mesih merkezli topluluk (*Christ-centered communities*)” modelini simgelemektedir.²²⁵ Spektrumdaki toplulukların hepsi İsa'yı Rab olarak takip ettikleri gibi Hıristiyanlıkta yer alan kurtuluş mesajının temel unsurlarını da kabul etmektedir. Bu spektrum, Müslüman dünyasında var

²²⁵ John Travis, “Messianic Muslim Followers of Islam,” *International Journal of Frontier Missions* 11/1 (2000), 53.

olan etnik köken, tarihsel, geleneksel, dilsel, kültürel ve kimi zaman teolojik çeşitliliği göz önünde bulundurmaya amaçlamaktadır. Bu farklılıklar, kurtuluş mesajının etkili bir şekilde iletilmesi ve Mesih merkezli toplulukların oluşturulması için çok yönlü yaklaşımların gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu spektrum, kilise ve Müslüman kökenli inanlara, Mesih merkezli topluluklar içinde en geniş kitleye ulaşabilecek yaklaşımları belirleme konusunda yol göstermektedir. Amaç, hedeflenen grupları Mesih'e çekebilmek ve onların kültürel bağlamlarına en uygun modeli tespit etmektir. Günümüzde bu altı modelin tamamı Müslüman dünyasının farklı bölgelerinde uygulanmaktadır.²²⁶

²²⁶ John Travis, "The C1 to C6 Spectrum: A Practical Tool", 1.

	C-1	C-2	C-3	C-4	C-5	C-6
Mesih merkezli topluluk tanımı	Geleneksel kilise İçinde bulunduğu Müslüman toplumunun kültürüne yabancı olan dili, kültürü ve biçimleri kullanmak.	Geleneksel kilise Dini terminolojileri belirgin bir şekilde farklı olsa da Müslümanlar tarafından kullanılan dili konuşmak.	Bağlamsallaştırılmış topluluk Yerel kültürel formları kullanmak, İslami olmayan dini formları reddetmek	Bağlamsallaştırılmış topluluk Yerel kültürel formları ve İncil'e göre kabul edilebilir bazı İslami uygulamalar	Müslüman toplum içinde kalan topluluk Yerel kültürel unsurları ve Kutsal Kitap tarafından kabul edilebilir ve yeniden yorumlanmış İslami kalıpları kullanmak	Görünürde bir topluluk yok Gizli inananlardır. Müslüman toplumunun içinde aktif olabilirler veya olmayabilirler.
Öz Kimlik	Hıristiyan	Hıristiyan	Hıristiyan	İsa'nın takipçisi	İsa'nın Müslüman takipçisi	Özel olarak: "Hıristiyan" ya da "İsa'nın Takipçisi" veya "İsa'nın Musevi Takipçisi"
Müslüman Algısı	Hıristiyan	Hıristiyan	Hıristiyan	Garip bir Hıristiyan türü	Garip bir Müslüman türü	Müslüman

- **C-1: Çevrelerinde Bulunan Müslümanların Dilinden Farklı Bir Dil Kullanan Geleneksel Kilise**

Bu geleneksel kiliseler Ortodoks, Katolik ya da Protestan kiliseleridir. Günümüzde Müslüman topraklarında binlerce C-1 kilisesi bulunmaktadır. Bu kiliselerin çoğu Batı kültürünü yansıtmaktadır. Bu nedenle kilisenin bulunduğu çevrede yaşayan Müslümanlar arasında genellikle büyük bir kültürel farklılık vardır. Müslüman kökenli olduğu halde C-1 kiliselerinde bulunan insanlar vardır. C-1 inanları kendilerini “Hıristiyan” olarak ifade etmektedir.²²⁷

Bu topluluklar ayinlerini buldukları bölgedeki Müslüman nüfusunun ana dilinden farklı dillerde gerçekleştirmektedir. Orta Doğu, Asya ve Afrika’da yaygın olan bu kiliselerin bazıları İslam öncesi dönemlere dayanmaktadır (örneğin; Doğu Ortodoks ve Ermeni kiliseleri).²²⁸

- **C-2: Çevrelerinde Bulunan Müslümanların Yerel Dilini Kullanan Geleneksel Kilise**

Bu spektrum dil konusu dışında genellikle C-1 ile aynı özelliklere sahiptir. Bu kilise yapılanmasında Müslümanların kullandığı yerel dil tercih edilmekle birlikte, dini terminoloji İslami değil, Hıristiyan geleneğine ait kavramlarla şekillenmiştir. Örneğin; İsa’ya “İsa”, Vaftizci Yahya’ya “Yahya” Mezmurlar’a “Zebur” gibi İslami terminolojileri nadiren kullanmaktadırlar. Müslümanlar ve C-2 inananları arasındaki fark büyük oranda devam etmektedir. C-2 de bulunan Müslüman kökenli inananların sayısı C-1’den daha

²²⁷ John Travis, “The C1 to C6 Spectrum: A Practical Tool”, 2.

²²⁸ John Travis, “The C-1-C6 Spectrum after Fifteen Years Misunderstandings, *EMQ*_Volume 51 Issue 4”, (1998), 358.

fazladır. C-2 inananları kendilerini “Hıristiyan” veya mezheplerine özgü adlarla tanımlamaktadır (örneğin; Ortodoks, Katolik, Kıpti).²²⁹

- **C-3: Çevrelerinde Bulunan Müslümanların Yerel Dilini ve Bazı Gayrimüslim Yerel Kültürel Biçimleri Kullanan Kültüre Uyarlanmış Topluluklar**

Halk müziği, geleneksel giysiler ve sanat eserleri gibi dini açıdan tarafsız unsurlar bu gruba dahil edilebilir. İslami öğeler mevcutsa, bunlar ayıklanarak yalnızca kültürel yönler korunur. Buradaki temel amaç, İncil’in kabul ettiği kültürel öğeleri bağlamsal hale getirerek kurtuluş mesajını ve kiliseyi yabancı bir unsur olmaktan çıkarmaktır. Toplantılar, bir kilise binasında veya dini anlamda daha tarafsız bir ortamda düzenlenebilir. C-3 toplulukları çoğunlukla Müslüman geçmişe sahip imanlılardan oluşur ve üyeleri kendilerini “Hıristiyan” olarak tanımlar.

- **C-4: Yerel dil ve Kutsal Kitap Açısından Kabul Edilebilir Kültürel ve İslami Biçimleri Kullanan Kültüre Uyarlanmış Mesih Merkezli Topluluklar**

C-3’e benzemekle birlikte bazı farklılıklar vardır. Kutsal Kitap tarafından kabul edilebilecek bazı İslami dini uygulamalar ve gelenekler sürdürülmektedir. Bunlar arasında elleri kaldırarak dua etmek, oruç tutmak, domuz eti ve alkol tüketiminden kaçınmak, köpek beslememek, İslami terimleri kullanmak ve buna uygun bir giyim tarzı benimsemek sayılabilir. Yabancı kültürel öğelerden uzak durulur ve toplantılar kilise binalarında gerçekleştirilmez. C-4 toplulukları büyük ölçüde Müslüman geçmişe sahip inananlardan oluşur. Kendilerini genellikle “İsa Mesih’in takipçileri” olarak adlandırırken, yaşadıkları Müslüman toplum tarafından “garip bir Hıristiyan türü” olarak tanımlanırlar.²³⁰

²²⁹ Travis, John, “The C-1-C6 Spectrum after Fifteen Years Misunderstandings, EMQ_Volume 51 Issue 4”, 359.

²³⁰ John Travis, “The C1 to C6 Spectrum: A Practical Tool”, 2.

- **C-5: İsa'yı Takip Eden Ancak Kültürel ve Resmi olarak Müslüman Kalan Mesihi Müslümanlar Topluluğu**

C-5 toplulukları, hukuki ve sosyal açıdan İslam toplumunun bir parçası olarak kalmaya devam etmektedir. Mesihçi Yahudi hareketine benzer şekilde, İslam teolojisinin İncil'le çelişen yönleri ya reddedilmekte ya da uygun şekilde yeniden yorumlanmaktadır. Bu gruplarda, geleneksel İslami ibadetlere katılım düzeyi, bireyler ve gruplar arasında farklılık gösterebilmektedir. C-5 inananları, kendi aralarında düzenli olarak bir araya gelir ve inançlarını henüz Mesih'i tanımamış Müslümanlarla paylaşırlar. Ancak, bu kişilerin Müslüman toplum içinde teolojik açıdan sapkın olarak görülme riski vardır ve zamanla topluluktan dışlanabilirler. Buna rağmen, C-5 mensupları Müslüman toplum tarafından hala Müslüman olarak algılanmakta ve kendilerini Mesih İsa'yı takip eden Müslümanlar olarak tanımlamaktadırlar.²³¹

- **C-6: İsa'nın Gizli Müslüman Takipçilerinden Oluşan Mesih Merkezli Küçük Topluluklar**

Otoriter rejimlerin baskısı altındaki inançlı bireyler gibi, C-6 inananları da korku, dışlanma veya devlet ve toplumdan gelebilecek yasal yaptırımlar ve misillemeler (idam cezası dahil) nedeniyle gizlice ibadet etmektedir. Bu kişiler, genellikle bireysel olarak ya da nadiren küçük gruplar halinde İsa'ya yönelerek inançlarını yaşamaktadır. Çoğu, rüyalar, görümler, mucizeler, radyo yayınları, broşürler, yurtdışında karşılaştıkları Hıristiyan tanıklıkları ya da Kutsal Kitap'ı kendi çabalarıyla okuyarak Mesih'e ulaşmaya çalışmaktadır. Ancak C-6 inananları, C-5'ten farklı olarak, inançlarını genellikle gizli tutmaktadır. İbraniler 10:25'te²³² Tanrı'nın halkının açık tanıklıkta bulunmasını ve topluluk içinde düzenli olarak bir araya gelmesini istediği belirtilmiştir. Tanrı ideal bir durum olmasa da bazı kişilerin acı çekerek, hapsedilerek ya da şehit olarak hizmet

²³¹ John Travis, "The C1 to C6 Spectrum: A Practical Tool", 2.

²³² İbr. 10:25.

etmesini isteyebilmektedir. Ancak belirli bir süre boyunca gizlice ibadet etmelerine de müsaade edebilmektedir. C-6 inananları, kendilerini Müslüman olarak tanımlamakta ve yaşadıkları Müslüman toplum tarafından Müslüman olarak kabul edilmektedir.²³³

2. C-5 Spektrumu Chrislam

Müslüman topluluklar içinde İsa Mesih'e iman eden bireylerin dini kimliklerini nasıl tanımladıkları ve inançlarını nasıl yaşadıkları sorusu son yıllarda teolojik ve misyolojik tartışmalarda giderek daha fazla önem kazanmıştır. Bu bağlamda literatürde "C-5 spektrumu" olarak adlandırılan yaklaşım, bu bireylerin deneyimlerini anlamak ve sınıflandırmak için dikkat çeken bir çerçeve sunmaktadır.

2.1. C-5 Spektrumu

C-5 inananları, Tanrı'nın Ruhı tarafından Mesih'e yönlendirilen Müslümanlardır. Bu yönlendirme, Kutsal Kitap'ı bireysel olarak inceleyerek, bir radyo programı aracılığıyla, rüya ya da görüm (vizyon) görerek, İsa adına gerçekleşen mucizevi bir iyileşmeye tanıklık ederek veya inançlı birinin sevgi dolu ve sabırlı yaklaşımıyla gerçekleşmektedir. Bu inananlar, dini ritüellerin ve iyi davranışların günahı temizlemeye yetmediğini, yalnızca bedene bürünmüş Söz'ün yani Mesih'in kurban edilmesinin Tanrı'nın kurtuluş planındaki tek çözüm olduğunu kabul etmektedir. Ayrıca, Tevrat, Zebur ve İncil'in Tanrı'nın kelimeleri olduğuna inanır ve Mesih'e itaatin, Tanrı'ya teslimiyet anlamına gelen gerçek İslam'ın özünde yer aldığını kabul ederler. Kalplerinde var olan Kutsal Ruh'un hayatlarında etkisini göstererek, kalbi tutumlarının, aile ilişkilerinin ve Tanrı ile olan bağlarının derin bir şekilde değiştiğine inanırlar. Tıpkı erken dönem Yahudi olan İsa takipçilerinin hem evlerde hem de tapınakta daha geniş Yahudi topluluğuyla bir araya geldiği gibi, birçok C-5 inananı da küçük ev gruplarında ve camilerde daha geniş İslam topluluğuyla bir araya gelmektedir. İlk İsa takipçilerinin Yahudi dini inançlarında

²³³ John Travis, "The C1 to C6 Spectrum: A Practical Tool", 2.

büyük bir değişiklik yapmadan yaşamlarını sürdürdükleri gibi, C-5 inananları da benzer bir süreci takip etmektedir.²³⁴

C-5 savunucuları, Pavlus'un Yahudi olmayanların İsa'yı takip edebilmek için Yahudiliğe geçmek zorunda olmadığını savunduğu gibi, Müslümanların da İsa'ya iman etmek için "Hıristiyanlığa" geçmek zorunda olmadıklarını vurgulamaktadır. C-5 inananlarının Mesih'in gerçek takipçileri olduğu konusunda şüphe olmadığı Kutsal Kitap'ta geçmektedir.²³⁵ Ancak, kendilerini Müslümanların gözünde; eşcinsellerin ruhban olabildiği, kadınların açık saçık kıyafetlerle ibadetlere katıldığı ve Kutsal Kitap'ın kirli ayakkabıların yanına bırakıldığı "Hıristiyanlık" olarak adlandırılan Batı kültürüne ait bir kurumla özdeşleştirmek istememektedirler.²³⁶

İsa Mesih'in "gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin; onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin"²³⁷ emrini ilke edinen C-5 savunucularına göre, İsa'ya yönelen Müslümanlar onun tüm buyruklarına uymaya söz verdiklerinde ve onun Tanrı ile insan arasındaki tek aracı olduğunu, insanların günahlarının bedelini yalnızca çarmıhtaki ölümüyle ödeyebileceğini kabul ettiklerinde, kendilerini nasıl adlandırdıklarının bir önemi yoktur. C-5 savunucuları da Müslümanları Hıristiyanlığa değil, doğrudan İsa'ya yönlendirmeyi amaçlamaktadır. C-5 savunucuları İsa Mesih'in "size buyurduğum her şeye uymayı onlara öğretin. İşte ben, dünyanın sonuna dek her an sizinle birlikteyim"²³⁸ ... "Beni seviyorsanız, buyruklarımı yerine getirirsiniz."²³⁹ sözlerini bir görev olarak niteleyerek, insanları belirli bir kimlik etiketiyle değil, İsa'ya duydukları sevgi ve ona itaatleriyle "Hıristiyanlaştırma"yı amaçlamaktadırlar.²⁴⁰

²³⁴ John Travis, "Messianic Muslim Followers of Islam", 54.

²³⁵ Elç. 15:8-14.

²³⁶ Joshua Massey, "'His Ways Are Not Our Ways: God's Amazing Unpredictability in Drawing Muslims to Jesus.' *Evangelical Missions Quarterly* 35(2)", (1999), 8.

²³⁷ Mat. 28:19.

²³⁸ Mat. 28:20.

²³⁹ Yu. 14:15.

²⁴⁰ Massey, "'His Ways Are Not Our Ways", 9.

2.2. C-5 Kimliği ve Dini Aidiyetin Sınırları

Hıristiyan gemiŖe sahip birinin C-5 kimliği edinmesiyle Müslüman gemiŖe sahip birinin C-5 inananı olması arasında önemli farklar vardır. Özellikle bir C-5 grubu, Hıristiyan kökenli kiŖilerin C-5 kimliği kazanmasını engelleyen bir politika izlemektedir. Sadece kimlikleri C-4 olanlar kabul edilmektedir. Eğer bir Hıristiyan, kendini Müslüman olarak tanımlar ve çevresinde bunu dile getirirse, popüler C-5 grŖne göre, bu durum ya bir sahtekarlık olarak algılanır ya da Müslümanları İslam'a geçtiklerini dŖnmeleri için yanlış ynlendirmiŖ olmaktadır. Bu yüzden, "C-5 mümini" terimi kullanıldığında, yalnızca Müslüman bir ailede doğup büyüyen daha sonra İslam ile birlikte Hıristiyanlığı benimseyen kiŖiler kastedilmektedir.

C-1-C-4 spektrumuna dahil olan kiŖiler, İsa Mesih'i takip eden Müslümanların kendilerini Müslüman kimlikleriyle tanıtmaktan vazgeçmeleri gerektiği grŖndedirler. Ancak C-5 inanan kiŖiler bir insanın sahip olduğu kimliğin hem dini hem de kültürel ögeleri barındırdığına inanmaktadır. C-5 inananları Müslümanlar açısından baktıklarında İncil'in tahrif edildiği ve İsa'nın çarmıha gerildiği konularındaki İslam dininde var olan inanca katılmamaktadır. Ancak kendilerini buna rağmen Hıristiyan'dan çok Müslüman olarak görmektedirler. Bunun sebebi ise Müslümanların yaŖadıkları bölgelerde genellikle C-1 ve C-2 gruplarında yer alan insanlarla muhatap olmalarıdır. C-5 inananları kendilerini C1 ve C-2 inananlarıyla kıyasladıklarında onlar gibi yıkanmadıklarını, dua etmediklerini, batılı giysiler giyinmediklerini, konuşmadıklarını, haram yiyecekler ve içecekleri tüketmediklerini aksine bütün bunları bir Müslüman gibi uyguladıklarını ifade etmiŖlerdir. Bir Müslüman gibi yıkanıp, giyinip, helal yiyecekler ve içecekler tükettiklerini belirtmiŖlerdir. Bu nedenle kendilerini "Müslüman" olarak tanıtmaktadır.²⁴¹

²⁴¹ Massey, "His Ways Are Not Our Ways", 9.

Travis, misyonerlerin Müslüman toplum içindeki inananları tanımlarken “Hıristiyan” kelimesini kullanmamaları gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü bu terimin çoğu Müslüman tarafından olumsuz çağrışımlara sahip ve dinden dönme veya ihanet mesajı olarak algılandığını belirtmiştir. Travis, misyonerlerin yeni inananlara “İsa’nın Müslüman takipçileri” demeleri gerektiğini böylece hem Hıristiyan kimliğine dair sembollerin ortadan kalkacağını hem de Müslüman dini-kültürel kimliğinin korunacağını savunmaktadır. Travis, Müslüman kelimesinin yalnızca “Tanrı’ya teslim olan kişi” anlamına geldiğini dolayısıyla bir Hıristiyan da bu terimi kullanabilirken, aynı zamanda İsa Mesih’in nihai örnek olduğu bir teslimiyetin içinde yaşayabileceğini ileri sürmektedir.²⁴²Müslümanların Mesih’e iman etmelerinin önündeki en büyük engelin teolojik değil, kültürel ve kimliksel olduğu görülmektedir.²⁴³

Tennet, İsa’ya iman eden bir Müslümanın kimliğini nasıl tanımlaması gerektiği konusunda Kutsal Kitap ve teolojik delillere dayanarak, kişinin ya tamamen Hıristiyan ya da tamamen Müslüman olması gerektiğini savunmaktadır. Çünkü bir kişinin hem Müslüman kimliğini koruyup hem de İsa’nın takipçisi olmasının mümkün olmadığını iddia etmektedir. Bu görüşün temelinde, ilk dönem Yahudileriyle ilgili bir tarihsel örnek yer almaktadır. Tennet’e göre, İsa’yı kendi kutsal metinlerindeki Mesih beklentisini yerine getiren kişi olarak gören Yahudiler, İsa’yı Mesih olarak kabul etmeyen ana Yahudi toplumu tarafından dışlanmış ve bunun sonucunda yeni bir dinsel kimlik geliştirmişler ve kilise²⁴⁴ dediğimiz yeni bir topluluk oluşturmak zorunda kalmışlardır. Tennet, bu örneğe dayanarak, İsa’ya iman eden bir kişinin de kilise topluluğuna katılmasının ve eski kimliği

²⁴² C. J. Moore, “Salvation on the Mission Field: A Survey and Analysis of C5 Nomenclature for Muslim-Background Believers”, *Midwestern Baptist Theological Seminary Colloquy*, (26 Nisan 2019), 12.

²⁴³ John Travis, “Must all Muslims leave Islam to follow Jesus.” *Evangelical Missions Quarterly* 34(4), (1998), 414.

²⁴⁴ Kilise ile ilgili bir araştırma için bkz. Mustafa Güre“Katolik Hıristiyanlıkta kilise anlayışı”, (Doktora Tezi, AÜ.Sos.Bil.Ens.Ankara-2022).

ile bağlarını koparmasının gerekli olduğunu düşünmektedir. Ona göre hem İsa'yı tasdik edip hem de kiliseyi reddedemez.²⁴⁵

Tennet, İsa'ya iman eden bir kişinin ya tamamen Hıristiyan ya da tamamen Müslüman olması gerektiğini savunurken, Higgins bunun aksini düşünerek Mesihi Müslümanların iki yönlü kimliklerini sürdürebileceğini öne sürmektedir. Bu bağlamsa Higgins, Mesihi Müslümanların kimliğini açıklamak için “üç kimlik” tasnifi geliştirmiştir. Bu tasnif, Mesihi Müslümanların hem Müslüman kültürel kimliklerini sürdürebileceğini hem de İsa'ya iman edebileceğini savunarak, bu iki kimliğin birbirine zıt olmak zorunda olmadığını göstermektedir. Bu üç kimlik şu şekildedir:

Birinci Kimlik: Bu kimliği benimseyen bireyler, İslam kelimesinin “teslimiyet” anlamına geldiğini kabul ederek, kendilerini Tanrı'ya teslim olmuş kişiler olarak tanımlayabilirler. Ancak bu teslimiyet, Tanrı'nın Sözü olan İsa'ya ve Kur'an'ın da onayladığı Tevrat, Zebur ve İncil'e yöneliktir. Bu kimliğe sahip bireyler için İslam, Kur'an ve (Hz.) Muhammed ile derinlemesine bir etkileşim geliştirmek bir öncelik değildir. Bu bireyler genellikle İslam'ın tarihsel ve kültürel yönlerini anlamaya çalışabilirler ancak teolojik açıdan İslam'ı merkeze almazlar. Bu nedenle, Müslüman toplumu içinde geleneksel ibadet pratiklerine aktif olarak katılmaları beklenemez. Camiye gitmek, çoğunlukla sosyal ilişkileri geliştirmek amacıyla yapılabilir, ancak bu bireyler namaz kılmak ya da dini ritüelleri yerine getirmek konusunda aktif değildirler. Kelime-i şهادeti olduğu gibi söylemek genellikle tercih edilmez, çünkü bu ifadeyi teolojik olarak kabul etmezler. Ancak, belirli durumlarda faydalı olması gibi nedenlerle bu ifadenin bir metin ya da alıntı olarak okunmasına izin verilebilir.

İkinci Kimlik: Bu kimliği benimseyen kişiler de kendilerini Müslüman olarak tanımlayabilirler, çünkü İslam kelimesinin teslimiyet anlamına geldiğini kabul ederler.

²⁴⁵ Timothy C. Tennet, “Followers of Jesus (Isa) in Islamic Mosques: A Closer Examination of C-5 ‘High Spectrum’ Contextualization,” *International Journal of Frontier Missions*, 106.

Ancak onların teslimiyeti, Tanrı'nın Sözü olan İsa'ya ve Kur'an'da onaylanan Tevrat, Zebur ve İncil'e yöneliktir. Bu kimlik grubundaki bireyler, (Hz.) Muhammed'in Mekke dönemindeki erken öğretilerini kabul ederler. Mekke dönemi, (Hz.) Muhammed'in siyasi ve askeri bir lider olmadığı daha çok ahlaki ve manevi öğretiler sunduğu bir dönem olarak görülmektedir. Bu yüzden bu kimliğe sahip bireyler, (Hz.) Muhammed'in başlangıçta Arap, Hıristiyan ve Yahudi topluluklarını tövbeye çağıran bir peygamberlik misyonu olduğuna inanırlar. Ancak, Medine dönemine geçişle birlikte (Hz.) Muhammed'in öğretilerinin değiştiğini siyasi ve hukuki yönelimler kazandığını ve bu noktada tüm öğretilerine katılmanın mümkün olmadığını düşünmektedirler. Bu kişiler için camiye gitmek sadece pragmatik bir gereklilik değil, aynı zamanda manevi bir anlamda taşımaktadır. İbadetlerin bir kısmı içselleştirilebilir ancak bu ibadetler Hıristiyan inançlarıyla yorumlanarak uygulanabilir. Bu bağlamda Kelime-i Şehadet söylenir. Bu kimliği benimseyen bireyler İslam'ın orijinal haliyle ahlaki bir öğreti olarak anlaşılmasını siyasi-ideolojik yorumların dışında tutulmasını önermektedirler.

Üçüncü Kimlik: Bu kimliği benimseyen bireyler, kendilerini tam anlamıyla Müslüman olarak tanımlamaktadırlar. Tanrı'ya olan teslimiyetleri, O'nun Sözü olan İsa'ya, Kur'an'da onaylanan Tevrat, Zebur ve İncil'e yöneliktir. Ancak bu kişiler, (Hz.) Muhammed'in tüm öğretilerini Kur'an'da bulunduğu şekliyle kabul etmektedirler ve O'nun Arap toplumuna ve diğer topluluklara hitap eden bir peygamber olduğuna inanmamaktadırlar. Bu bağlamda, bu kişiler Kelime-i Şehadeti içtenlikle ve olduğu gibi söylemektedirler. Bu kişiler, İslam'ı daha geniş vahiy geleneğinin bir parçası olarak görme eğilimindedirler. Geleneksel İslam yorumları yerine, Kur'an'a ve diğer kutsal metinlere dayalı bir teolojik çerçeve geliştirerek, İslam'ın özüne dönüşü savunmaktadırlar. Hadisler konusundaki yaklaşımları farklılık gösterebilmektedir; bazıları Hadisleri bağlayıcı bir otorite olarak görmezken, bazıları uygulamada Hadislerden yararlanmaktadır. Bununla birlikte, bu kimliği benimseyenler, geleneksel

Müslüman topluluklar tarafından genellikle “tam anlamıyla Müslüman” olarak kabul edilmezler. Çünkü İslam’ı yorumlama biçimleri, klasik ve geleneksel İslami yaklaşımdan farklıdır.²⁴⁶

2.3. Müslüman Profilleri, İslam Hakkındaki Tutumları ve M1-M9 Spektrumu

Müslüman topluluklar, İslam’a olan bağlılıkları ve dini kimliklerini algılama biçimleri açısından geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Çeşitli Müslüman ülkeleri, aşağıda sıralanan grupların tamamını barındırabileceği gibi, birçok Müslüman etnik-dilsel topluluk da kendi ana akım yapılarından farklı eğilimlere sahip bireyleri içerebilir. Bu bireyler, belli gruplarla daha güçlü bir aidiyet bağı hissedebilmekte ve dini kimliklerini farklı şekillerde ifade edebilmektedir.

Nominal Müslümanlar, genel olarak İslam’ı yalnızca kimlik düzeyinde benimseyen bireylerden oluşmaktadır. Dini uygulamaları sınırlıdır ve ibadetlerini genellikle yalnızca önemli İslami bayramlarla kısıtlı tutarak camiye gitmeyi tercih etmektedirler.²⁴⁷

Batılılaşmış Müslümanlar, yaygın kanaate göre kentli ve maddi imkanları iyi olan gençlerden oluşur. Batı kültürüne ilgi duyar, eğlence ve sosyal aktiviteleri ön planda tutarlar. Çoğu yabancı dil öğrenmek ve yurtdışında yaşamak ister. Tanrı’ya hizmet onlar için genellikle öncelikli değildir; bazıları ise dini otoritelerden dolayı kimi zaman hayal kırıklığı yaşamış durumdadır.²⁴⁸

Liberal Müslümanlar, açık fikirli ve eğitilmiş bireyler olup, radikal dini görüşlerden çekinmezler. Genellikle maddi durumu iyi olan bu kişiler, farklı inançlara karşı daha hoşgörülüdür. Massey’in arkadaşı olan Asya’da bir İngiliz edebiyatı profesörü

²⁴⁶ Higgins, Kevin, “Identity, Integrity and Insider Movements: A Brief Paper Inspired by Timothy C. Tennent’s Critique of C-5 Thinking,” *International Journal of Frontier Missions*, 23:3 Fall 2006, 121.

²⁴⁸ Massey, “His Ways Are Not Our Ways”, 11.

biri çocukluğundan itibaren İsa'nın adıyla bir yakınlık hissettiğini ifade etmiştir. Eşinin Katolik bir hastanede tedavi görmesi sırasında, şapelde İsa'ya dua etmekten çekinmemiştir. Onu bu halde gören bazı din adamları tepki gösterse de Kuran'da İsa'ya dua etmenin yasak olduğunu belirten bir hüküm olup olmadığını sorması karşısında sessiz kalmışlardır.

Ateist Müslümanlar, özellikle Türkistan ve eski komünist bölgelerde, İslami kimliğin neredeyse tamamen silindiği toplulukları ifade etmektedir. Kendilerini "Müslüman" olarak tanımlamasalar da bu kimlik yalnızca kültürel mirastan ibarettir. Örneğin, Kazakistan'a giden bir misyoner, burada yaşayan pek çok kişinin hayatları boyunca ne bir cami gördüğünü ne de Kuran'la karşılaştığını belirtmektedir. Bu durum, Müslüman dünyasındaki diğer ülkelerden önemli ölçüde farklılık göstermektedir.

Muhafazakâr, Ultra Ortodoks, Modern ve Mistik Müslümanlar ise adlarından da anlaşıldığı üzere İslam'ı yoğun yaşayan ve İslami topluluğun parçası olmaktan gurur duyan gruplar olarak değerlendirilmektedir.

Joshua Massey'e göre Müslümanlar arasında İslam'a yönelik tutumlar farklılık göstermektedir:

- İslam'dan Hayal Kırıklığına Uğrayanlar: Bu grup, özellikle İranlı Müslümanlar arasında yaygındır. Humeyni rejiminin ülkelerine getirdiği değişimleri gören birçok kişi, İslam'a olan güvenini kaybetmiş ve dinle herhangi bir bağ kurmak istememektedir. Hatta, bazıları kendilerini açıkça dinsiz olarak tanımlamaktadır.
- İslam Konusunda Kararsız Olanlar: Bu kişiler, İslam hakkında sınırlı bilgiye sahiptir ve dine yönelik ilgileri oldukça zayıftır. İslam onlar için ne güçlü bir inanç kaynağı ne de günlük hayatlarında belirleyici bir unsurdur.²⁴⁹

²⁴⁹ Massey, "His Ways Are Not Our Ways)", 11- 12.

- İslam'dan Memnun Olanlar: Bu grup, İslam'ı sevgi ve bağlılıkla benimseyenlerden oluşmaktadır. İslam'ı Tanrı'ya giden tek doğru yol olarak görürler ve Batı toplumlarını ahlaki yozlaşma, materyalizm ve sömürüyle ilişkilendirerek Hıristiyanlığı cazip bulmazlar. İsa'nın şahsına ilgi duysalar da, Hıristiyanlık öğretisinin kendilerine hitap etmediğine inanırlar.

Müslümanların İslam'a yönelik tutumları bir spektrum içinde değerlendirilmekte ve her grup farklı seviyelerde yer almaktadır:

1. M9 Yüksek Memnuniyet: Bu spektrumda yer alanlar, dindar Müslümanlar ve İslam'ın aktif savunucularıdır. İnançlarına güçlü bir bağlılık gösterirler ve İslam'ı yaşamlarının merkezine koyarlar.
2. M7 Düşük Memnuniyet: Liberal Müslümanlar genellikle bu seviyededir. İslam'ın katı yorumlarından rahatsızlık duysalar da Müslüman kimliklerini korumaktan gurur duymaktadırlar.
3. M6-M7: Batılılaşmış Müslümanlar ise hem düşük kararsızlık hem de düşük memnuniyet açısından bu grup aralığında olabilirler. Çünkü İslam'a bağlılıkları zayıf olsa da belirli kültürel ve kimliksel unsurları koruyabilmektedirler
4. M4-M6 Kararsızlık: Komünist rejimler altında yetişenler ve “Pirinç Müslümanları” (İslam'ı yalnızca kültürel bir kimlik olarak benimseyenler) genellikle bu aralıkta değerlendirilir.²⁵⁰

2.4. Müslümanları Kurtuluş'a Erdirmek İçin C-5'in Gerekliliği

İslam Dininde olmaktan memnun olan Müslümanlar üzerinde en etkili olabilecek yaklaşımın C-5 spektrumu olduğu düşünülmektedir. C-4 yaklaşımı başarılı da olsa, İslam'a güçlü bir bağlılık duyan bireylerin, dini konularda bilgi edinirken bir gayrimüslimden ziyade, kendi topluluklarından biri olarak gördükleri Müslüman birinden

²⁵⁰ Massey, “His Ways Are Not Our Ways”, 12.

öğrenmeyi tercih etmeleri doğal olarak karşılanmaktadır. Bu bağlamda C1-C4 seviyelerindeki yaklaşımlar, bir Müslüman'ın dini konularda bir Hıristiyan'ın evine gitmesini gerektirdiğinde, bu durum kişinin toplumu tarafından hoş karşılanmayabilir ve hatta ihanet olarak algılanabilir. Buna karşılık bir Müslümanın, İsa'nın takipçisi olsa bile bir başka Müslüman'ın evini ziyaret etmesi daha az dikkat çeker ve çevresi tarafından daha az tepkiyle karşılanır.²⁵¹

C-5 inananları, resmi olarak din değiştirmeseler de Rab 'deki kardeşler olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda bir Müslümanın, İsa Mesih'e olan inancını koruyarak toplumun içinde kalıp kalamayacağı önemli bir mesele olarak ortaya çıkmaktadır. İslam toplumunun kolektif yapısı ve din değiştirenlere yönelik olumsuz tutumu göz önüne alındığında, bu sorunun cevabı büyük bir hassasiyet taşımaktadır.²⁵²

C-5 inananlarının yaşadığı zorluklar, ilk yüzyıldaki kiliselerin karşılaştığı sıkıntılara benzetilmektedir. Pavlus'un ilk inananları yönlendirdiği gibi, günümüzde de Kutsal Ruh'un bu grupları şekillendirdiğine inanılmaktadır.

Massey, Tanrı'yı arayan bir Müslümanın, Tevrat, Zebur ve İncil'i öğrenmek istediğinde bu metinleri doğrudan C-5 anlayışıyla hareket eden bir topluluğun içinde inceleme fırsatı bulabileceğini iddia etmektedir. Üstelik Massey, C-5 yaklaşımında kullanılan yayımlar, genellikle Müslüman toplum tarafından saygın kabul edilen dindar görünümlü Hıristiyan örgütlerin yayınevlerinden geldiği için, bu kaynaklar daha güvenilir ve kabul edilebilir görüldüğünü düşünmektedir.²⁵³

Travis, Kutsal Kitap çalışmaları düzenlerken, Müslümanları bu ortama çekmek amacıyla seanslarına Kuran'dan pasajlar okuyarak başlamaktadır. Ancak Kutsal Kitap ile çelişmeyen bölümleri tercih etmekte ve ana odak noktasını Tevrat, Zebur ve İncil

²⁵¹ Massey, "His Ways Are Not Our Ways", 12.

²⁵² John Travis, "Must all Muslims leave Islam to follow Jesus.", 411.

²⁵³ Massey, "His Ways Are Not Our Ways", 12.

oluşturmaktadır. Bu strateji, Müslüman kökenli bireylerin Kutsal Kitap mesajına daha açık hale gelmesine katkı sağlamaktadır.²⁵⁴

C-5 inananı, Müslüman bir ailede yetişmiş biri olarak, kendisini “Müslüman” olarak tanımlayan yabancılardan belirgin şekilde ayrılmaktadır. Bu kimlik, yalnızca inanç düzeyinde değil, günlük yaşam pratiklerinde de kendini göstermektedir. C-5 inananı, konuşma tarzıyla, kutsal metinlere duyduğu saygıyla ve ibadet öncesinde gerçekleştirdiği ritüellerle bir Müslüman gibi hareket etmektedir. Ayrıca yemek kültürü de Müslüman misafirlerin kendilerini rahat hissetmelerini sağlamaktadır. Buna karşılık, gayrimüslim bir evde helal olmayan yiyeceklerin sunulma ihtimali Müslüman bireyler için rahatsız edici bir durum oluşturabilmektedir. Bu yüzden nazikçe ortamdaki ayrılma yolları arayabilmektedirler.

Joshua Massey’e göre, İslam’dan kopmak isteyen, hayal kırıklığına uğramış Müslümanlar için en uygun yaklaşım C4 veya C5 değil C1-C3 modelidir. Bu bireyler Müslüman topluluklardan ayrılmayı amaçladıkları için İslami öğeleri koruyan yaklaşımlar onlara hitap etmez. Yaptıkları tespitlere göre özellikle İranlılar, geçmişte Şii’lerin baskısını yoğun şekilde deneyimlediklerinden, İslam’dan tamamen uzaklaşmayı tercih etmektedirler. Dini unsurları muhafaza etmeye yönelik çabaları anlamsız bulmaktadırlar.

İslam konusunda net bir duruş sergilemeyen Müslümanlar, genellikle ruhani konulara karşı ilgisiz kalmaktadır. Bu nedenle C1-C5 arasındaki her türden inanan topluluğu, bu kararsız bireylere ulaşma potansiyeline sahiptir.²⁵⁵

Tarihsel olarak bakıldığında birinci yüzyılda Mesih’i kabul eden Yahudiler, hem geleneksel Yahudi topluluklarında ibadet etmeye devam ediyor hem de kendi aralarında

²⁵⁴ John Travis, ““Must all Muslims leave Islam to follow Jesus”, 411.

²⁵⁵ Massey, ““His Ways Are Not Our Ways:”, 13.

toplaniyorlardı. Ancak zaman içinde Yahudi liderler, İsa'yı Mesih olarak kabul edenleri cemaatlerinden dışlamaya başlamışlardır. Benzer bir sürecin, günümüzde Mesih'i takip eden Müslüman topluluklar için de geçerli olabileceği öngörülmektedir. Bu süreçte, kendi cemaatlerinde kalmaya devam eden MBB'lerin (Muslim Background Believer/ Müslüman Kökenli Mesih İnananları), Tanrı'nın milyonlarca Müslüman'ı kendi egemenliğine çağırması için bir araç olabileceği düşünülmektedir.²⁵⁶

Misyonerlerin temel hedeflerinden biri, daha fazla bireyin Hıristiyanlığa yönelmesini sağlamaktır. Onların yaklaşımı Daha fazla Müslüman'ın Hıristiyanlığa yönelmesini sağlamak için en etkili strateji nedir? sorusunu sormak ve buna "Müslüman kimliklerini korumalarına izin vermek" şeklinde yanıt vermektir. Bu nedenle C-5 savunucuları bu yöntemin daha fazla kişinin Hıristiyanlığı kabul etmesine yol açacağına inanmaktadır. Ancak kullanılan bu yöntemlerin Kutsal Metinler ile uyumlu olması gerektiğine dikkat etmektedirler. Geleneksel Hıristiyan misyonunun çağrısı "Gel ve öl" iken, C-5 modeli bunu "kal, kimliğini koru ve yaşa" şeklinde değiştirmektedir. 1978 yılında Rickards, Müslüman toplumlarda din değiştirenlerin sayısının azlığının nedenini misyonerlerin hedef kitleye yönelik kültürel bir kabul ortamı oluşturamaması olarak değerlendirmiştir. C-4 modeli bu durumu düzeltmeye çalışırken, C-5 modeli bir adım daha ileri giderek alıcı kültürün dini çerçevede kabul edilmesini teşvik etmektedir. Travis, C-5 modeline yönelik yapılan eleştirilere rağmen, eğer bu yöntem milyonlarca insanın Mesih'siz bir sonsuzluktan kurtulmasını sağlıyorsa bu bedelin ödenmeye değer olduğunu savunmaktadır.²⁵⁷

²⁵⁶ John Travis, "Messianic Muslim Followers of Islam", 59.

²⁵⁷ Moore, "Salvation on the Mission Field", 10-12.

2.5. C-5'e Gelen Eleştiriler

Farklı kültürel bağlamlarda Mesih'e iman eden bireyleri kapsayıcı bir model sunan C-5 yaklaşımı, aynı zamanda Hıristiyan teolojisi ve misyon pratiği açısından tartışmalı bazı yönleriyle eleştirilere maruz kalmıştır.

2.5.1. Dr. Phill Parshall (1937)

John Travis'in bu ölçeği geliştirdiği dönemde uygulamalarına şahit olan Parshall, Travis'in bu ölçeğine karşı birkaç eleştiride bulunmuştur. Parshall o dönemde tanıştığı bir grup C-5 inananı gençten Hıristiyan bir müjdecinin Hıristiyan olduğu halde kendini Müslüman ilan ettiğini ve Müslümanları İsa'ya kazanmak için yeni bir yöntem geliştirdiğini işitmiştir. Parshall, Müslümanları kazanmak için camiye gidip, Müslüman kimliğine bürünmenin misyonerlerin kullandığı bir yöntem olduğunu ancak kendini resmi olarak Müslüman ilan etmenin olağan bir durum olmadığını ifade etmiştir. Parshall daha önce benzer bir olayla itham edildiğini ve kendisine, Müslüman olup Hıristiyan olduktan sonra camide kalabileceğini söylediğinin ima edildiğini belirtmiştir. Ancak, konuşmalarında ve yazılarında böyle bir görüşe sahip olmadığını vurgulayarak, bu düşünceye karşı olduğunu ifade etmiştir. Parshall, Misyonerlik ve Misyonerliğe dair her şeyin Kutsal Kitap'a tabi olması ve onunla referanslandırılması şartıyla geçerli olabileceğini belirtmiştir. Parshall, Travis'i kastederek Hıristiyan olan bir kişinin resmi olarak İslam'a geçmesini Senkretizm olarak değerlendirdiğini söylemiştir. Parshall, daha önce uzun yıllar boyunca Müslüman ülkelerinde misyonerlik yapan kişilerin inancında kaymalar yaşandığını, bu insanların kaymalarını eleştiren tek kişinin kendisi olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle Parshall, Travis'in yaptığı gibi uygulamalar Hıristiyanlar'ın kayma ihtimaline karşı tehlikeli olabileceğini ifade etmiştir.²⁵⁸

²⁵⁸ Phill Parhsal, "Danger! New Directions in Contextualization, *Evangelical Missions Quarterly*, 34 (4), 1998", 404-405.

1983'te başlayan ve 1998 ve sonrasına kadar devam eden bir C-5 deneyi yapılmıştır. Bu deney Bangladeş'in İslampur şehrinde gerçekleşmiştir. Bu deneye katılan insanların 45.000'i Müslüman din değiştirenden oluşmuştur. Araştırma verilerine göre Parshall, bu kişilerle ilgili verileri olumlu ve olumsuz bulgular olarak kategorize etmiştir:

Olumlu Bulgular

- %76'sı haftada bir kez Hıristiyan ibadetine katılım sağlamaktadır.
- %16'sı haftada birden fazla kez toplu ibadete iştirak etmektedir.
- %66'su her gün Kutsal Kitap okuyarak ya da dinleyerek vakit geçirmektedir.
- %55'i Tanrı'nın Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan oluştuğunu ifade etmektedir.
- %97'si İsa'yı tek kurtarıcı olarak kabul etmektedir.
- %93'ü "Allah sever ve affeder çünkü İsa benim için canını feda etti" demektedir.
- %100'ü "İnsanlar İsa'ya iman ederek kötü ruhlardan arınabilir" görüşünü benimsemektedir.
- %100'ü günahların affı için İsa'ya yönelerek dua etmektedir.
- %97'si (Hz.) Muhammed'in duaları aracılığıyla kurtuluşa erişemediğini belirtmektedir.
- %100'ü Yeni Ahit'i okuduğunda huzur bulduğunu ve Tanrı'ya daha yakın hissettiğini dile getirmiştir.

Olumsuz bulgular

- %50'si Cuma günleri geleneksel cami ibadetlerine katılmaktadır.
- %31'i günde en az bir kez camiye gitmektedir.
- (Hz.) Muhammed'i Tanrı'nın peygamberi olarak kabul eden klasik Arapça duaları okumaktadır.

- %96'sı Tevrat, Zebur, İncil ve Kuran'ın dört kutsal kitap olduğunu kabul etmektedir. Bu yaygın İslam inancı ile örtüşmektedir.
- %66'sı Kuran'ı bu dört kitap içinde en üstün konumda görmektedir.
- %45'i Tanrı'yı Baba, Oğul ve Kutsal Ruh olarak tanımlamaktadır.
- %45'i Kuran okuduğunda iç huzur hissettiğini ve Tanrı'ya yakınlaştığını belirtmektedir.²⁵⁹

Parshal, C-5 savunucularının aksine her şeyi İslami çerçevede tutmaktan kaynaklı mutlu olmadığını ifade etmiştir. Ancak Müslümanları Mesih'e kazanmak için C-5'i kullanan misyonerleri kötülemediğini sadece onlar içinde endişelendiğini ifade etmiştir. Geçmişte Müslümanlar arasına karışarak onlardan etkilenen misyonerlere şahit olduğunu ve bu nedenle yeni ve denenmemiş stratejiler noktasında misyonerlerin, özellikle genç ve heyecanlı misyonerlerin dikkatli olması gerektiğini ifade etmiştir.²⁶⁰

Hıristiyan bir pastör ve eski bir Müslüman olan Thabi Anyabwile bir bireyin Müslüman gibi yaşamaya devam ederken sağlıklı bir Hıristiyan olabileceği konusunda şüphe ettiğini dile getirmiştir. İslam'ın ritüelleriyle iç içe olmaya devam eden birinin imanda derinleşemeyeceğini düşünmektedir. Özellikle Müslüman kimliğini koruma stratejileri benimsenirse Müslüman kökenli inananlara zarar vereceğini iddia etmektedir. Anyabwile, bu yaklaşımın onları gerçek inançlarını açıklamaktan alıkoyarak, zulümle yüzleşmek yerine kültürel bağlamlarında kalmaya teşvik edebileceğini ifade etmiştir.²⁶¹

2.5.2. Roger Dixon

Roger Dixon, çoğunluğu Müslüman olan topluluklar arasında otuz dört yıl boyunca Asya'da görev yapmış bir misyonerdir. Asya'da görev yaptığı sırada edindiği deneyim ve birikimle bölgedeki içsel dinamikleri derinlemesine anlatmaktadır. Bu süreçte

²⁵⁹ Parhsal, "Danger! New Directions in Contextualization", 406.

²⁶⁰ Parhsal, "Danger! New Directions in Contextualization," 409-410.

²⁶¹ Moore, "Salvation on the Mission Field", 9.

Hıristiyan misyonerlik hareketi olan İçerden Hareketler'in (IM) doğuşuna ve gelişimine tanıklık etmiştir. Dixon, C1-C6 modelinin dini veya kültürel gibi geniş kategorilere ayıran bir araç olarak kullanılsa da çok sınırlı bir bilgi sunduğunu iddia etmiştir. Dixon, C- Spektrumu hızlıca bilgi edinilmesini sağlasa da derinlemesine bilgi sunmaz, yalnızca daha fazla araştırma yapmak için bir başlangıç noktası olarak kabul edilebileceğini ifade etmiştir. Travis, oluşturmuş olduğu spektrumun “basit bir çizelge” olduğunu kabul etmektedir. Bu basitlik aslında aşırı bir genelleme oluşturmaktadır. Dixon da bunun misyon çalışanları için yanıltıcı olabileceğini belirtmiştir. Yeni başlayanlar bu spektrumu gerçekten derinlemesine bilgi sunduğunu düşünebilirler, ancak Dixon'a göre aslında sadece yüzeysel bir bakış açısı sunulmaktadır. C-Spektrumu'nun doğrusal yapısının Batılı bir perspektife dayandığını ve bu durumun Batılı olmayan kültürler için uygun olmayabileceğini belirtmektedir. Özellikle Asya ve Afrika toplumlarındaki inanç sistemlerinin daha esnek ve birbirine bağlı olduğunu vurgulayan Dixon, spektrumun bu toplumlar için yanıltıcı olabileceğini savunmaktadır. Batı Java'da yaptığı çalışmalarda toplumların inanç sistemlerine göre gizli bir şekilde Hıristiyan etkinliklerine katılan birçok insanla karşılaştığını anlatan Dixon, bu tür etkileşimlerin spektrumun sunduğu kategori şablonlarına uymadığını belirtmektedir. Dixon, spektrumun Hıristiyanlık ve İslam'ın etkisini ele alırken, bu dinlerin dışında kalan diğer inanç sistemlerinin etkilerini göz ardı ettiğini ve bunun önemli bir eksiklik olduğunu ifade etmektedir. Çünkü her iki din de pek çok yerel inanç ve uygulamadan etkilenmiştir. Batı Java'da geleneksel İslami dini uygulamalarla birleşmiş karmaşık bir şaman sisteminin bulunduğunu ve bu sistemin Hıristiyanlık üzerinde de etkili olabileceğini belirtmektedir.²⁶²

Dixon, C1-C6 spektrumunun hedef kitlesini sorgulamanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Ona göre, bu yeni yaklaşımın sağlam temellere dayanıp dayanmadığını

²⁶²Lingel, Morton ve Nikides, Chrislam, 89.

anlamak önemlidir. Günümüz misyologlarının geçmişte yerel teoloji ve kültüre yön veren yüksek eğitilmiş bireylerden daha fazla kavrayışa sahip olduklarına inanmaları doğaldır. Ancak hiçbir misyoner yalnızca popüler olduğu için köklü ve kanıtlanmış teolojik yaklaşımları terk etmez. Buna rağmen son dönemde bu yeni anlayışın önemli bir etki oluşturduğu görülmektedir. Dixon, bu durumun C1-C6 spektrumunu savunanların hatalı diğerlerinin ise doğru olduğu anlamına gelmediğini ifade etmektedir. Müslümanlara yönelik misyonerlik çalışmaları bugüne kadar başarılı olmamış olduğundan yeni fikirlere açık olmak gerektiğini savunmaktadır. Ancak her yeni yaklaşımın titiz bir sorgulama ve değerlendirme sürecinden geçmesi gerektiğini belirtmektedir. Aynı zamanda C1-C6 spektrumunun savunucularının eleştirilere karşı yeterince açık olmadığını dile getirmektedir. Dixon'a göre, geçmişte kendilerine yöneltilen itirazlar karşısında çoğu zaman tartışmaktan kaçınmış ya da fikirlerini hafifçe revize etmekle yetinmişlerdir.

Dixon, bilginin doğruluğunun sorgulanması gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak, Joshua Massey'in de belirttiği gibi bu yeni akımın destekçileri eleştirilere kapalı bir tutum sergilemektedir. Dixon, Massey'in kendi yöntemlerine yönelik eleştirileri Psvlus'un Galatya'da karşı çıktığı Yahudilere benzettiğini ve Müslümanlara yönelik yeni yaklaşımları sorgulayanları, Mesih'teki özgürlüğe karşı çıkmakla suçladığını aktarmaktadır. Ancak, Dixon'a göre bu tutum sağlıklı bir eleştiri yapılmasına zarar vermektedir. Hıristiyan misyonunun her yaklaşımının Kutsal Kitap ilkelerine dayanması gerektiğini ve bunun hem uygulayıcılar hem de gözlemciler için şeffaf olması gerektiğini ifade etmektedir. Ancak, C1-C6 spektrumuyla çalışan uygulayıcıların kullandıkları verileri kamuya açık hale getirmediğini ve bu durumun değerlendirmeyi neredeyse imkânsız hale getirdiğini belirtmektedir. Dixon, kilise ve misyonerlik faaliyetlerinin gizlilikten uzak durması gerektiğini savunmaktadır.²⁶³

²⁶³ Lingel, Morton ve Nikides, *Chrislam*, 2012, 92.

Dixon'a göre misyoloji gibi sosyal bilimler alanında yapılan araştırmaların bilimsel yöntemlere uygun olması ve test edilebilir verilere dayanması gerekmektedir. Ancak C1-C6 modeliyle ilgili yapılan anketlerin ve araştırmaların bilimsel incelemeye açık olmadığını belirtmektedir. Dixon, C1-C6 spektrumunu savunanların çalışmalarını yeterince Şeffaf yürütmediğini ve eleştirilere kapalı olduklarını iddia etmektedir. Dixon'a göre, Joshua Massey ve John Travis gibi misyonerlerin takma isimler kullanarak anonim raporlar yayımlamakta ve bu kaynaklar sınırlı erişime sahiptir. Aynı zamanda "İslampur" halkı üzerine yapılan araştırmanın önemli olmasına rağmen detaylarının açıklanmadığını ne sürmektedir. Ancak Dixon'un bu iddialarını destekleyen somut bir delil sunmadığı görülmektedir. Dixon, güvenlik kaygıları nedeniyle araştırma yerinin gizli tutulmasının anlaşılabilir olduğunu kabul etmekle birlikte, anketleri değerlendirme sürecinin Şeffaf olması gerektiğini iddia etmektedir. Ancak Dixon'un bu değerlendirmelerinin ne ölçüde objektif olduğu ve hangi verilere dayandığı konusunda açık bir kanıt da bulunmamaktadır.

Dixon, C-5 savunucuları görüşlerini misyolojinin önemli figürleriyle ilişkilendirme konusunda temkinli davranmamakta olduğunu iddia etmiştir. Örneğin; Travis, Samuel Zwemer'in (Hz.) Muhammed'e saygı modelinden bahsederken Zwemer'in İslam'a yönelik açık eleştirilerini göz ardı etmektedir. Bir diğer rnek, Massey'in "kilise merkezli" yerine "Mesih merkezli" ifadesini tercih etmesidir. Sanki Mesih merkezli olanlar, kilisenin dışında ama kendi kültürel gelenekleri içinde kalan bir toplulukmuş gibi sunulmaktadır. Kelime oyunları ve anlam kaydırmaları kritik meseleler üzerinde derinlemesine düşünmeyi engelleyebilir. Eğer bir kişi teolojik olarak inananlar ile kilise arasında bir ayırım yapıyorsa bunu açıkça belirtmelidir. Travis'in C1-C6 spektrumundaki bazı tanımları "kilise merkezli" yerine "Mesih merkezli" olarak

değiştirmiştir. Dixon, bu değişikliklerin ruhları kiliseye dahil etmeden Mesih'e kazandırma gibi yanıltıcı bir algı yaratabileceğini ifade etmiştir.²⁶⁴

2.6. C-5 Savunucularının Gelen Eleştirilere Cevapları

Parshall'ın eleştirisi üzerine Joshua Massey, Dean S. Gilliland, John Travis ve Ralph Winter adındaki C-5 misyonerleri eleştirilere cevap vermişlerdir:

2.6.1. Joshua Massey

Massey, Kutsal Kitaplarda anlatılanlara göre Tanrı'nın ne yapacağı noktasında hiçbir zaman tamamen öngörülebilir olmadığını belirtmiştir. Massey, Tanrı'nın Yeşaya'ya, Mısır ve Kuşa karşı bir işaret olarak üç yıl boyunca çıplak vaaz vermesini emretmesini örnek olarak göstermiştir. Bunu bir peygamber için tahmin edilebilir bir Şey olmadığını, Tanrı'nın insanların dikkatini çekmek için böyle bir Şey emrettiğini ifade etmiştir. Ancak bugün bir mjdecinin Tanrı'nın kendisine üç yıl çıplak vaaz vermesini emrettiğini söylemesi Hıristiyan nderler tarafından kabul edilebilir bir durum olmadığını söylemiştir. Kutsal Kitap'tan bu ve bunun gibi pek çok örnek göstererek Tanrı'nın bir durumu nasıl ele alacağının ngrlemeyeceğini tespit edebiliriz. Massey, milletleri Kurtarıcı'ya yönlendirme konusundaki ilahi irade göz önünde bulundurulduğunda, kesin olarak öngörebilecek tek Şeyin, Tanrı'nın beklenmedik Şekilde hareket edecek olduğunu ifade etmiştir. Öyle ki bu eylemlerin bazen bizim anlayışımızla elişebileceğini ve hatta bunların ilahi bir kaynaktan geldiğini kabul edemeyeceğimizi belirtmiştir. Ancak Tanrı'nın Tanrı olduğunu ve bizim sınırlı anlayışımızın O'nu anlamada yetersiz olabileceğini unutmamamız gerektiğini vurgulamıştır.

Massey, Pharsall'ın C-4 grubunda yer alan cemaatlerin öncüsü olduğunu ve C-4'n misyonerler tarafından Müslümanlara karşı kullanılan en yaygın yöntem olarak kullanıldığını belirtmiştir. C-4 ile C-5 arasındaki en temel fark öz kimliktir. Diğer birçok

²⁶⁴ Lingel, Morton ve Nikides, *Chrislam*, 2012, 92-97.

yönden ise birbirine benzemektedir. C-4 inananları kendilerini “İsa’nın takipçileri” olarak tanımlarken, C-5 inananları ise kendilerini “İsa’nın Müslüman takipçileri” olarak tanımlamaktadır. C-4 Kutsal Kitap’ın izin verdiği ölçüde tüm İslami uygulamalara izin verirken, C-5 kendini “İsa’nın Müslüman takipçisi” olarak tanımlamak dışında daha ilerisine gitmemektedir. Bu nedenle Massey, C-4’ün C-5’e giden yolu açtığını ifade etmiştir.²⁶⁵

C-5 karşıtları, kişinin kendini Müslüman olarak tanımlamasını, Kutsal Kitaplarla çelişen bazı İslami inançlara bağlı olduğu anlamına geldiği için İsa’nın takipçisi olamayacağına dikkat çekmiştir. C-5 savunucuları ise bu argümanın, Yahudilerin Pavlus’a yönelttiği itirazla büyük ölçüde benzerlik gösterdiğini ifade etmişlerdir. O dönemde Yahudiler, Yahudi olmayanların kirli, sünnetsiz ve çoğunlukla cinsel ahlaksızlık içindeki putperestler olduğunu ve tüm bunların Kutsal Kitapların açık hükümlerine aykırı düştüğünü bilmekte olduklarını belirtmişlerdir. Bu nedenle C-5 savunucuları Pavlus’a “Bir kişi hem Yahudi olmayıp hem de İsa’nın takipçisi nasıl olabilir? Bu iki kimlik birbirileriyle çelişmez mi?” diye sormuş olabileceklerini düşünmektedir. Ancak Elçilerin İşleri’nde “*Yahudi olmayan imanlılar*” ifadesi iki kez geçmektedir. Bu durumun, İsa’ya yürekten bağlı birçok Yahudi için rahatsız edici olabileceğini düşünmektedirler.²⁶⁶

C-5 karşıtları, C-5 savunucularının bu cevabını yeterli bulmayarak bir Mesih takipçisinin Yahudi olmamasının bir etnik köken problemi olduğunu, ancak bir Mesih takipçisinin Müslüman olmasının başka bir dine bağlılığını gösterdiğini ve bu nedenle iki farklı durum olduğunu iddia etmektedirler. Bunun üzerine C-5 savunucuları, bu eleştiriye Petrus’un yaşadığı deneyim üzerinden cevap vermektedir. C-5 savunucularına göre Petrus, Gentilizm’i tanımlayan sistematik bir dini literatüre veya bu kimliği temsil ettiğini iddia eden bir ruhban sınıfına işaret etmese de, Tanrı’dan korkan bir Gentile olan

²⁶⁵ Massey, ““His Ways Are Not Our Ways”, 5-8.

²⁶⁶ Massey, ““His Ways Are Not Our Ways”, 8.

Kornelius'un evine girdiğinde kirleneceğine inanmaktaydı.²⁶⁷ Petrus, Kornelius'un²⁶⁸ putperest bir Yahudi olmayan olarak görülmemesi gerektiğini, Tanrı'dan korkan biri olarak kabul edilen bir figür olduğunu bilmektedir. Buna rağmen, Yahudiler, dini saflıklarını koruma kaygısıyla böyle birinin evine girmeyi reddetmişlerdir.²⁶⁹

C-5 savunucularına göre, eğer Tanrı'dan korkan Yahudi olmayan birinin bile İsa'nın Yahudi bir takipçisini ritüel açıdan kirletileceği düşünülüyorsa, Yahudi kimliğinin yalnızca etnik bir aidiyet değil, aynı zamanda derin dini yükümlülükler içeren bir yapıdır. Yahudi olmayanların, geleneksel Yahudi kurallarına tam uymadan topluluğa kabul edilmesi ciddi teolojik tartışmalara yol açmıştır. Bu itirazlar Kutsal Kitaplara dayandırılmış olsa da Pavlus ve Barnaba, Tanrı'nın Yahudi olmayanlar içinde bir planı olduğunu erken dönemde fark etmişlerdir. Nitekim, Yahudi liderler ancak Tanrı'nın doğrudan müdahaleleri sonucunda bu gerçeği kabul etmek zorunda kalmışlardır.²⁷⁰

Müslümanların çeşitliliğini göz ardı etmek, misyonerliğin etkisini azaltabilme ihtimaline sahiptir. Misyonerlerin farklı Müslüman topluluklarına ulaşmak için çeşitli yöntemler kullanması doğal olarak görülmektedir. Bazı inananlar, C-5 çalışmalarındaki gelişmeleri dogmatik endişeler nedeniyle paylaşmamayı tercih etmektedir. Ancak bu tür çalışmaların yanlış anlaşılması ve eleştirilmesi, Müslümanlara ulaşma çabasını tehlikeye atabilmektedir. Bu nedenle, Tanrı'nın Müslümanları kendisine çekmek için farklı yollar kullandığını iddia etmekteledir.²⁷¹

²⁶⁷ Elç. 10:28.

²⁶⁸ İbrahim'in Tanrı'na ibadet eden ancak sünneti katı beslenme kuralları ve Şabat kısıtlamalarına tam anlamıyla bağlı kalmayı gerektiren Musa Kanunu'na bütünüyle uymak istemeyen bireyler, Yahudiliğin samimi birer destekçisi olarak kabul edilmekteydi. Ancak, Yahudi dini pratiğine tam uyum göstermemeleri nedeniyle "yarı dönmüş" statüsünde değerlendiriliyor ve bu sebeple kendilerini "Yahudi" olarak adlandırmaları mümkün görülüyordu."Massey, "His Ways Are Not Our Ways: God's Amazing Unpredictability in Drawing Muslims to Jesus." *Evangelical Missions Quarterly* 35(2), 14.

²⁶⁹ Massey, "His Ways Are Not Our Ways", 9.

²⁷⁰ Massey, "His Ways Are Not Our Ways", 9; "Elçi.10".

²⁷¹ Massey, "His Ways Are Not Our Ways", 13.

2.6.2. John Travis (1961)

Parshall, Travis'in C-5 stratejisini bir misyonerlik yöntemi olarak değerlendirerek bazı endişelerini dile getirdiği eleştirilerde bulunmuştur. Travis ise Parshall'ın endişelerine katılmakla birlikte C-5'in bir "misyonerlik yöntemi" değil, MBB'lerin (Müslüman Kökenli Mesih İnanları) Mesih'e olan inançlarını nasıl yaşadıklarını tanımlamak için kullandığını ifade etmiştir. Travis, Hıristiyanların sosyal yardım amacıyla kendilerini Müslüman olarak tanıtmalarına karşı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Travis, Müslümanlara karşı yapılan misyonerlik hareketlerinin hala gelişim sürecinde olduğunu vurgulamaktadır. Travis, Müslüman dünyasında yapılan müjdeye verilen yanıtın düşük olması nedeniyle en doğru misyonerlik yönteminin bulunduğunu söylemek için erken olduğunu belirtmektedir.²⁷²

Travis, uzun yıllar ailesiyle birlikte Asya'da Müslümanların yoğunlukta olduğu bir mahallede yaşamıştır. Müslüman mahallesinde yaşadığı bir dönemde kızının kendisine "Baba, bir Müslüman cennete gidebilir mi?" diye sorduğunu ve kendisinin de elçilerin işleri 15:11'i referans alarak kızına "Evet" cevabını verdiğini ifade etmiştir. Travis, bir Müslümanın, İsa Mesih'i Rab ve Kurtarıcı olarak kabul ettiğinde, kendileri gibi kurtuluşa erişeceğini belirtmiştir. İnsanların dini aidiyetleriyle değil, Mesih'e olan inanlarıyla kurtulacaklarını vurgulamıştır. Mesih'e iman eden Müslümanlar, yani "C-5 inananları", dinlerini resmi olarak değiştirmeseler de Rab'deki kardeşlerimizdir.

Parshall'ın raporunda olumlu ve olumsuz olarak sunduğu verileri değerlendiren Travis, C-5 inananlarının %97'sinin İsa'nın tek kurtarıcı olduğuna inanması, %100'ünün günahların affı için İsa'ya dua etmesini, %76'sının Mesih merkezli ibadetlere katılmasını, %66'sının her gün Kutsal Kitap okumasını ve %55'inin Tanrı'nın Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan oluştuğunu kavrayacak seviyede Üçlü Birlik anlayışına sahip olmasının büyük

²⁷² John Travis, "Messianic Muslim Followers of Islam", 55.

ve sevindirici bir haber olduğunu ifade etmiştir. Amerikalı birçok pastörün cemaatleri için benzer istatistikleri görmenin mümkün olmadığını vurgulayarak onlardan daha iyi sonuçlar elde ettiklerinin altını çizmiştir.²⁷³

Travis, olumsuz istatistikleri incelediğinde, %45'inin Kuran okunurken Tanrı'ya yakın hissetmelerinin olası bir durum olduğunu, Arapça anlamadıkları için onlara tanıdık gelen melodilerin kalplerine dokunabileceğini ifade etmiştir. Aynı şekilde, %50'sinin haftalık C-5 toplantılarının yanı sıra camide ibadet etmeye devam etmesi de beklenmedik olmadığını, İsa'nın ilk Yahudi takipçilerinin hem tapınakta hem de evlerde toplanmalarını anımsattığını belirtmiştir.

Travis, bu raporla ilgili üç önemli noktaya dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Birincisi, bu C-5 Mesih merkezli toplulukları 15 yaşından küçük ve tamamen dirençli bir halk grubundan gelen yeni inananlardan oluşmaktadır. Bu süreci birinci yüzyıldaki kilise topluluklarının yaşadığı sürece benzetmektedir. İkincisi, yeni inananları değerlendirirken yalnızca teolojilerini değil, Mesih'teki yaşamlarının kalitesini de göz önünde bulundurmak gerektiğini ifade etmektedir. Ruh'un meyvesi belirgin mi? Daha derin sevgi sergiliyorlar mı? Travis, Kutsal Yazılar'ın, Mesih'in gerçek takipçilerinin bu özelliklerle tanınacağını vurguladığına dikkat çekmektedir. Üçüncü olarak Travis, C-5 stratejisi olmasaydı, bugün binlerce yeni inandan söz etmenin mümkün olamayacağını iddia etmiştir. Travis, Müslümanların hem topluluklarında kalıp hem de Rab İsa'nın gerçek takipçileri olabilecekleri bir yol varsa, misyonerlerin bu ihtimali ciddi bir şekilde değerlendirmeleri gerektiğini belirtmiştir. Müslümanlar arasında gerçekleştirilen her hizmetin büyük riskler taşıdığını ancak milyonlarca ruhun Mesih'siz bir sonsuzluğa gitme tehlikesi ve Tanrı'nın yüceliği adına bu risklerin alınmasının önemine vurgu yapmıştır.²⁷⁴

²⁷³ John Travis, "Must all Muslims leave Islam to follow Jesus", 411-412.

²⁷⁴ John Travis, "Must all Muslims leave Islam to follow Jesus", 411- 414.

Travis, bazı halk ve Sufi Müslüman gruplarının C-5'e uygun olabileceğini düşünmekle birlikte Hıristiyanlıktan Muhafazakâr İslam'a geçmek teolojik ve kültürel engeller içermektedir. Kültüre uyarlamaya heyecanlı, hevesli bir genç ve misyoner için mantıklı bir seçim olmadığını ifade etmektedir.

Parshall, İslam'da var olan şهادeti C-5 inananlarının da kabul etmesini eleştirmiştir. Çünkü şهادette (Hz.) Muhammed'in peygamberliği kabul edilmektedir. Travis, bu eleştiriye karşı C-5 inananlarının İslam'da var olan şهادeti değiştirerek kabul ettiği cevabını vermiştir. C-5 inananları şهادeti "Allah'tan başka ilah yoktur ve İsa Doğru Yol'dur" şeklinde değiştirmiştir. C-5 inananları Müslümanlar arasında bulunduğu vakitlerde yapılan toplu şهادetlerde (Hz.) Muhammed ismi geçtiği zaman ya sessiz kalmaktalar ya da İsa'nın ismini sessizce fısıldamaktadırlar.²⁷⁵

2.6.3. Dean S. Gilliland (1928-2013)

Gilliland, Parshall'ın C-5 eleştirisini içeren raporunu incelemiştir. Gilliland, Parshall'ın yazmış olduğu bu raporun Bangladeş'in bir şehri olan İslampur hakkında kapsamlı bir değerlendirme olmakla birlikte, Müslüman topluluklara yönelik yapılan müjdecilik modellerinin karşılaştırmalı analizini de içerdiğini ifade etmiştir. Gilliland, Parshall'ın kaygılarını anlamakla birlikte, onun kültüre uyarlama konusunda geçmişten beri sürdürdüğü temkinli yaklaşımın burada da öne çıktığını vurgulamıştır. Nitekim, Parshall, İslampur'daki Mesihî Müslümanlık anlayışını aşırı bir noktaya taşıyıp taşımadığı konusunda çekinceler dile getirirse de, Gilliland'a göre, bu dönüşüm süreci doğrudan araştırmacıların yönlendirmesiyle değil, topluluğun kendi dinamikleri çerçevesinde gelişmiştir. Gilliland, Müslüman topluluklar arasında yürütülen misyonerlik modellerinde dönüşüm süreçlerinin karmaşıklığına dikkat çekmiştir. Ona göre, bu süreçler belirli bir yöntemle kesin olarak yönlendirilemez; aksine, her bağlam kendi

²⁷⁵ Travis, John, "Messianic Muslim Followers of Islam", 55-56.

dinamikleri içerisinde şekillenmektedir. Gilliland, kültüre uyarlama misyonerlik yaklaşımlarının zaman içinde evrildiğini ve bu süreçlerin kesin yargılarla değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir. Ona göre, erken dönem Hıristiyanlık tarihi de benzer dönüşümler yaşamış ve bu tür süreçlerde belirsizlikler her zaman var olmuştur. Bu bağlamda, dönüşüm süreçlerinin nihai sonucunu kesin olarak belirlemek mümkün olmasa da Gilliland'a göre en önemli nokta, Tanrı'nın gerçeği arayanlara rehberlik etmeye devam ettiğidir.²⁷⁶

2.7. C-5 İnananlarıyla Yapılan Vaka Çalışması Değerlendirmesi

John Travis, C-5 inananlarıyla 2000 yılında Güney Asya'da misyonerlik yaptığı sıralarda bir vaka çalışması yapmıştır. Burada bu çalışmaya konu olan kişilerden Tefvik, Abdul ve Soleh değerlendirilecektir.

Tefvik, ülkenin aşırı muhafazakâr Müslüman bölgelerinden birinden gelen, o zamanlar 50'li yaşlarının başında olan bir adamdır. On yıl önce yabancı bir Hıristiyan arkadaşı tarafından Mesih'e yönlendirilmiştir. Tefvik, kendisini bir "Hıristiyan" olarak tanımlamamakta, ancak Mesih'e yönelerek inanç sistemini dönüştürmektedir. Bu durum, dini kimliklerin esnekliğini ve dönüşebilirliğini ortaya koymaktadır. Özellikle İslam toplumlarında, Hıristiyanlıkla tanışan birinin yaşadığı toplumsal ve kültürel baskılar göz önünde bulundurulduğunda, bireylerin inanç pratiklerini dışsal bir kimlik değişikliği yapmadan içsel olarak dönüştürmesi dikkat çekmektedir. Tefvik, Ramazan orucunu tutmakta, geleneksel İslami kıyafetler giymekte ve İslami kelimelerden oluşan konuşma tarzını korumaktadır. Bunlar onun toplumsal aidiyet bağlarını koparmadığını göstermektedir. Bu, bireysel inanç değişimlerinin her zaman açık bir kopuşla sonuçlanmadığını, aksine bireylerin yeni inanç sistemlerini mevcut toplumsal yapılarıyla uyumlu bir şekilde sürdürmeye çalışabileceğini göstermektedir. Tefvik, Tevrat, Zebur ve

²⁷⁶ Gilliland ,Dean S., "Context is Critical in Islampur Case." *Evangelical Missions Quarterly* 34(4) (1998) , 415-417.

İncil'i düzenli olarak okumaktadır. Okuduğu bu metinleri çevresindeki Müslümanlarla paylaşmaktadır. Onun bu davranışı Kutsal Kitaplar arasında köprü kurmaya yönelik bir yaklaşım amaç edindiğini göstermektedir. Bu, dinler arası diyalog ve inanç aktarımında önemli bir rol oynamaktadır. Tevfik'in önce Hıristiyan bir iş arkadaşı tarafından Mesih'e yönlendirilmesi ve ardından Kutsal Kitaplardan paylaşımlar yaparak diğer Müslümanları dahil etmesi, bireysel inanç dönüşümünün Misyonerlik faaliyetleriyle nasıl kesiştiğini göstermektedir. Tevfik, Tevrat, Zebur ve İncil'den cümleler içeren bir küçük kitapçığını namaz kılarken namaz hareketlerine ekleyerek okumaktadır.²⁷⁷

Tevfik birkaç yıl Mesih'ten uzaklaşmıştır. Bunun sebebi ise maddi olarak başarılı olma isteğidir. Bu durum, ekonomik faktörlerin bireylerin dini yönelimleri üzerindeki etkisini göstermektedir. Özellikle, misyon faaliyetleri içerisinde bireysel ve toplumsal düzeydeki dönüşüm süreçlerinde ekonomik ve sosyal aktörlerin etkisi önemlidir.

Abdul, bir taksi şofördür. Travis'in yapmış olduğu bir taksi yolculuğunda tanışmışlardır. Kendi inancı ve Mesih hakkında Travis'e paylaşımda bulunmuştur. Abdul, geçmişte Müslüman olduğu halde zamanla İsa'ya yönelik derin bir duygusal bağ geliştirmiştir. Abdul, İsa'ya karşı olan derin duygularını "İsa'nın adını her andığımda tüylerim diken diken oluyor" sözleriyle ifade etmiştir. Bu da dini deneyimlerin duygusal yönünü vurgulamaktadır. Abdul, bu kadar derin duygular hissetmesine rağmen toplumsal baskılardan çekindiği için iki kızıyla beraber beş yıl içerisinde din değiştirmeye karar vermiştir. Sadece Müslümanların yaşadığı bir toplumda din değiştirmenin sosyal dışlanma ve baskı ihtimali göz önünde bulundurulduğunda, Abdul'un bu süreci erteleyerek ailesiyle birlikte uygun zamanı beklemesi muhtemel bir yaklaşımdır. Çocukların annesinin Müslüman olmasından kaynaklı bu sürece karşı çıkacağını ve bu nedenle kızlarının biraz daha büyümesini ve kendilerini savunabilecek yaşta olmalarını

²⁷⁷ Travis, John, "Messianic Muslim Followers of Islam", 56.

istemmiştir. Bu, durum dinsel dönüşüm süreçlerinde ailevi dinamiklerin önemini ve toplumsal kabul kaygısının etkisini göstermektedir. Abdul, yıllar önce birinin ona İncil'i vermesi sonucunda sık sık İncil okumaya başlamıştır. Bu durum, onun inanç sürecinin hızlanmasına neden olmuştur. Abdul İncil'den öğrendiklerini Müslüman taksi şoförleriyle paylaşmıştır. Abdul'un bu paylaşımı, bireysel dönüşümün yalnızca kişisel bir süreç olmadığını, aynı zamanda çevresel etkileşimlerle de şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Travis ile olan taksi yolculuğu sırasında Abdul, Travis'in söylediklerinden etkilenerek ağlamış ve günahlarını itiraf edip Mesih'i kabul etmiştir. Abdul'un bu davranışı din değiştirmenin bazen anlık ve duygusal deneyimlerle gerçekleşebileceğini ortaya koymaktadır. Ancak bu süreç, sadece bireysel bir karar olmanın ötesinde, bireyin toplumsal çevresi ve ailesiyle yaşayacağı zorlukları da beraberinde getirmektedir. Abdul'un deneyimi, dinsel dönüşümlerin psikolojik ve sosyolojik boyutlarını gözler önüne sermektedir. Abdul'un eşi, onun din değiştirdiğini öğrendiğinde sert bir tepki göstermiştir. Bu durum, dinsel dönüşümlerin yalnızca bireyi değil, aynı zamanda onun ailesini ve yakın çevresini de derinden etkileyebileceğini ortaya koymaktadır. Bu tür durumlara dinsel dönüşüm süreçlerinde sıkça rastlanılmaktadır. Travis, bu tür sıkıntıların yaşanmaması için C-5 in gerekliliğine vurgu yapmıştır. C-5 durumunda Abdul Mesih'i kabul ederken aynı zamanda ailesinden ve toplumdan tepki görmemiş olacaktır.

Soleh, bir inşaat ekibinde ustabaşı olarak görev yapmaktadır. Aynı zamanda bir camide din dersleri vermektedir. Çocuklara Arap harflerini öğretirken Kuran'ı Kerim'i okumalarına yardımcı olmaktadır. Soleh, Müslüman olmasına rağmen, Tanrı ile kişisel ve karşılıklı bir ilişki kurma deneyimini yaşamadığını ifade etmiştir. Bir Hıristiyan yatılı okulunun inşaatında çalıştığı sıralarda öğrencilerin dua pratiklerini gözlemledikten sonra Tanrı'nın dualara yanıt verdiğine dair bir farkındalık geliştirmiştir. Özellikle dua sonrasında okula yapılan gıda bağışı gibi somut olaylar, onun Tanrı'nın müdahalesini doğrudan deneyimlemesine olanak sağlamıştır. İçten içe böyle bir Tanrı ile yakın bir ilişki

kurmayı arzulamıştır. Bu deneyim, onun ruhsal arayışını derinleştirmiş ve nihayetinde Mesih'e iman etmeye karar vermesine neden olmuştur. Ona Mesih aracılığıyla bağışlanabilme ve Tanrı ile arzuladığı ilişkiye sahip olabilme davetini okulun öğrencilerinden biri olan Ali yapmıştır.²⁷⁸

Soleh, köyünde saygın bir konuma sahip olduğundan, inanç değişimi onun için çeşitli zorluklar barındırmaktadır. Geleneksel bir Hıristiyan (C-1) olmayı seçmesi, ailesi ve toplumu tarafından dışlanmasına yol açabileceği için büyük bir risk taşımaktadır. Bu nedenle "İsa'nın takipçisi (gizli)" olarak kalmayı ve toplumun bir parçası olmayı sürdürmeyi seçmiştir. C-5 modeli, Soleh'in köy topluluğu içinde kalmasına, sosyal bağlarını korumasına ve inancını paylaşmasına olanak sağlamıştır. Geleneksel bir Hıristiyan topluluğuna katılmak yerine, Müslüman kimliğini muhafaza ederek inancını yaşamak istemesi, onun hem bireysel güvenliğini hem de inancını çevresindekilere aktarma potansiyeli artmıştır.

Soleh, inancını kabul ettikten sonra ilk olarak oğluyla paylaşmıştır. Oğlu da Kutsal Kitapları araştırmaya yönelmiştir. Bu durum, inancın doğal bir süreç içinde nasıl yayıldığını göstermektedir. 1999 yılına gelindiğinde, Soleh'in çevresindeki yirmi erkek aile reisi de İsa'nın takipçisi olmuştur. Bu, dönüşüm sürecinin bireysel olmaktan çıkıp toplumsal bir harekete dönüşmeye başladığını göstermektedir. Bu süreçte Soleh ve inanan topluluğu, geleneksel ve ruhsal inançlarla yüzleşmeye başlamış, özellikle atalara tapınma ve animistik uygulamalar konusunda vicdani sorgulamalar yaşamışlardır. Daha önce İslam'ın içinde ruhani güçleri yatıştırmak için sürdürülen eski ritüeller, artık yerini İsa'ya yönelmeye bırakmıştır. Köydeki ileri gelenler, yıllardır ekinlere zarar veren fare salgınına karşı dua edilmesi için Hıristiyan öğrencilerden yardım istemiştir. Bu yardımın

²⁷⁸ Travis, John, "Messianic Muslim Followers of Islam", 57-58.

gerçekleşmesi yeni inananların toplumsal kabul görmesini kolaylaştıran bir etken olmuştur.

Soleh'in bu deneyimi, bireysel inanç değişiminin toplumsal bağlamdan bağımsız düşünülemeyeceğini göstermektedir. Onun geleneksel bir Hıristiyan topluluğuna katılmak yerine C-5 modelinin içinde kalmayı seçmesi hem kendi güvenliğini koruma hem de inancını yayma stratejisi olarak değerlendirilebilir.²⁷⁹

2.8. C-5 ve Senkretizm

Travis, C-5 stratejisinin zarar verici bir senkretizme sürüklenmemesi için belirli ilkeler çerçevesinde yürütülmesi gerektiğini düşünmektedir. Yeni inananlarla çalışanlar, öğrencilik sürecinde en azından şu hususları vurgulamaları gerektiğini belirtmiştir:

1. İsa Rab ve Kurtarıcıdır; O'nun dışında kurtuluş yoktur.
2. Yeni inananlar vaftiz edilmeli, diğer inananlarla düzenli olarak bir araya gelmeli ve komünyon almalıdır.
3. Kutsal Kitap çalışmalıdır.
4. Okültizmden ve halk İslam'ı içindeki zararlı uygulamalardan uzak durmalıdır.
5. Geleneksel Müslüman ibadetleri (örneğin oruç, sadaka, camiye gitme) zorunlu ritüeller değil, Tanrı'ya sevgi veya topluma saygının bir ifadesi olarak görülmelidir.
6. Kur'an, (Hz.) Muhammed ve geleneksel Müslüman teolojisi, Kutsal Kitap ışığında incelenmeli, kabul edilebilir olanlar korunmalı, gerekli durumlarda değiştirilip bazıları ise reddedilmelidir.
7. Yeni inananlar, Ruh'un meyvelerini göstermeli, imanlarında olgunlaşmalı ve kaybolmuş ruhlara ulaşma arzusu taşınmalıdır.²⁸⁰

²⁷⁹ Travis, John, "Messianic Muslim Followers of Islam", 58.

²⁸⁰ John Travis, "Must all Muslims leave Islam to follow Jesus", 414.

2.9. C-5 ile İlgili Yanılgılar

C-5 Spektrum'u ile ilgili en sık karşılaşılan yanlış anlaşılmalardan biri, bazı kişilerin C-5'in anlamını genişleterek veya yeniden tanımlayarak İslam, uygulamaları ve İsa'yı takip eden Müslümanların bunları sürdürmesi gerektiğini varsaymalarıdır. Bu tür yanlış yorumlar eleştirmenler tarafından hedef alınabilecek yanıltıcı bir algı oluşturmaktadır. John Travis'in orijinal tanımından uzaklaşan görüşler şunlardır: (Hz.) Muhammed'i İsa ile eşit görmek, Kur'an'ı İncil'den üstün bir otorite olarak kabul etmek, camiye düzenli olarak gitmeyi zorunlu kılmak. Gerçekte C-5 inananları Tanrı'nın Ruhunu rehberliğinde Kutsal Kitap ile derinlemesine ilgilenirken, İslam'a özgü inanç ve uygulamaları da bireysel olarak değerlendirmektedirler. Bu süreçte bazı uygulamalar reddedilir, bazıları yeniden yorumlanır ve kutsal kitap ile çelişmeyenler genellikle benimsenmeye devam eder. C-5 inananları, doğdukları dini ve kültürel çevrenin bir parçası olmayı sürdürürken İsa'ya olan yeni inançlarını nasıl yaşayacaklarını öğrenmektedirler. Bu dönüşüm süreci gruptan gruba farklılık gösterebildiğinden C-5'in orijinal tanımını yalnızca İsa'ya Rab ve Kurtarıcı olarak bağlılık temelinde şekillenir ve Kutsal Kitap'a olan sadakat esas alınır.²⁸¹

2.10. C-5 Metodolojisi

C-5 metodolojisinin kendine özgü dili ve teolojik çerçevesi genellikle gayrimüslim araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Joshua Massey, C-5 gruplarının faaliyetlerini anlatırken Travis'e göre daha yaratıcı bir yaklaşım sergilemiştir. Massey'e göre C-5 savunucuları Müslüman inananları İsa'nın eylemlerini cemaat içindeki konumlarından görmeye teşvik ederken, Müslümanların kendi dini çevreleri içinde İsa'yı tanımlarını ve O'nu seven bir Müslüman olarak kalmalarını önermektedir. Massey, bu yaklaşımın Müslümanların İslam'ı İncil'in otoritesi ışığında yeniden değerlendirmelerine

²⁸¹ Travis, John, "The C-1-C6 Spectrum after Fifteen Years Misunderstandings, EMQ_Volume 51 Issue 4", 363.

ve yeniden tanımlamalarına yol açabileceğini belirtir. Ayrıca, bu dönüşüm sürecinin İslam'da doğaüstü bir değişim yaratacağını ve Tanrı'nın Oğlu İsa Mesih'in kişiliğine ve işine yönelik yeni bir anlayış getireceğini savunur. Ancak C-5 metodolojisi hem Hıristiyanlık hem de İslam'ın temel tanımlarını yeniden şekillendirme potansiyeline sahip bir yaklaşımı temsil etmektedir. Kutsal Yazıların İslami öğretilerle uyumlu hale getirilebileceği varsayımı Müslümanların hem Hıristiyan hem de Müslüman olarak kalabileceklerini öne sürmektedir. Bu durum Dixon'a göre, birbirine zıt teolojik temelleri uzlaştırmaya çalışmakta ve gerçekçi olmayan bir yapı ortaya koymaktadır. Dixon, Hıristiyan bir misyonerin bu şekilde İncil'e dayanmayan bir dünya görüşünü meşrulaştırarak kendi teolojik çerçevesine aykırı bir hata yapmakta olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, C-5 modelinin başarı iddialarının dikkatlice incelenmesi ve değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Nitekim bu yanılsama Batılı misyonerlerin şahadet getirerek Müslüman olmalarına yol açmış ve bu durumu Dixon teolojik açıdan ciddi bir hesap verebilirlik sorunu olarak değerlendirilmiştir.²⁸²

2.11. Elçilerin İşleri 15 Havariler Konsili Anlatısı ve C-5 Chrislam

J. Dudley Woodberry, Elçilerin İşleri 15 Kudüs Konsili anlatısını inceleyerek C-5 modeliyle paralellikler kurmuştur. Elçilerin İşleri 15' te ilk kilise önderlerinin, Kurtuluş mesajının kültürel bir engeli aşmasından kaynaklanan misyolojik bir sorunla nasıl başa çıktıklarını anlatmaktadır. Elçilerin İşleri 15, Hıristiyanlığın henüz başlarında yaşanan bir tartışmayı ele almaktadır. İsa Mesih'e inanan Yahudi olmayanların, Yahudi dini uygulamalarına tabi olup olmamaları gerektiği sorunu, Kudüs'te kilise önderlerinin toplandığı bir konsilde ele alınmıştır. Petrus, Tanrı'nın Yahudi olmayanlara da Ruhunu verdiğini ifade etmiştir. Pavlus ve Barnaba hizmetlerinden örnek sunmuş ve Yakup Kutsal

²⁸² Lingel, Morton ve Nikides *Chrislam*, 95-96.

Metinler ışığında süreci değerlendirmiştir. Bu paylaşımlar sonucunda ortak bir karar alınmıştır.

Elçilerin İşleri 15'te²⁸³ bazı Yahudilerin sünnet olmadan Yahudi olmayanların kurtulamayacağını anlatmaktadır. Özellikle bazı Yahudi kökenli inananlar kurtuluş için sünnetin gerekli olduğunu vurgulamışlardır. İlk olarak (Hz.) İbrahim ile başlayan Sünnet, özellikle Yahudilikte Tanrı ile insan arasındaki antlaşmanın somut göstergelerinden biri olarak kabul edilmiştir. (Hz.) İbrahim'den sonraki dönemde de Yahudiler sünnet uygulamasını devam ettirmiştir. Özellikle sünnet, Yahudi olan veya olmayanı anlamada belirgin bir işaret olmuştur. Hıristiyanlık başta Yahudilerin arasından çıkan bir "ihya" hareketi olduğu için Yahudilerin kutsal kitaplarını da kabul etmişlerdir. Böylelikle Tanah'ta sünnet ile ilgili kuralları da kabul etmişlerdir.²⁸⁴

İsa ve havarileri Yahudi toplumunda doğup büyüdüğü için ilk Hıristiyanların sünnetli oldukları kabul edilmektedir. İncil'de Vaftizci Yahya ve İsa'nın sekiz günlükken sünnet edildiği ifade edilmektedir.²⁸⁵ İsa'nın yaşadığı dönemde insanlar Şabat günü sünnet edilmekteydi. İsa'nın Şabat günü bir hastayı iyileştirmesini eleştiren Yahudilere karşı İsa, Yahudilerin Şabat günü sünnet uygulamasını yapmalarını vurgulayarak tepki göstermiştir.²⁸⁶ Aynı zamanda Şabat yasaklarındaki çelişkiye de dikkat çekmiştir. İsa'nın Yahudiliğin bazı uygulamalarına yönelik eleştirileri ve Pavlus'un Hıristiyanlığın Yahudiler dışındaki toplumlarda yayılması için olan görüşleri, Hıristiyanlığı Yahudilikten farklı bir çizgide ilerlemesine neden olmuştur. Pavlus farklı uluslarda Hıristiyanlığı yayabilmek için Yahudi şeriatından bağımsız hareket edilmesi gerektiğini savunmuş ve özellikle sünnet gibi uygulamalardan muaf tutulmalarını tavsiye etmiştir. Pavlus'un bu

²⁸³ Elç.15.

²⁸⁴ Salih Çınpolat, "Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da Sünnetin Yeri", *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2/3 (17 Mayıs 2017), 112-115.

²⁸⁵ Luk.1:59; Luk. 2:21.

²⁸⁶ Yu. 5:2-16; Yu. 7:21-24.

görüşleri tartışmaya neden olmuş ve böylelikle Kudüs'te "Havariler Konsili" toplanmıştır.²⁸⁷

Burada kastedilen sadece sünnet değil, Tevrat'ın tamamıdır: "Öteki uluslardan olanları sünnet etmek ve Musa'nın Yasası'na uymalarını buyurmak gerekir."²⁸⁸ Endişelerinin altında yatan temel sorun Yahudi olmayanların nasıl kurtulacağıdır. Burada kastedilen Yahudi olmayanların İsa'yı takip etmek için Yahudi olmaları gerekip gerekmediği değildir. Çünkü Petrus'un 11. cümlede geçtiği üzere sorunun kurtuluş teolojisi olduğu sonucuna varmıştır: "Biz de onlar gibi Rab İsa'nın lütfu sayesinde kurtulacağız". Bu bağlamda, buradaki asıl mesele Kudüs'te Yahudi olmayanların (putperestlerin) kurtuluşu ve Tevrat'ın onların kurtuluşundaki yeridir. Benzer şekilde Higgins, günümüzde Müslümanlar arasındaki misyonerlik hareketleri tartışırken, temel sorunun kültür ve biçimlerle değil, kurtuluşla ilgili olduğunu ifade etmiştir.²⁸⁹

Elçilerin İşleriyle ilgili diğer bir husus Yahudi olmayan ve Yahudi kökenli inananlar arasındaki "birlik için gerekli olanlarla" ilgilidir. Elçilerin işlerinde Yakup Tanrı'ya dönen Yahudi olmayanlardan istenecek bazı esasları açıklar: "Bu nedenle, kanımca öteki uluslardan Tanrı'ya dönenlere güçlük çıkarmamalıyız. Ancak putlara sunulup murdar hale gelen etlerden, fuhuştan, boğularak öldürülen hayvanların etinden ve kandan sakıncaları gerektiğini onlara yazmalıyız."²⁹⁰ Misyonerler bu esasların sofra kardeşliğiyle yani "kilisenin birliğiyle" ilgili olduğu konusunda hemfikirdirler.²⁹¹

Higgins, Elçilerin İşleri 15 Kudüs Konsili'nin Müslümanlar arasındaki içeriden hareketleri tartışmak üzere toplanmış olsaydı hangi soruları soracağını varsayarak bir karşılaştırma yapmıştır: Bir Müslümanın kurtulması için ne gereklidir? İsa'ya yönelik bir

²⁸⁷ Çinpolat, "Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da Sünnetin Yeri", 118-120.

²⁸⁸ Elç. 15:5.

²⁸⁹ Kevin Higgins, "Acts 15 and Insider Movements among Muslims: Questions, Process, and Conclusions", *International Journal of Frontier Missiology*, 24:1 (Spring 2007), 30.

²⁹⁰ Elç. 15:19-20.

²⁹¹ J. Dudley Woodberry, "To the Muslim I Became a Muslim?", *Acts of The Apostles*, 24.

harekette Müslümanlar ve diğer geçmişlerden gelen (örneğin batılı bir Hıristiyan) inananlar arasında birlik için ne gereklidir? Kur'an'da İslam kelimesi Allah'a "teslim olmak" anlamına gelmektedir. İsa'nın havarileri "biz Müslümanlarız" (kelimenin anlamıyla, teslim olanlar) diye tanıklık ederler. Kur'an ayrıca, Kur'an'dan önce Müslümanlardık" diyen bazı kişilerden söz eder. Müslüman Kur'an yorumcuları bu kişilerin bazılarının ya da hepsinin Hıristiyan olduğunu söylemektedir. Bu bağlamda Woodberry, Mesih'in Müslüman takipçilerinin kimliklerine "Müslüman" sıfatını eklemeye devam etmeleri için metinsel bir gerekçe olduğunu belirtmiştir.²⁹²

Elçilerin İşleri 15'te Yahudi olmayanların Yahudi geleneklerini, yaşam ve ibadet biçimlerini takip etmelerine gerek olmadığına karar verilmiştir. Tapınağı ziyaret etmeleri, bayramlara katılmaları, kurbanlar sunmaları ve sünnet olmaları gerekmiyordu. Yahudi olmayanlar Tanrı'ya kendi tarzlarında tapınıyorlardı. Bu bir tür kültüre uyarılma olarak görünmektedir. Elçilerin Musa'nın yasasını bu şekilde kullanmamalarını sebebi İsa'dır. İsa sayesinde Yahudi Hıristiyanlar, sünnetli olmasa ve kendileri gibi tapınmasa bile İsa'nın kabul ettiği herkesi kardeşleri olarak kabul edebilmişlerdir. Garry Corwin, benzer şekilde Hıristiyanlar da İsa'ya gerçekten inanan herkesi kardeşleri olarak kabul ettiklerini belirtmiştir.²⁹³

Kudüs Konsili Yahudi olmayanların putlara kurban edilen etleri yememeleri gerektiği kararına varmıştır. Bunun nedeni ise bunun bir çeşit puta tapınma olarak kabul etmeleridir. Corwin, benzer şekilde misyonerlerin insanlara Tanrı'ya hizmet etmeyi ve yalnızca O'na tapınmayı öğrettiğini ifade etmiştir. Amos 9:12, Elçilerin İşleri 15:16'da yorumlandığı gibi, Tanrı'nın adıyla çağrılan ve Mesih'in Krallığına dahil edilen "Yahudi olmayanlar" olacağı kehanetinde bulunur. Burada dikkat çekilen nokta, onların kutsanmış

²⁹² "To The Muslim I Became A Muslim?: by J. Dudley Woodberry | PDF | Acts Of The Apostles | Jesus", 25.

²⁹³ Gary Corwin, "A Humble Appeal to C5/Insider Movement Muslim Ministry Advocates to Consider Ten Questions", International Journal of Frontier Missiology, (2007),10.

olacakları ancak Yahudi olmayanlar olarak devam edecekleri, yani din değiştirmenin gerekli olmadığıdır. Bۆylece Mesih'i Yahudi olmayanlar ya da Grekçe Hristiyanlar olarak kabul edilmişlerdir. Yahudilerin ibadet biçimlerini takip etmeyen Mesihçi Yahudi olmayanlar, bir rahip tarafından yönetilen geleneksel bir Greko-Romen ibadet biçimini - ayini- Şabat yerine Pazar günü yapmıştır. Mesih'in doğum gününü kutlamak için yılbaşını kutlarken, eski ahit festivallerini görmezden gelmişlerdir. Zamanla bu Greko- Romen uygulamaları, Kutsal Kitap'ta öğretilmediği halde normatif olarak görülmeye başlanmıştır. O halde Kudüs Konsili'nin dini bir birlik konusunda ısrarcı olmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Mesihçi Yahudi olmayanların İncil'e dayalı bir dünya görüşünü kabul etmelerini varsayılabilir. Çünkü aksini yapmak senkretizme neden olabilirdi.

Elçilerin İşleri 15'te anlaşılması gereken temel nokta şudur: Kimsenin kurtuluş için Eski Antlaşmayı kabul etmesi gerekmez. Ancak bu durum, Yeni Antlaşmayı kabul edenlerin putperestlik, ahlaksızlık ya da müjdeye olan birliği hafife alma özgürlüğüne sahip olduğu anlamına da gelmez. Elçilerin İşleri 10'da Petrus'un Tanrı'dan gelen vahye itaat ederek önceki inanç ve anlayışlarıyla çelişen bir tutum sergilemesi ve Elçilerin İşleri 15'te kilise önderlerinin zor ve ayrılığa yol açabilecek konular karşısında yapıcı bir diyalogla karar almasını Corwin bugün hala örnek alınması gereken bir durum olarak ifade etmektedir. Bununla birlikte, her yerel sosyo-dinsel bağlam bir yana, her yeni etnik ve dilsel bağlamda Elçilerin İşleri 15'e benzer bir süreç yaşanması gerektiği anlamına gelmemektedir.²⁹⁴

3. İbadet ve Temizlik

Chrislam ibadet ve temizlik gibi temel dini pratiklerde hem İslam'ın şekilsel disipliniyle hem de Hristiyanlığın içsel yönelimleriyle harmanlanan özgün bir yaklaşım

²⁹⁴ Corwin, "A Humble Appeal to C5/Insider Movement Muslim Ministry Advocates to Consider Ten Questions", 10-11.

sunmakta; bu durum, özellikle dua, namaz ve arınma ritüellerinde kendini belirgin biçimde göstermektedir.

3.1. Chrislam ve Namaz

Namaz Farsça kökenli bir kelime olup “tazim amacıyla eğilmek, kulluk etmek, ibadet etmek” anlamına gelmektedir. Namaz, Kur’an’ı Kerim’de “صلاة” (salat) kelimesi olarak geçmektedir. Terimsel bağlamda salat; tekbirle başlayıp selamla tanımlanan, belirli sözler ve beden hareketlerinden oluşan bir ibadet şeklidir.

Namaz, insanlar yaratılmadan önce meleklerin yapmış olduğu bir ibadetti. (Hz.) Adem’den itibaren bütün peygamberler aracılığıyla insanlara aktarılmıştır. Namaz peygamberler tarafından farklı şekil, vakit ve sayılarda emredilmiştir. İnsanlığın inanç tarihine bakıldığında, Tanrı’ya yönelme amacı taşıyan bedensel ibadet biçimlerinin çeşitli kültür ve dinlerde ortak bir zemin oluşturduğu görülmektedir. Bu yönüyle tarih boyunca farklı dini geleneklerde karşılığı bulunan en eski ibadet biçimlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Dinler tarihi açısından bakıldığında, ibadet amacıyla yapılan bedensel ritüellerin birçok inanç sisteminde yer aldığı görülmektedir. Ancak İslam nazarında namaz, bu tarihsel uygulamalardan daha derin anlamlar taşımaktadır. İslam’da namazın konumu son derece önemlidir. (Hz.) Muhammed, namazı dinin direği olarak tanımlamış ve İslam’ın esaslarından biri olan kelime-i şehadetten sonra zikretmiştir.²⁹⁵

Hıristiyanlık ilk ortaya çıktığı zamanlarda, inanç esasları belli olmadığı gibi ibadet uygulamaları da net bir biçimde şekillenmemişti. Başlangıçta Yahudiliğin bir mezhebi gibi sayılmış. İlk Hıristiyanlar Yahudi mabed ve ibadetlerine devam etmişler, ancak bu yeni cemaate katılım yalnızca İsa Mesih adına vaftiz olmakla mümkün görülmüştü. Hıristiyanlığa göre İsa’nın çarmıha gerilmesi ve diriltilmesinin ardından Hıristiyanlık,

²⁹⁵ Fahri Kamili, *İslam Fıkında Namaz İbadeti (Anlamı, Önemi, Tarihiçesi, Fert ve Toplum Üzerindeki Etkileri)* (Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, 2006.), 3.

Yahudilik'ten tamamen kopmuş; İsa'nın havarileriyle yaptığı son yemeğin anısına düzenlenen Evharistiya âyini Hıristiyanları Yahudilerden ayıran temel ibadet şekli olmuştur.²⁹⁶

Hıristiyan ibadetine dair ilk üç yüzyılında yeterli bilgi bulunmamaktadır. İnanç ve ibadet pratiklerinin tam anlamıyla oluşturulması yüzyıllar sürmüştür.²⁹⁷

Hıristiyan inancında ibadetinin temelini dua oluşturmaktadır. Dua, Mesih aracılığıyla Tanrı'ya yönelmenin bir yolu olarak kabul edilmektedir. Dua, bireysel olarak yapılabileceği gibi, kiliselerde toplulukla birlikte de yapılmaktadır.²⁹⁸

Hıristiyanlar genellikle namazı “dua” olarak anlamlandırmakta ve bu da Hıristiyanlık ile İslam'daki dua anlayışları arasında karşılaştırmalara yol açmaktadır. Müslüman bakış açısında namaz, belirli dua ifadelerini içerse de esasen temel bir ibadet eylemidir. Örneğin; (Hz.) Muhammed'e bereket duası, bağışlanma duası gibi unsurlar içermektedir. Namaz içerisinde yer alan bazı ifadeler ise dua niteliğinde değil, İslam inançlarını içeren övgü niteliğindedir. A.J. Wensinck, “صلاة” (salat) kelimesinin “dua” olarak çevrilmesinin doğru olmadığını belirtir ve Arapça'daki “دعاء” (du'a) kelimesinin Hıristiyanların dua anlayışına daha yakın olduğunu ifade etmektedir. Cyril Glasse, salatı Batı'da genellikle dua ile ilişkilendirilen yakarıştan ziyade “ritüel, ayin veya ibadet eylemi” olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda, salat sadece Hıristiyan duasının değil, aynı zamanda Hıristiyan ibadetinin temel düşüncesi ve eyleminin Müslümanlarca ikamesi olarak görülebilmektedir.²⁹⁹

²⁹⁶ Abdurrahman Küçük, “İbadet (İslâm Öncesi)”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, ed. Mustafa Sinanoğlu (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), XIX/235

²⁹⁷ Mehmet Katar, “Dinlerde Günlük İbadet Uygulamaları”, *Dini Araştırmalar* (01 Ocak 1998),71.

²⁹⁸ Ali Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet* (Ayıışığı Kitapları, 2004), 15.

²⁹⁹ Chastain, “Should Christians Pray the Muslim Salat?”, 161.

C-5 misyonerleri, İsa Mesih'in öğrettiği ve Hıristiyanların dua pratiğinde kullanılan en önemli dua olarak bilinen "Rab'bin duası"nı³⁰⁰ namaza uyarlamışlardır. C-5 inananları (Mesihî Müslümanlar) için yeniden düzenlenen namaz, biçim olarak İslami geleneğe sadık kalırken, içerik bakımından Hıristiyan öğretileriyle şekillendirilmiştir. Namazın temel hareket ve bölümleri korunmakla birlikte, içinde okunan ayetler ve dualar Hıristiyan inancına uygun bir şekilde uyarlanmıştır. Bu uyarlanan namazın kılınışı şu şekildedir:

- Namazın başlangıcında kişi ayakta durur, ellerini kulak hizasına kaldırır ve derin bir teslimiyetle "Göklerdeki Babamız" diyerek dua etmeye başlar.
- Ardından, kollarını önünde bağlar ve yavaşça "Adın kutsal kılınsın" diye dile getirir, Tanrı'ya saygısını ve yüceliğini ifade eder.
- Öne eğilerek, ellerini dizlerine koyar ve rükû pozisyonuna geçer. Bu sırada, "Egemenliğin gelsin" diyerek Tanrı'nın hükümlerinin dünyada da hüküm sürmesini diler.
- Rükûdan doğrulup ayakta dururken, derin bir iç huzurla "Senin istediğin olsun" der. Bu, Tanrı'nın iradesine olan teslimiyetini gösteren bir ifadedir.
- Secdede, başını yere koyarak Tanrı'ya en derin saygıyı sunar ve "Gökte olduğu gibi, yeryüzünde de" diyerek yeryüzünde de Tanrı'nın krallığının hüküm sürmesini diler.
- Secdeden başını kaldırıp ellerini tekrar kaldırarak, avuçlarını açar ve "Bugün bize gündelik ekmeğimizi ver" diye yalvarır, Tanrı'dan günlük ihtiyaçlarının karşılanmasını talep eder.
- Tekrar secdeye giderken, "Bize karşı suç işleyenleri bağışladığımız gibi, sen de bizim suçlarımızı bağışla" diyerek hem kendi hatalarını affetmeyi hem de başkalarının affedilmesini dile getirir.

³⁰⁰ Mat. 6:9-13.

- Secdeden kalkıp oturur ve ellerini dizlerinin üzerine koyar. Derin bir içsel huzurla “Ayartılmamıza izin verme, kötü olandan bizi kurtar” diyerek Tanrı’dan korunma ve iyiliğin yolunda ilerleme dileğinde bulunur.
- Bir elinin işaret parmağını yukarıya kaldırırken, diğer eli düz bir şekilde dizinin üstünde durur ve “çünkü egemenlik, güç ve yücelik senindir” der. İşaret parmağını kaldırarak sadece “Senin” diyerek Tanrı’nın her şeyin sahibi olduğunu vurgular.
- Ellerini düzeltip, ruhsal bir dinginlikle “Ebediyen” diyerek Tanrı’nın kudretinin sonsuza kadar süreceğini de ifade eder.
- Son bir kez secdeye gider ve dua bitiminde derin bir iç huzuru ile “Amin” diyerek duasını tamamlar.³⁰¹

Bazı Hıristiyanlar, Müslümanların ibadet ve ritüellerini benimsemeye çalışmakta ve bu durum Müslümanlar tarafından farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Kimi bunu İslam’ın üstünlüğünün kabulü olarak görürken, kimileri de din değiştirmenin bir adımı olarak değerlendirmektedir. Müslümanların bulunduğu ortamlarda namaz kılan Hıristiyanların amacı genellikle dini diyalogu geliştirmek veya Hıristiyan mesajını daha anlaşılır kılmak olarak yorumlanmaktadır.

Chastain, Müslümanların kıldığı namazın ne ruhen ne de gerçek olarak İsa adına gerçekleştiğini, aksine Yahudi ve Hıristiyan ibadet anlayışını reddederek, (Hz.) Muhammed tarafından oluşturulmuş ve ritüelleştirilmiş bir ibadet biçimi olduğunu iddia etmektedir. Dualarının da İsa’nın öğrettiği Baba, Oğul ve Kutsal Ruh’a çağrıda bulunmadığını ifade etmiştir. Bunun yerine dua belirli kutsal ifadeler içermekte ve (Hz.) Muhammed için bir kutsama ile başlamaktadır. Bu nedenle Chastain, ne namazın ne de duanın gerçek Hıristiyan ibadeti ya da duası için uygun bir alternatif olarak görülmediğini belirtmiştir. Chastain, Hıristiyan duası ve bağlılığını Müslümanların ilgisini çekecek

³⁰¹ Mat. 6:9-13; Joshua Massey, “Living Like Jesus, A Torah· Observant Jew: Delighting in God’s law for Inearnational Witness to Muslims”, *International Journal of Frontier Missions*, 21 (1), (2004), 66.

biçimde değiştirmenin inancın özünü bozduğunu ve Tanrı'ya duyulan saygıyı zedelediğini ifade etmiştir.³⁰²

İslam'da namaz, Mekke'deki kabeye yönelik olarak kılınmaktadır. Hıristiyanların dua ederken nereye yöneldikleri açısından farklı görüşler bulunmaktadır. Hıristiyan inancına göre İsa göklerde ve Tanrı'nın sağında oturmaktadır. Aynı zamanda İsa'nın Doğu'dan geleceğine inanılmaktadır. Bu nedenle Hıristiyanlar için Doğu çok önemlidir. Yaygın görüşe göre Hıristiyanlar dua ederken sağ tarafa yönelmişlerdir. Bir rivayete göre, İsa çarınha gerildikten sonra Meryem adlı bir kadın yolda İsa ile karşılaşır ve onun gölgesine secde eder. Bu sırada İsa'nın yönü Batı'ya gölgesi İse Doğu'dadır. Bu nedenle Hıristiyanların ibadet ederken doğuya dönmüş olduğu düşünölmektedir. Başka bir rivayette ise İsa güneştir. İsa doğduğu zaman Beytelehem'de doğruluk güneşi doğmuş ve yıldız bilimciler yıldızı doğuda görmüşlerdir. Hıristiyanlar kıyamete yakın bir zamanda İsa'nın doğudan geleceğine inanmaktadır. Bu nedenle Hıristiyanlar cenazelerini ayakları doğuya bakacak şekilde defnetmektedir. Hıristiyanların dua ederken doğuya yönelmesiyle ilgili daha birçok rivayet bulunmaktadır.³⁰³ Ancak Chastain, İsa'nın duada belirli bir yöne yönelme fikrini tamamen reddetmiştir. Chastain İsa'nın Samiriyeli bir kadınla yaptığı konuşmada tapınmanın belirli bir mekâna bağlı olmadığını vurguladığını ifade etmiştir: "Baba'ya ne bu dağda ne de Yeruşalim'de tapınacaksınız" Hıristiyan inancında dua ve ibadet, belirli bir yön veya mekân ile sınırlı olmaksızın, doğrudan Tanrı ile ilişki kurmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla, İsa'nın öğretileri ışığında belirli bir fiziksel yönelime dayalı bir ibadetin zorunluluğu teolojik olarak tartışmalıdır.³⁰⁴

³⁰² Chastain, "Should Christians Pray the Muslim Salat?", 161.

³⁰³ bk. Melike Yavuz, *Dinlerde Yön Anlayışı (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam Örneği)* (Ankara Üniversitesi, 2024), 106-111.

³⁰⁴ Chastain, "Should Christians Pray the Muslim Salat?", 162.

NAMAZ FORMUNDA "RABBİN DUASI" (Matta 6:9-13)²⁰

Göklerdeki babamız,
Eller kulak hizasına kaldırılır. Tanrı'nın sesini duyma isteğini ifade eder.

Adın kutsal kılınsın.

Egemenliğin gelsin.

Senin istediğin olsun,

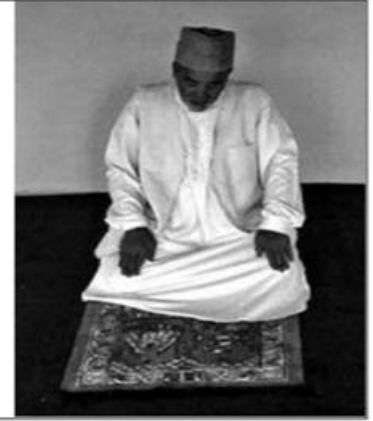
Gökte olduğu gibi yeryüzünde de.

Bugün bize gündelik ekmeğimizi ver.
Ellerini kaldırıp avuçlarını açarak beklentisini göstermek ve yaşamı sağlayacak nimeti yukarıdan almak için.

Bize karşı suç işleyenleri başışladığımız gibi sen de bizim suçlarımızı başışla.

Ayartılmamıza izin verme.
Kötü olandan bizi kurtar.

Çünkü egemenlik, güç ve yücelik senindir,

İşaret parmağın kaldırarak "Senin".

Ebediyen.

Amin

305

3.2. Temizlik ve Arınma

Dinlerde temizlik ve arınma oldukça önemlidir. Bunun yanında dinlerde dinlerde temizlik ve arınma anlayışları farklılık arz eder.³⁰⁶

Müslümanlara göre, namaz kılmadan önce abdest almak veya gerektiğinde tamamen yıkanmak (gusül abdesti almak) zorunludur. Eğer bu temizlik ritüeli gerçekleştirilmezse, namaz geçersiz olur. İslam, bu konuda detaylı bir yıkanma ritüeli geliştirmiştir ve temizliği ibadetin önemli bir şartı olarak görür. Chastain, bu temizlik anlayışının takdire şayan olduğunu ifade etmekle birlikte yalnızca su ile temizlenmenin Tanrı'ya yaklaşmak için yeterli olduğu düşüncesinin teolojik bir sorun oluşturabileceğini savunmaktadır.

³⁰⁵ Hakan Olgun, "Misyonerlikte C-5 Stratejisi: Mesahi Müslümanlık",s. 184-186.

³⁰⁶ Nurettin Akcan, *Dinlerde Arınma Ritüellerinin Fenomenolojisi* (İlahiyat Kitap, 2023).

Hristiyanlıkta ise arınma kavramı suyla değil, İsa'nın çarmıha döküldüğü kanla ilişkilendirilir. Kutsal Kitap'a göre, günahların bağışlanması için kan dökülmesi gereklidir ve Hristiyanlıkta bu nihai arınma İsa'nın kendisini insanlık için kurban etmesiyle gerçekleşmiştir. Kutsal Kitaplarda bu konu şu şekilde geçmektedir:

İbraniler 9:22: "Nitekim Kutsal Yasa uyarınca hemen her şey kanla temiz kılınır, kan dökülmeden bağışlama olmaz."

Levililer 17:11: "Çünkü canlılara yaşam veren kandır. Ben onu size sunakta kendinizi günahattan bağışlamanız için verdim. Kan yaşam karşılığı günah bağışlatır."

Chaistain, "Mesih İsa'ya vaftiz edilen hepimizin O'nun ölümüne vaftiz edildiğimizi bilmiyor musunuz?"³⁰⁷ referans göstererek, Hristiyan su vaftizinin bile bir kan temizlenmesi, anlamına geldiğini ve sadece fiziksel bir temizlik değil, aynı zamanda İsa'nın fedakârlığına bir katılım olduğunu savunmaktadır. Müslümanlar, Hristiyanların aksine, insanların doğuştan günahkâr olduğu fikrini kabul etmezler ve bu nedenle kefarete anlayışına ihtiyaç duymazlar. Bu nedenle Chastain, Hristiyanlık ve İslam'da arınma anlayışlarının temelden farklı olduğunu ve bu farklılıkların basit bir şekilde köprülenemeyeceğini savunmaktadır. Müslümanlar su ile temizlenmeye önem verirken, Hristiyanlıkta arınma İsa'nın kanıyla ilişkilendirilir.³⁰⁸

4. C-5 Chrislam'da Kutsal Kitap Anlayışı

C-5 inananlarının kutsal metinlere yaklaşımı da ibadet pratiklerinde olduğu gibi, İslami duyarlılıkları dikkate alan bir uyarılma süreci içermektedir. Bu bağlamda, C-5 topluluklarında kullanılan Kutsal Kitap çevirileri, özellikle Mesih'in kimliğiyle ilgili ifadeler başta olmak üzere, Müslüman okuyucuların anlam dünyasına hitap edecek şekilde yeniden şekillendirilmektedir.

³⁰⁷ Rom. 6:3.

³⁰⁸ Chastain, "Should Christians Pray the Muslim Salat?", 162.

4.1. C-5 Kutsal Kitap Anlayışı

Hıristiyanlık, evrensel mesajı ve misyoner kimliği ile Kitâb-ı Mukaddes'in farklı dillere çevrilmesini tarih boyunca önemli kılmıştır. İlk çeviriler Ârâmîce ve Yunanca yapılmış, daha sonra Arapça, Persçe, Ermenice, Kıptî, Gürcü ve birçok diğer dile de genişlemiştir. Başlangıçta kilise çevreleri Kitâb-ı Mukaddes'in farklı dillere çevrilmesine mesafeli yaklaşmışsa da Prof. Dr. Mehmet Aydın'ın aktardığı gibi, Aziz Jerome'un 4. yüzyılda yaptığı Latince (Vulgate) çevirisi, Kitâb-ı Mukaddes çeviri tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu çeviri uzun süre Roma Katolik Kilisesi tarafından standart metin olarak kabul edilmiştir. Bu çeviri geleneği, Hıristiyanlığın farklı kültür ve dillerde yayılma sürecinde temel taşlardan biri olmuştur. 16. yüzyılda ise Martin Luther'in "Sola Scriptura" ilkesi doğrultusunda Almanca'ya yaptığı çeviriyle birlikte Avrupa'da Kitâb-ı Mukaddes çevirileri hız kazanmış, bu alandaki çalışmalar farklı coğrafyalara yayılmıştır. Günümüzde bu anlayış doğrultusunda faaliyet gösteren Kitâb-ı Mukaddes Çeviri Enstitüsü (Bible Translation Institute), Kutsal Kitap'ı çalışma sahası olarak belirlediği coğrafyaların yerel halklarının dillerine çevirmeyi amaç edinmiştir.³⁰⁹ Dolayısıyla, günümüzde Müslüman okuyuculara yönelik yapılan İncil çevirilerinin dili ve kavram tercihleri de bu tarihsel çeviri pratiğinin ve misyonerlik anlayışının devamı olarak değerlendirilebilir.

Yeni İncil çevirileri Müslüman okuyucuların Mesih'in mesajına daha açık bir yaklaşım sergilemelerini sağlamada kritik bir rol oynamaktadır. Bu çerçevede 1987 yılında Müslüman okuyucular için hazırlanan alfabetik bir İncil önemli bir örnek teşkil etmektedir. Arapça ve İngilizce olarak karşılıklı sayfalarda basılan bu iki dilli kitap, Tanrı'nın Oğlu kavramını yeniden ilahileştirme çabasının belirgin yansımasıdır. Bazı İncil çevirmenleri, Müslüman okuyucuların Mesih'in kimliğini daha kolay anlamaları

³⁰⁹ Durmuş Arık, "Kitabı Mukaddes Çeviri Enstitüsü ve Faaliyetleri," Dinler Tarihi Yazıları - Prof. Dr. Ekrem Sarıkçıoğlu'na Armağan, editörler Prof. Dr. Durmuş Arık, Prof. Dr. Nasuh Günay ve Doç. Dr. Şevket Özcan, Berikan Yayınevi, Ankara, 2023, s189.

adına, Rab ve Tanrı'nın Oğlu gibi belirli Yunanca terimlerin anlamını bilinçli olarak gölgelemeyi tercih etmişlerdir.³¹⁰

Kutsal Kitap'ın Müslüman okuyucuları, Tanrı'nın Oğlu ifadesinin kaldırılarak yerine Müslümanlar için daha çok kabul edilebilir terimlerin getirilmesinde önemli bir etken olarak görülmektedir. Müslümanlara uygun çevirilerde Tanrı'nın Oğlu'nun yerine Mesih ve Tanrı'nın Sözü yer almıştır. Bu ifadeler Müslümanlar için kabul edilebilir olan Kur'an'a eş değer terimlerdir. Rick Brown bu tarz bir değişimin en önemli savunucularındandır. Brown, "Tanrı'nın Oğlu" gibi ifadelerin Müslümanların zihinlerinde yanlış anlamlara, yanlış fikirlere yol açtığını ifade etmiştir.³¹¹ Müslümanlar, Tanrı'nın Oğlu ifadesini biyolojik anlamıyla anlamaktadır. Bu nedenle Müslümanlar için inkâr ya da inanç bakımından küfür anlamına gelen çağrışımlar uyandırmaktadır. Brown, Tanrı'nın Oğlu ifadesinin, Müslümanların kurtuluş mesajını duyma fırsatı bulmadan önce anlama olasılığını ortadan kaldırdığını ileri sürmektedir. Joshua Lingel, Müslümanlar Oğulluğun sadece biyolojik olmadığını, mecazi anlamda da kullanılabileceğini bildiğini iddia etmektedir. Lingel, Müslümanlar, İsa Tanrı'nın Oğlu olduğunu iddia ediyorsa sadece biyolojik çocuk olmaktan çok büyük bir şey iddia ettiğini bilirler ki metnin bunu söylemediğini de bildiklerini ifade etmiştir. Lingel, İsa'nın Tanrı ile aynı özü paylaştığını ve Müslümanların bu terimle Tanrı'nın kendisi olmayı amaçladığını bildiklerini ifade etmiştir. Bu nedenle bu unvanı şiddetle reddetmekte olduğunu belirtmiştir. Yahudiler de aynı sebeple İsa'yı reddetmişlerdir. Bu nedenle onun ölümünü istemişlerdir.³¹²

Lingel, çevirmenlerin Kutsal yazılarda bulunan anlamı korumaları gerektiğini vurgulanmaktadır. O, İslam'da da Mesih unvanının var olduğunu ancak Müslümanların bunun anlamını bilmediğini iddia etmektedir. Müslümanlar, İsa için elçi gibi terimler

³¹⁰ Lingel, Morton ve Nikides, *Christlam*, 2012, 96.

³¹¹ Lingel, Morton ve Nikides, *Christlam*, 2012, 157.

³¹² Mat. 26:62-68.

kullanılmaktadır. Bu unvanların her biri Müslümanlar tarafından onurlandırıcı sıfatlar olarak anlaşılmaktadır. Ancak Lingel, bu unvanların kesinlikle tanrısallığa ait atıf olmadığını, herhangi bir peygamberin sahip olabileceği unvanlar olduğunu ifade etmiştir. Lingel, zaten Müslümanların Hıristiyanları Kutsal Yazılarını değiştirdikleri için kınadıklarını ifade ederek çevirmenleri eleştirmiştir.³¹³

Bu değişikliklerle ilgili pek çok örnek bulunmaktadır.

Mallouhi'nin, *The Correct Meaning of the Gospel of Christ* adlı eserinde “Baba” yerine kullanılan sözcüklere örnekler:³¹⁴

Referans	Kullanılan İfade	Müslüman Uyumlu Çeviri
Matta 5:16	Göklerdeki Baba'nızı yüceltsinler	Tanrı, senin yüce koruyucundur.
Matta 5:45	Göklerdeki Baba'nızın çocukları	Tanrı'nın koruyucuları
Matta 5:48	Göklerdeki Baba'nız	Tanrı, En Yüce

Peygamberin Yaşamları'nda (*The Lives of The Prophet*) “Tanrı'nın Oğlu” ifadesinin çıkarıldığı örnekler:

Referans	Kullanılan İfade	Peygamberlerin Yaşamları
Luka 1:32,35	O büyük olacak, kendisine “Yüceler Yücesi'nin Oğlu” denecek.	Tanrı'nın Ruhu üzerinize inecek ve bu şey, bu çocuğun sonsuza dek hüküm sürecek olan beklenen Mesih olduğunun kanıtıdır.
Luka 4:3	Bunun üzerine İblis O'na, “Tanrı'nın Oğlu'ysan, şu taşla söyle ekmek olsun” dedi.	Eğer gerçekten En Yüce Tanrı'nın Mesihisi isen, bu taşlara ekmek olmalarını emret.

³¹³ Lingel, Morton ve Nikides, *Christlam*, 2012, 159.

³¹⁴ Lingel, Morton ve Nikides, *Christlam*, 2012, 163.

Arapça çeviri ile karşılaştırıldığında Bengalce'de *Tanrı'nın Oğlu, Tanrı Baba ve İnsanoğlu* terimleri çıkarılmıştır.³¹⁵ Bengalceye çevrilmesinin nedeni ise C-5 Chrislam yönteminin Asya ülkelerinde uygulanmış olmasıdır. Bu nedenle halkın kullandığı yerel dilde daha titiz bir çalışma yapılmıştır. Bengalce'ye yapılan bu çeviri çalışması, aslında benzer şekilde daha önce Rusya'da da uygulanmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Hıristiyan misyonerlik faaliyetleri özellikle Slav olmayan halklara yönelik dil odaklı çalışmalar yürütmüştür. Bu bağlamda Kitâb-ı Mukaddes Çeviri Enstitüsü'nün Moskova ofisi, kendi web sayfasında belirttiği prensipler doğrultusunda hareket ederek Hıristiyan mesajını halkların ana dillerine aktarmayı temel ilke edinmiştir. "Kitâb-ı Mukaddes'in çevirisine neden ihtiyaç duyuluyor? Zaten halklar Rusça konuşmuyor mu?" sorusuna verilen cevaplarda, insanların kendi dillerinde Tanrı'nın sözlerini duymaya olan ihtiyaçları vurgulanmaktadır. Slav olmayan halklar, bağımsızlık sonrası süreçte kimliklerini ve kültürel miraslarını yeniden keşfetmiş, bu da İncil'in anadilde çevirisini onlar için anlamlı kılmıştır. Örneğin, Nenets bir Hıristiyan, Hıristiyan olunca ailesinin kendisini kökeninden uzaklaşmakla suçladığını ancak Luka İncili'nin Nenetsçe yayımlanmasıyla akrabalarına Tanrı'yı kendi dilinde anlatabildiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde, Karakalpak, Çuvaş, Kalmuk ve Lezgi halkları da kendi ana dillerinde İncil okuyabilmenin inançlarını daha derinden yaşamalarına katkı sağladığını belirtmişlerdir.³¹⁶ Bu örnekler, Hıristiyanlık mesajının farklı halklara ulaşmasında ana dilde yapılan çevirilerin ne denli önemli bir araç olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Bengalce'ye yapılan çalışma da yerel halkın diline uygun çeviri yoluyla mesajın daha etkili iletilmesi amacını taşımaktadır.

Chrislam'da var olan Kutsal Kitap örneklerinde olduğu gibi Kutsal Kitap metinleri zaman zaman yerel inanç sistemlerinin dili ve kavramlarıyla uyumlu hale getirilme

³¹⁵ Lingel, Morton ve Nikides., *Chrislam*, 2012, 164.

³¹⁶ Arık, "Kitab-ı Mukaddes Çeviri Enstitüsü ve Faaliyetleri,"s. 196-197.

çabasıyla yeniden yorumlanmaktadır. Bu yaklaşım, Müslüman toplumlarda Mesih'in mesajını daha kabul edilebilir göstermek amacıyla kullanılan C-5 Spektrumu'nun bir yansımasıdır. Bununla birlikte Kutsal Kitap metinlerinin bu şekilde uyarlanması, özellikle teolojik bütünlük açısından çeşitli eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Tanrı'nın kelamını değiştirmek ve başka dinlerin dünya görüşüne uyarlamak Hıristiyan inancının temelini sarstığı düşünülmektedir. Kutsal Metinler, orijinal dillerinde kaydedildiği haliyle, Kutsal Kitap'a dayalı bir dünya görüşünün en güvenilir kaynağıdır. Kutsal Kitap'ın mesajını başka dinlerin mesajlarıyla birleştirmeye çalışmak, senkretizm riskini doğurur ve Hıristiyan dünya görüşünün özünden uzaklaşmaya yol açar. Diğer dinlerde bazı hakikatlerin bulunabileceği kabul edilse bile bu hakikatlerin Kutsal Kitap'a dayanmayan bir dünya görüşüne entegrasyonu teolojik olarak sorunludur. Dixon'a göre Kutsal Kitap çevirilerini Kuran veya başka bir inanç sisteminin perspektifine uygun hale getirmek Hıristiyanlığın mihenk taşından uzaklaşmak anlamına gelir.

Dixon, C-5 savunucularının Kutsal Metinleri kanıt olarak kullanmaktan vazgeçmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Metodolojilerini açıklayan veya destekleyen hiçbir Kutsal Metin olmadığını ifade etmiştir. Dixon, C-5 savunucularının 1. Korintliler 7:24'ü yanlış bir şekilde kullandığını öne sürmektedir. Pavlus'un kişilerin çağırdıkları durumda kalmalarını önerdiği bu pasaj, C-5 savunucuları tarafından Mesih'in Rabliği kabul edilmeyen dini geleneklerin içinde kalmaya yönelik bir izin gibi yorumlanmaktadır. Ancak Dixon'a göre, Müjde uğruna hayatı boyunca acı çeken bir elçinin bu şekilde bir yaklaşımı savunmuş olması düşünülemez. Eğer bir misyoner gerçekten böyle düşünseydi kendisi de Hıristiyanlık dışındaki dini ritüellere katılamazdı, çünkü bu durumda çağrıldığı yerde kalmamış olurdu.³¹⁷

³¹⁷ Lingel, Morton ve Nikides, *Chrislam*, 2012, 98.

Samuel M. Zwemer, 1867 yılında Michigan'da bulunan Vrieslan'daki bir papa evinde doğmuş, İslam dünyasına yönelik misyonerlik faaliyetleriyle tanınan önemli bir Hıristiyan misyoneridir. Aynı zamanda bir teolog, yazar ve editördür. Arapça öğrenerek uzun yıllar Müslüman toplulukları içinde bulunmuş bu sayede İslam toplumlarını içeriden gözleme ve tanıma imkânı elde etmiştir. Hıristiyanlığı

4.2. C-5 İnananlarının Muhammed ve Kur'an'a Bakışı: Misyonerlerin Yaklaşımı

C-5 inananları, (Hz.) Muhammed'i bir tür dini lider ve devlet adamı olarak görmektedir. (Hz.) Muhammed'in İsa hakkında söylediklerinden hareketle İncil'i araştırmaya yönelmişlerdir. Bazı C-5 inananları, misyoner Samuel Zwemer'in (1867-1952)³¹⁸ yaklaşımını benimseyerek (Hz.) Muhammed'in getirdiği hakikati onaylamakta ve ondan saygıyla bahsetmektedir.³¹⁹ Zwemer, (Hz.) Muhammed'i araştırırken İslam'ın doğuşunu ve dönemin sosyo-politik ve dini koşullarını göz önünde bulundurmuştur. (Hz.) Muhammed'in bu ortamda nasıl bir lider olarak ortaya çıktığını vurgulamıştır. Zwemer'e göre İslam öncesi Arabistan'daki siyasi istikrarsızlık, dış güçlerin işgalleri ve Arap toplumunun bağımsızlık arayışı, güçlü bir liderin doğmasını gerekli kılmıştır. Bu bağlamda, (Hz.) Muhammed'in Arapları birleştiren ve onları eski bağımsızlık günlerine taşıyan bir figür olduğunu öne sürmüştür. Zwemer, (Hz.) Muhammed'in aristokrat bir aileden gelmesinin onun liderlik vasıflarını güçlendirdiğini iddia etmektedir. Özellikle dedesi Abdulmuttalib'in etkisi ve eşi Hatice'nin rehberliği, onun dini ve siyasi kimliğinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Zwemer, (Hz.) Muhammed'i olağanüstü bir zekaya sahip bir birey olarak değerlendirmiştir. Ona göre, İslam'ın hızlı yayılışı ve Muhammed'in etkileyici liderliği, sıradan bir insanın değil, dahi bir şahsiyetin eseri olmalıdır. Ancak, Zwemer, İslam'ı ilahi kökenli bir din olarak görmemekte, İslam'ın başarısını (Hz.) Muhammed'in dehasına bağlamaktadır.³²⁰

C-5 inananları Muhammed'in Arapları pagan çok tanrıculıktan İbrahimi tek tanrıculığa yönlendirdiğini ve Tevrat, Zebur, İncil gibi kutsal metinleri kabul ettiğini

Müslümanlara ulaştırma amacıyla teolojik çalışmalar gerçekleştirmiş ve çeşitli eserler kaleme almıştır. Sahip olduğu misyon sebebiyle kendisine "*Apostle to Islam* (İslam'a Gönderilen Elçi)" denilmiştir. New York'ta düzenlenen bir konferansta konuşma yaptığı sırada rahatsızlanan Zwemer, 2 Nisan 1952'de vefat etmiştir. Muhammed Güngör, "Oryantalizmin İslam'ın Teşekkülüne Bakışı: Samuel Marinus Zwemer Örneği", (ts.), 9-44.

³¹⁸ Muhammed Güngör, *Amerikalı oryantalist misyoner Samuel M. Zwemer ve eserlerinde islam algısı*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s.9-44.

³¹⁹ Travis, "Messianic Muslim Followers of Islam", 56.

³²⁰ Güngör, "Oryantalizmin İslam'ın Teşekkülüne Bakışı: Samuel Marinus Zwemer Örneği", 4-8.

vurgulamaktadır. Müslüman dinleyiciler daha fazlasına hazır olduğunda, İsa'nın Rab ve Kurtarıcı olduğu mesajını paylaşmaktadırlar. Yazarın gözlemine göre, yeni Mesihî Müslümanlar İsa'ya olan sevgileri ve bağlılıkları arttıkça (Hz.) Muhammed'i daha az önemli görmektedir. C-5 inananları, dış dünyadaki Hıristiyanlarla sınırlı bir etkileşime sahiptir ve büyük ölçüde Tanrı Sözü'ne ve Kutsal Ruh'un rehberliğine güvenmektedirler. Travis C-5 gruplarının, toplumsal ve dini baskılara karşı bilgelikle hareket edebilmeleri için dua ile desteklenmeleri gerektiğini dile getirmektedir.³²¹

Travis, bir Mesih takipçisinin, İslam'ın temel öğretilerinin tamamını kabul etmesinin beklenmediğini dolayısıyla Kuran ve (Hz.) Muhammed'in rolüne dair bazı yeniden yorumlamaların gerektiğini ifade etmiştir. Accad, Arap bir akademisyen ve bir papaz olarak, (Hz.) Muhammed ve Kuran'ın rolüne dair yeni bakış açıları önerirken, bazı Müslümanların kendilerini "Mesih İsa'nın kurbanı aracılığıyla Tanrı'ya gerçekten teslim olmuş Müslümanlar" olarak tanımladıklarını aktarmaktadır. Accad'ın sunduğu perspektife göre, (Hz.) Muhammed ve Kur'an'ın rolü, tarihsel ve kültürel çerçevede ele alınmaktadır. Accad, Müslüman topluluklarla etkili bir iletişim kurabilmek için Hıristiyanların kendi dini anlatılarını Batılı kalıplardan arındırarak sunmaları gerektiğini savunmaktadır. Kur'an'ın Arap toplumuna hitap etmesi ve onlara "Kitap Ehli" statüsü kazandırması, (Hz.) Muhammed'in misyonunun temel unsurlarından biri olarak görülmektedir. Arapların kendi dillerinde kutsal bir metne sahip olmamaları, Kur'an'ın ortaya çıkışıyla giderilen bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Accad, (Hz.) Muhammed'in sadece bir din kurucusu olarak değil, aynı zamanda Arap halkına kendi dillerinde vahiy getiren bir peygamber olarak anlaşılmasının, Müslümanlarla sağlıklı bir diyalog kurmada faydalı olabileceğini ifade etmektedir.³²²

³²¹ Travis, "Messianic Muslim Followers of Islam", 56.

³²² Fouad Elias Accad, *Building Bridges: Christianity and Islam (LifeChange)* (Colorado Springs: NavPress Pub Group, 1997), 36-37.

Diğer taraftan Accad, Hıristiyanlık ve İslam arasındaki ilişki bağlamında, bazı tarihsel yanlış anlamalara ve ön yargılara dikkat çekmektedir. Örneğin, İslam'ın doğuşuyla ilgili olarak "Arabistan'ın tamamen Tanrı bilgisinden yoksun olduğu" şeklindeki yaygın kanaatin gerçeği yansıtmadığı belirtilmektedir. O dönemde bölgede Yahudi ve Hıristiyan topluluklarının var olduğu ve bu durumun (Hz.) Muhammed'in öğretilerinin şekillenmesinde bu dini gruplarla kurduğu etkileşimin rol oynadığını vurgulamaktadır.

Accad Kur'an'ı incelediğinde, erken dönem ayetlerinin büyük çoğunluğunun, Hıristiyanlar ve Yahudilere yönelik olumlu bir yaklaşım sergilediğini düşünmektedir. Bu ayetlerde, (Hz.) Muhammed'in Hıristiyanlara ve Yahudilere duyduğu saygı açıkça görülmektedir.³²³ Örneğin, Hıristiyanları samimi inananlar olarak değerlendirmiş ve onların Tanrı'ya bağlılıklarını kabul etmiştir.³²⁴ Ayrıca, onların ilahi kurtuluşa erişebileceğini ifade etmiştir.³²⁵ Hıristiyanların teslise inandıkları için cezalandırılacağına dair bir ifade kullanmamış, aksine onların Tanrı'ya olan inançlarını tasdik eden açıklamalarda bulunmuştur.³²⁶

Accad (Hz.) Muhammed'in, İsa'nın kişiliğine büyük bir önem gösterdiğine dikkat çekmiştir. Onu "Tanrı'nın sözü" olarak adlandırmış, doğumunu ve ölümünü aktarmış, O'nu Tanrı'nın bir elçisi, bir rahmet vesilesi ve kutsal bir işaret olarak nitelendirmiştir. Ayrıca, İsa'nın mucizeleri arasında ölüleri diriltme yeteneğini de dile getirmiştir. (Hz.) Muhammed'in diğer dini şahsiyetlere kıyasla İsa hakkında daha fazla konuştuğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, (Hz.) Muhammed'in Hıristiyanlık karşıtı bir tutum sergilediği düşüncesi her ne kadar Medine döneminde Yahudi ve Hıristiyanlara yönelik söylemleri sertleşmiş olsa da gerçeği yansıtmadığını ifade etmiştir. Çünkü Kur'an'ın

³²³ Fouad Elias Accad, "Building Bridges: Christianity and Islam (LifeChange)", 41.

³²⁴ el-Mâide 5/82.

³²⁵ el- Mâide 5/72.

³²⁶ el- Ankebût 29/46.

büyük bir kısmı İsa ve Hıristiyanlık hakkında olumlu ifadeler içermektedir. Accad, Müslümanlarla dini diyalog kurarken, onların Kutsal kitabındaki bu olumlu referanslara vurgu yapmanın iletişimi daha sağlıklı hale getirebileceğini tavsiye etmiştir.

Accad, Hıristiyanların Müslümanlarla etkileşimlerinde İslam ve Kur'an'a yönelik saygılı bir yaklaşım benimsemeleri gerektiğinin altını çizmektedir. Özellikle, Müslümanların dini kavramlarının ve ibadet biçimlerinin dikkate alınması, kültürel unsurların korunması ve Hıristiyan mesajının "Batılılaşma" algısı yaratmadan sunulması önerilmektedir. Bu çerçevede Accad, Mesih'in mesajının Müslüman topluluklara daha uygun bir şekilde ulaştırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Accad, (Hz.) Muhammed ve Kur'an'a karşı bir çatışma yaklaşımı benimsemek yerine, ortak noktaların öne çıkarılmasını, iletişim için olumlu ve uygun bir anlayış geliştirilmesini savunmaktadır. Bu bağlamda sonuç olarak Müslümanların dini uygarlıklarını göz önünde bulundurarak Mesih'in öğretilerinin aktarılması gerektiği fikri öne çıkmaktadır.³²⁷

5. Bir Diyalog Ürünü Olarak Chrislam

C-5 modeli çerçevesinde geliştirilen yaklaşımlar, yalnızca metin ve ibadet merkezli uygulamalarla sınırlı kalmamış; Hıristiyan-Müslüman ilişkileri bağlamında yürütülen diyalog süreçlerine de yansımıştır. Bu çerçevede, özellikle Chrislam örneği dikkat çeken bir tartışma alanı hâline gelmiştir.

5.1. Hıristiyan- Müslüman Diyalogu Olarak Chrislam

Diyalog, farklı inanç ve kültürlerin mensuplarının hoşgörü ve anlayış temelinde iletişim kurmalarıdır. Dini anlamda ise bu kavram, inançların dayatılmadan, karşılıklı saygı içinde konuşulabilmesi, ortak meselelerin tartışılabilmesi ve iş birliğinin mümkün olabilmesi anlamına gelir. Tarihte Hıristiyanlar arasında ve Müslümanlarla diğer din mensupları arasında doğal yollarla diyaloglar yaşanmışsa da, bu durum II. Vatikan

³²⁷ Fouad Elias Accad, "Building Bridges: Christianity and Islam (LifeChange)", 36-42.

Konsili'ne kadar resmî bir nitelik kazanmamıştır. Konsil öncesinde Hristiyanlar özellikle Haçlı Seferleri ve misyonerlik yoluyla Müslümanlara karşı olumsuz tutum sergilemişlerdir. Ancak 1962-1965 yıllarında düzenlenen II. Vatikan Konsili'nde, Papa XXIII. Jean, kilisenin dışa açılması ve insanlarla diyalog kurması gerektiğini vurgulamıştır. Konsil, Hristiyan mezhepleri arasındaki anlaşmazlıkları gidermeyi ve Müslümanlarla geçmişten gelen düşmanlıkları unutturmayı amaçlamıştır. Bu yaklaşım, Haçlı Seferleri anlayışının yanlışlığının kabul edilmesi ve zararlarının telafisi olarak değerlendirilebilir. Günümüzde ise, yoğunlaşan siyasi, ekonomik, kültürel ve dini ilişkiler karşılıklı hoşgörü ve iyi niyet gerektirmektedir. Dinlerin hâkimiyet alanları iç içe geçtiği için, farklı inanç toplulukları arasında sağlıklı diyalog kaçınılmaz hale gelmiştir.³²⁸

Chrislam Nijerya'da bir dini hareket ve Asya'da bir misyonerlik yöntemi olarak kullanılmaktadır. Amerika'da ise bazı misyonerler tarafından Pastör Rick Warren'in Müslümanlarla diyalog kurmak için Chrislam'ı destekleyerek bir diyalog ürünü olarak kullandığı iddia edilmektedir. Bu bağlamda Yale Üniversitesi tarafından hazırlanan "Tanrı'ya ve Komşunu Sev" adlı bir belge yayınlanmıştır. Rick Warren'in bu belgeyi imzalaması Chrislam'ı savunduğuyla ilgili iddialara zemin hazırlamıştır. Yayınlanan bu belge dünyanın dört bir yanından 138 önde gelen Müslüman din adamı tarafından imzalanmıştır. Bu belge Hristiyanlık, İslam ve Yahudiliğin kalbinde yatan bazı temel ortak zeminleri içermektedir. Bu belge Hristiyanların Müslümanlara uzatmış olduğu bir dostluk eli olarak nitelendirilmektedir. Saddleback Kilisesi'nin kurucusu olan Rick Warren'in kilisede "Daniel Planı" adı verilen bir programı yapması Chrislam ile ilgili iddiaları arttırmıştır. Daniel Planı Programı kilise tarafından düzenlenen elli iki haftalık bir sağlık programıdır. Bu programda Dr. Daniel Amen, Dr. Mark Hyman ve Dr. Mehmet Öz'den yardım alınmıştır. Dr. Amen Hristiyan, Dr. Hyman Yahudi. Dr. Öz Müslüman'dır.

³²⁸ Günay Tümer ve Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi* (Ankara: Ocak Yayınları, 1993), s. 396-397.

Dr. Öz'de hastalarını tedavi ederken Sufi İslam müziği kullanmaktadır. Bu nedenle Warren, kilisenin bu programına kendisini davet etmiştir. Warren, Kuzey Amerika İslam Cemiyeti'nde (*The Islamic Society of North America*) bir konuşma yapmıştır. Konuşmaya başlarken: “Mektubunuza yanıt olarak elinizi sıkmadan önce, Merhametli Olan'dan ve dünya çapındaki Müslüman topluluğundan başışlanma diliyoruz” demiştir. Bu ifadeleri Hıristiyan dünyasında tepkiyle karşılanmıştır.³²⁹ Konuşmada Warren her insanın çeşitliliğine saygı gösterilmesinin gerekliliğini ve birlikte çalışmanın önemini vurgulamıştır. Barışı, özgürlüğü teşvik etmiş ve hükümetler tarafından çözülemeyecek sorunlar olduğunu belirtmiştir. Warren'a göre dört büyük sorun vardır; çatışma, yolsuzluk, yokluk ve hastalıktır. Dünyanın yaklaşık yarısının Müslüman veya Hıristiyan olması nedeniyle Hıristiyanların ve Müslümanların iş birliği yapmaları gerektiğini savunmuştur. Bu nedenle dünyanın kaderinin Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasındaki barışa bağlı olduğuna inanmaktadır. Warren, dört eylem fikriyle Müslümanlar ve Hıristiyanları saygı yaratmak ve barışı teşvik etmek için birlikte çalışmaya çağırmıştır. Yale Üniversitesi'nin yayınlamış olduğu belgeyi onaylamasından sonra Daniel Planı Programı'na Müslüman bir doktoru davet ederek ortak bir çalışma yapmaya çalışması, Kuzey Amerika İslam Cemiyeti'ndeki konuşması Chrislam iddialarını arttırmıştır.³³⁰

Jack Van Impe adlı sunucu Rick Warren ve Robert H. Schuller adındaki misyoneri, “Hıristiyanlığın İslam ile birleşmesi” olarak tanımlamış ve onları “Chrislam'ın savunucuları” olarak adlandırmıştır. Bunu üzerine Rick Warren böyle bir söylentinin doğru olmadığını 4. nesil bir Hıristiyan papaz olarak İsa'nın tek yol olduğu ve İncil'in yanılmaz tek gerçeği olduğunu ifade ederek hizmetine devam ettiğini belirtmiştir. Bir evanjelist olarak farklı inananlarla dostluk ve sevgi köprüleri inşa etmeye çalıştığını, onları Mesih'e kazandırma gayretinde olduğunu ifade etmiştir. Diğer inananları sevmenin

³²⁹ Fred DeRuvo, *Chrislam* (Columbus, GA: Study- Grow- Known, 2012), 17.

³³⁰ Reachout, “Is Rick Warren Promoting Chrislam?”, *Reachout Trust* (01 Ekim 2012), <https://www.reachouttrust.org/is-rick-warren-promoting-chrislam/>.

İsa tarafından emredilmesinden dolayı onları sevdiğini ve 10 yılda 22.000’den fazla kişiyi Mesih’e inandırdığını açıklamıştır.³³¹

Warren, iki inancı ayrı tutmaya çalışmakta ancak mümkünse teolojik açıdan birlik içinde olmayı istemektedir. Warren, Hıristiyanların Müslümanları şiddet yanlısı ve Mesih’e dönüşme olasılıkları olarak düşünmeyi bırakmalarını istemektedir. Dönüşmeme politikasını “Tanrı çeşitliliği sever” varsayımına ve Hıristiyanların herkese sevgi ve saygıyla davranması gerektiğine dayandırmaktadır.³³²

Rick Warren’ın yaşadığı bu olay ile Chrislam birçok çevrede dünya çapında popüler hale gelmiştir.³³³ Rick Warren’ın diğer inananlara karşı davranışı ve katıldığı etkinlikler ve Chrislam söylentilerinden kaynaklı Amerika’da birçok eleştiri kitapları yayınlanmıştır.³³⁴ Bu kitaplar Hıristiyan misyonerler tarafından yazılmış olup Hıristiyanlar ve Müslümanların asla ortak bir paydada buluşamayacaklarını ifade etmiştir. Bu nedenlerini iki inanç arasındaki önemli farklılıklara dayandırmışlardır. Chrislam’ın büyüyen popülerleşmesini modern bir Babil tapınma sistemine yani tüm tanrıların kabul edildiği bir ibadet biçimine benzetilmiştir.³³⁵

Rick Warren Müslümanlarla Hıristiyanları birleştirmeye yönelik bir amacının olmadığını açıklasa da bu söylem yerini farklı teorilere bırakarak birçok kitabın ve makalenin yayınlanmasına sosyal medyada dikkat çekecek teorilerden oluşan videolar paylaşılmasına neden olmuştur.

Chrislam diyalogunu Amerika’da yayılmasını eleştiren bazı misyonerler, Chrislam’ın Hıristiyanlar içerisinde çıkmış olmasını eleştirmişlerdir ve bunun

³³¹ Reachout, “Is Rick Warren Promoting Chrislam?”.

³³² “Rick Warren Builds Bridge to Islam”.

³³³ DeRuvo, *Chrislam*, 14-15.

³³⁴ Ayrıca bkz. DeRuvo, *Chrislam*; bkz. Dr Larry L. Goldman, *Chrislam, Abraham Accords, and the Coming Antichrist*, 2020; bkz. Dr Murl Edward Gwynn, *Chrislam: What Communion Hath Light With Darkness?*, 2013; bkz. Liam Martin, *Chrislam: The George Washington-Muhammad Connection*, 2017.

³³⁵ DeRuvo, *Chrislam*, 21.

Müslümanlar tarafından yapılan bir tebliğ olduğunu ifade etmişlerdir. Gwyn'e göre, Amerika'da yaşayan Hıristiyanların günümüzde Hıristiyanlıktan uzaklaşması, Chrislam gibi yapılara yönelmelerine neden olmuştur. Gwyn, tarih boyunca birçok Hıristiyan beldesini kılıçlarla fetheden Müslümanların günümüzde Chrislam yapılanmasıyla iki din arasındaki benzerlikleri vurgulayarak birçok Hıristiyanı İslam'a çekmeye çalıştıklarını ifade ederek Hıristiyanlar adına endişelerini dile getirmiştir. Gwyn gibi birçok misyoner yazar Chrislam hakkında kitaplar yazarak Hıristiyanlar adına endişelerini dile getirmişlerdir. İslam ile Hıristiyanlık arasında hem teolojik hem de sosyolojik birçok farklılıkların olduğunu bu nedenle ortak bir zeminde buluşamayacaklarını belirtmişlerdir. Teolojik anlamda en büyük endişeleri İslam'da Hıristiyanlığın aksine bir teslis inancı olmamasıdır. Sosyolojik anlamda ise İslam'da kadına değer vermediklerini, erkeklerin aşağısında bir varlık olarak tanımladıklarını iddia etmeleridir. Bu nedenle sayısız kitaplar ve makaleler yayınlamaları Chrislam'a karşı uyararak istemektedirler. Bu konuda hükümetinde desteğini beklediklerini ifade etmektedirler.³³⁶

5.2. Tek Dünya Dini Olarak “Chrislam”

Bazı çevrelerce, Papa Francis'in “Chrislam” adı altında kıyamet dönemi Tek Dünya Dini'ni kurmaya yönelik bir girişimde bulunduğu iddia edilmektedir. Bu iddiaya göre, Ocak 2020'de Papa Francis'in tüm dinleri Koronavirüs'e karşı ortak dua etmeye çağırması bu sürecin başlangıcı olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda Rick Warren ve John Hagee gibi bazı Hıristiyan liderlerin, İbrahim Anlaşmalarına/ Ahitlerine destek vermesi bu sürecin bir parçası olarak görülmektedir. Özellikle Rick Warren'ın Amerika'daki büyük kiliselerden biri olan Saddleback Kilisesi'nin kurucusu ve John Hagee'nin Cornerstone Kilisesi'nin papazı olarak bu sürece katkı sağladığı ifade edilmektedir. İbrahim Anlaşmalarının/ Ahitlerinin İsrail ve bazı Arap komşuları arasında

³³⁶ Gwynn, *Chrislam*, 39-46.

ilişkilerin normalleşmesini hedeflediği bilinmekle birlikte bazı kişiler bu anlaşmaları Vatikan'ın "İbrahimi Dinler Girişimi"nin bir uzantısı olarak değerlendirmektedir. Bu iddiaya göre, Papa Francis'in bu anlaşmalara olan ilgisi İsrail ve Arap ülkeleri arasında "Chrislam İbrahim Anlaşmasını/ Ahdini" oluşturma çabalarının bir parçası olarak yorumlanmaktadır. Bazı Evanjelikler ve dini yorumcular, Papa Francis ve Vatikan'ın Chrislam adı altında Tek Dünya Dini'ni kurmaya çalıştığını öne sürmektedir. Bu görüşlere göre, İbrahim Anlaşmaları, İsrail'in Chrislam'ın merkezi olarak görülen Abu Dabi'ye bağlamaktadır. Vatikan'ın "İbrahimi Dinler Girişimi" aracılığıyla Abu Dabi ile manevi bir bağ kurduğu ileri sürülmektedir. Yahudiler, Müslümanlar ve Roma Katolik Kilisesi'nin bu Tek Dünya Dini'ni oluşturmak için birlikte çalıştıkları öne sürülmektedir. Chrislam ile ilgili günümüzde devam eden Tek Dünya Dini ile ilgili iddialar devam etse de resmi olarak Papa Francis'in Chrislam veya Tek Dünya Dini ile ilgili görüşlerini ifade eden resmi olarak somut bir delil bulunmamaktadır.³³⁷

Bu iddia ile ilgili kesin bir delil bulunmadığı halde birçok kitap yazılmış³³⁸, sayısız video³³⁹ sosyal medyada yayınlanmıştır. Bu kitaplar ve videolara genellikle aslı olmayan teorilerle ve iddialarla doludur. Ancak bu asılsız teorilerden ve iddialardan etkilenen birçok insan da bulunmaktadır.

³³⁷ Goldman, *Chrislam, Abraham Accords, and the Coming Antichrist*, 43.

³³⁸ Ayrıca bkz. DeRuvo, *Chrislam*; bkz. Goldman, *Chrislam, Abraham Accords, and the Coming Antichrist*.

³³⁹ Ayrıca bkz. "Rick Warren Builds Bridge to Islam"; Reachout, "Is Rick Warren Promoting Chrislam?" (01 Ekim 2012). Rick Warren'in bu konuyla ilgili Youtube'da videoları mevcuttur.

SONUÇ

Dinler tarihi, dini geleneklerin kökenlerini ya da tarihsel gelişim süreçlerini açıklamakla yetinmez. Aynı zamanda farklı inançların birbirleriyle olan etkileşimini de konu edinir. Bu etkileşimlerin doğurduğu sonuçları ve bazı durumlarda oluşturduğu yeni dini yapıları da inceler. Bu çalışma, aynı toplumda bulunan Hıristiyanlık ve İslam gibi iki evrensel dinin bir arada bulunmasından doğan iki özgün yapıyı ele almıştır.

Bunlardan ilki birinci bölümde anlatılan ve Chrislam olarak adlandırılan yeni dini hareketlerdir. Bu bölümde hareketlerin ortaya çıkmasına neden olan sosyo-kültürel arka planı, hareketlerin tarihsel süreci, mabetleri ve ibadetlerin yapısı, festivaller ve önemli günler ve dini söylemleri detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Chrislam adıyla ortaya çıkan bu hareketler Ifeoluwa, Oke Tude ve Ogmoboso Society of Chrislam (OSC)'dır. Ifeoluwa ve Oke Tude Nijerya'nın Lagos kentinde kurulmuşken, OSC ise Nijerya'nın Ogmobosoba eyaletinde kurulmuştur.

Nijerya'da ortaya çıkan Chrislam hareketinin ilki Tanrı Sevgisi anlamına gelen Ifeoluwa'dır. İlk ortaya çıkan ama diğerlerine nispeten daha az nüfusa sahip bir harekettir. Bu hareket 1976 yılında Tela Tella tarafından Hıristiyanlık ve İslam'ı tek bir dinde buluşturma adına kurulmuştur. Tella'nın böyle bir girişimde bulunmasının temelinde Nijerya'da iki dine mensup insanlar arasında yaşanan gerilimler etkili olmuştur. Tella "sevgi, barış, bağlılık" sloganıyla Nijerya'da barışçıl ve huzurlu bir ortam oluşturmayı amaçlamıştır. Bu hedeflerini gerçekleştirirken aynı zamana Tanrı'dan vahiy aldığını iddia ederek kendine ilahi bir misyon yüklemeye çalışmıştır. Bu iddiası doğrultusunda hareketini şekillendirmiştir. Hareketin özellikleri incelendiğinde Hıristiyanlık, İslam ve Afrika yerel dini olan Yoruba dinine ait öğretilerin var olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle bu durum, ibadet yapıları, dua biçimleri ve Kutsal kitaplar açısından değerlendirildiğinde iki dinin de etkileri de bir arada görülebilmektedir. Bu durum bireylerin sahip olduğu dini

kimliğin sadece teolojik nedenlerin etkisi ile değil, yaşanan ortam ve sahip olunan kültürün de etkisi işe oluştuğunu göstermektedir.

Ifeoluwa'nın kurallarını incelendiğinde birçok dinde ortak olarak kabul edilen ahlaki öğelerin de var olduğu gözlenir. Tüm dinlerde dedikodu yapmak, kavga çıkarmak, kıskançlık etmek gibi durumlar hoş karşılanmadığı gibi Ifeoluwa'da da bu anlayış bulunmaktadır. Bunun dışında din mensuplarına saygı duymak, birbirlerine karşı sevgi ve merhamet göstermek gibi ahlaki tutumlar teşvik edilmeye çalışılmaktadır. Tella'nın bu tarz ahlaki tutumlara önem vermesi hareketi temelden sağlamlaştırarak sürekliliğini devam ettirmek istemesi olarak yorumlanabilir.

Ifeoluwa'da bulunan Dove üyeleri kendilerini Tanrı'ya ve Tella'ya adanmışlardır. Aynı zamanda uymaları gereken sert kurallar ve ağır ibadetleri vardır. Tella'nın edindiği misyon ile kehanette bulunup, vahiyler iletmesi ve mucizeler göstermesiyle birlikte bu kişilerin kehanette bulunup, rüya yorumlaması hareketin mistik öğeler taşıdığını göstermektedir.

Lagos'ta Ifeoluwa'ya nispeten daha fazla nüfusa ve popülerliğe sahip olan Oke Tude hareketidir. Oke Tude 1989 yılında Samsideen Oladimeji Saka tarafından kurulmuştur. Saka da tıpkı Tella gibi ilahi çağrı aldığını iddia ederek kendine bir ilahi misyon yüklemiştir. Geleneksel tıpla uğraşan Saka Chrislam terimini kullanmadan önce misyonunu tanımlamak için Hıristiyanlık, İslam ve Herbalizmin sentezini içeren Chrislamherb kavramını kullanmıştır. Ancak mevcut hükümet bunu sapkınca bulup kabul etmemiştir. Böylelikle Saka, üçüncü ilahi çağrıyı aldığı anda Tanrı'nın kendisine geleneksel tıbbı bırakmasını emrettiğini ifade ederek şifacılıkla uğraşmayı tamamen bırakarak kendini Tanrı'ya adanmıştır.

Ifeoluwa ve Oke Tude'nin kurucularının ilahi bir misyon üstlendiklerini iddia ederek dini karizmalarını kurmuş oldukları görülmektedir. Ancak burada dikkat çeken

önemli bir unsur, bu hareketlerin sadece teolojik kaygılarla değil, Nijerya'daki sosyal ve kültürel gerilimlerin bir yansıması olarak ortaya çıkmış olmalarıdır. Bu bağlamda, Chrislam yeni dini hareketleri, sadece bir inanç sistemi değil, aynı zamanda bir sosyal uzlaşma ve kimlik inşası projesi olarak da görülebilir.

Üçüncü Chrislam hareketi ise Nijerya'nın Ogmoboso eyaletinde, beş üniversite öğrencisi tarafından kurulan Ogmoboso Society of Chrislam'dır. Bu beş arkadaş aynı anda birbirinden habersiz vizyon gördüklerini iddia etmişlerdir. Her üç hareketin kurucularının ilahi çağrı aldıklarını iddia etmesi, Hıristiyanlık ve İslam'da var olan vahiy kültürüne vurgu yapmaktadır. Böyle bir çabada bulunmaları Hıristiyanlardan ve Müslümanlardan oluşan halkın kendilerine inanmaları için ilahi bir argümana ihtiyaç duymalarıdır. Giymiş oldukları bu ilahi misyon ile hareketi daha ileri bir seviyeye taşımışlardır. 2006 yılı ile hareketin üye sayısında ciddi bir artış olması beraberinde yerel halk tarafından tepki görmelerine neden olmuştur. Bu nedenle grup üyeleri kimliklerini gizlemek zorunda kalmıştır. Bu durum çoklu aidiyetin henüz toplum nezdinde kabul görebilecek seviyede olmadığını göstermektedir. Aynı zamanda dini kimliğin sadece bireysel bir tercih değil, aynı zamanda toplumsal kontrol mekanizmalarıyla şekillenen bir yapı olduğunu da göstermektedir.

Diğer iki harekete kıyasla OSC'ye yapılan baskının daha fazla olduğu söylenebilir. Çünkü OSC üyeleri zaman zaman şiddete maruz kalmakla birlikte hapis cezalarına varan problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle Chrislam gibi hareketlerin sadece teolojik olarak değil sosyolojik olarak da anlaşılması gerekir.

Chrislam üyelerine dini kimlikleri sorulduğunda aynı anda hem Hıristiyan hem de Müslüman kimliklerine ait olduklarını ifade etmeleri, dini kimlik noktasında daha esnek bir yapıya sahip olduklarını göstermektedir. Bu bağlamda Chrislam bu tür inanışa sahip bireyler için özgürleştirici bir inanç alanı sunmaktadır. Öte yandan yaşadıkları toplum

nezdinde bu tür sentez bir yapıya duydukları inançtan dolayı karşılaştıkları problemler ve dışlanmalar neticesinde katılımcıları zorladığı da anlaşılmaktadır.

Tarih boyunca Hıristiyan misyonerler tarafından Müslümanlar için birçok misyonerlik faaliyetlerinde bulunulmuştur. Alanında uzman bu misyonerler misyonerlik yaptıkları bölgelerde farklı tipte Müslümanlarla karşılaşmışlardır. Bundan dolayı birçok misyonerlik yöntemleri geliştirmişlerdir. Genellikle bu yöntemleri Müslümanlar arasında yaşarken yapmış oldukları gözlemler sonucunda geliştirmişlerdir. Uzun yıllar Asya’da Müslümanlar içerisinde yaşayan misyoner John Travis, Müslüman geçmişe sahip Mesih inananlarının İsa’ya olan bağlılıklarını ve sosyo-kültürel kimliklerini ne ölçüde koruduklarını ölçmek için altı seviyeden oluşan bir sınıflandırma yapmıştır. Bu sınıflandırmasını “C-Spektrumu” olarak adlandırmaktadır. Spektrumun başında bulunan “C” harfi “Mesih merkezli topluluk (*Christ-centered communities*)” anlamına gelmektedir. Spektrumda var olan altı seviye C1’den C6’ya kadar ilerleyen bir seviyede Hıristiyan ve İslam inancına bağlılığın seviyesini ölçecek şekilde gruplandırılmıştır. Bu spektrumda “Chrislam” olarak da adlandırılan “C-5 Spektrumu” dikkat çekmektedir. Bu spektrumda bulunan bireyler Müslüman görünümde olup içten içe İsa Mesih’i Rab ve Kurtarıcı olarak görmektedir. C5 inananları diğer Müslümanlar gibi yaşamakta, oruç tutmakta, helal-harama dikkat etmekte, camiye gitmekte ve namaz kılmaktadır. Ancak dışarıdan böyle görünmelerine rağmen Kutsal Kitap’a ve İsa Mesih’e de inanmaktadırlar. Travis’in böyle bir Spektrum geliştirmesinin temelinde Müslümanların yoğunlukta olduğu bölgelerde, Müslümanlar ait oldukları çevrede başka dine mensup oldukları takdirde dışlanma ve baskıya kalma durumuyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu bağlamda, C-5 sahip olduğu özelliklerle bireye hem İsa Mesih’e ve Kutsal Kitap’a iman etmeyi sağlarken hem de bulunduğu sosyal ortamda diğer insanlarla olan ilişkisini sürdürme imkânı tanımaktadır. Bu yönüyle C-5 bir “Kültüre Uyarılma” metodu olarak kabul edilmektedir.

C-5 inananları kiliselere gitmezler. Bunun yerine evlerde küçük topluluklar olarak toplanarak ibadet ederler. İbadet dilleri daha çok İslami öğeleri taşımaktadır. Böylelikle kişinin sosyal çevresiyle bir çatışma yaşaması önlenmeye çalışılmaktadır. Örneğin bu kişiler namaz ibadetinin tıpkı Müslümanların kıldığı görünümde kılmaktadır; ancak namaz hareketlerini İncil’de bulunan Rabbin Duası’nı okuyarak yerine getirmektedirler.

Klasik misyonerlik anlayışlarındaki temel düşünce insanları kurtuluşa erdirmeye odaklanmaktadır. Bu misyonerler kişinin İslam’dan Hıristiyanlığa net bir geçiş yapmasını beklemektedir. Ancak Travis, hazırlanmış olduğu bu misyon yöntemiyle alışılmışın dışına çıkmıştır. Bu bağlamda Travis, katı Müslümanların bulunduğu coğrafyalarda geliştirmiş olduğu yöntem ile görünümde Müslüman olsalar bile içten içe İsa Mesih’e inanan bireyleri kurtuluşa erdirmeyi amaçlaması, teolojik mesajın kültürel çatışmalara yol açmadan aktarmanın bir yöntemi olarak sunulmaktadır.

John Travis’in misyon yöntemi bazı misyonerler tarafından desteklenirken bazı misyonerler tarafından eleştirilmiştir. C-5’e yönelik yapılan eleştiriler, Hıristiyanlığın temel unsurlarında yapılmış olan değişiklikler yönündedir. Hıristiyan- İslam sentezini ortak bir zemine oturtma çabasıyla Hıristiyanlığa dair Mesih’in Tanrılığı, kilise topluluğu vaftiz vb. asli unsurlarının yok sayılması Hıristiyan misyonerlerce ciddi eleştirilere neden olmuştur. Phill Parshal ve Roger Dixon gibi Misyonerler, C-5 ile Müslüman görünümünde Mesih takipçilerini oluşturma çabasını, Hıristiyan topluluğu içerisinde kimlik karmaşasına neden olabileceği şekilde vurgulamışlardır. Benzer durum Kutsal Kitap çevirilerinde de gözlemlenmiştir. Müslümanlara hitap etmesi amacıyla Baba, Rab ve Tanrı’nın oğlu gibi kavramları bilinçli olarak gölgelenmiş ve yerine Mesih ve Tanrı’nın sözü gibi kavramlar kullanılmıştır. Böylelikle C-5 hareketi ve yöntemlerinin Hıristiyanlığın temel unsurları ve Kutsal Kitaplarıyla örtüşmediği ortaya konulmuştur. Kültüre uyarlama metodu farklı kültürlerde dini içeriklerin anlaşılabilirliğini arttırmada

önemli bir yöntem olarak kabul edilir. Hristiyan teolojisinde de bu durumun Hristiyan inancının temel öğretilerine sadık kalınarak uygulanması gerektiği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, çalışmada ele alınan yeni bir dini hareket ve bir misyon yöntemi olarak Chrislam, yapısal olarak birbirinden farklılıklar gösterse de Hristiyanlık ile Müslümanlık arasında sentezlenmiş bir dini kimlik oluşturma çabaları açısından benzerlik göstermektedir. Bu durum, dini kimliklerin yalnızca teolojik temellere değil, aynı zamanda bireyin içinde yaşadığı sosyal ve kültürel bağlama göre de şekillenebileceğini ortaya koymaktadır. Chrislam'ın "hareket" boyutu daha çok halk düzeyinde inanç pratiklerinin bir araya gelmesiyle biçimlenirken; "misyon" boyutu, daha stratejik ve planlı bir dönüşüm sürecini ifade etmektedir. Hareket kısmında iki dinin ritüel ve ibadetleri birlikte yaşatılırken, misyon kısmında kişinin dış görünüşü ve kültürel aidiyetleri korunarak, içsel bir inanç değişimi hedeflenmektedir. Bu yönüyle Chrislam, klasik anlamda bir din değiştirmeden ziyade, bireyin mevcut dini kimliğini koruyarak yeni bir inanca yönelmesini mümkün kılan bir yapı sunmaktadır. Böylece birey, "Müslüman" kimliğini koruduğunu düşünmekle birlikte, aynı zamanda Mesih'e iman eden yeni bir kimlik kazanmış olur. Her ne kadar bu yapılar, iki dini eşit düzeyde bir araya getirmiş gibi görünse de özellikle misyon yöntemi bağlamında değerlendirildiğinde Chrislam'ın daha çok Hristiyanlık lehine bir dönüşüm süreci hedeflediği anlaşılmaktadır. Bu hareketler bireyin mevcut dini kimliğini korumasına imkân tanırken, içsel olarak Hristiyan inancına yakınlaştırmayı amaçlayan bir geçiş aşaması sunmaktadır. Dolayısıyla bu yapıların, çoklu dini aidiyeti meşrulaştıran yapılar olmanın ötesinde, Hristiyanlık için alternatif ve kademeli bir misyonerlik yaklaşımı sundukları söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Accad, Fouad Elias. "Building Bridges: Christianity and Islam (LifeChange)". Colo: NavPress Publishing Group, Colorado, 1997.
- Akcan, Nurettin. *Dinlerde Arınma Ritüellerinin Fenomenolojisi*. İstanbul: İlahiyat Kitap, 2023.
- Akyüz, Niyazi – Çapçioğlu, İhsan. "Dini Gruplar Sosyolojisi ve Yeni Dini Hareketler". *Din Sosyolojisi (Editörlü Kitap)*, 507-538.
- Alao, Abiodun. *Rage and Carnage in the Name of God: Religious Violence in Nigeria*. Duke University Press, 2022. <https://doi.org/10.1215/9781478022770>.
- Altglas, Véronique. "Bricolage: Reclaiming a Conceptual Tool". *Culture and Religion* 15/4 (2014), 474.
- Althouse, Peter- Anderson, Allan. *The Ideological Development of "Power" in Early American Pentecostalism: An Historical, Theological and Sociological Study*. Lewiston, N.Y: Edwin Mellen Pr, 2010.
- Arık, Durmuş, "Kitabı Mukaddes Çeviri Enstitüsü ve Faaliyetleri," içinde Durmuş Arık, Nasuh Günay ve Şevket Özcan (ed.), *Dinler Tarihi Yazıları - Prof. Dr. Ekrem Sarıkçioğlu'na Armağan*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2023.
- Baird, Robert D. *Category Formation and the History of Religions*. Berlin: De Gruyter, 2nd ed. edition., 1991.
- Barker, Eileen. *New Religious Movements: A Practical Introduction*. London: Unipub, 1990.
- Batrān, 'Abd-al-'azīz 'Abd-allah. "A Contribution to the Biography of Shaikh Muḥammad Ibn 'Abd-al-Karīm Ibn Muḥammad ('Umar-a'Mar) al-Maghīlī, al-Tilimsānī". *The Journal of African History* 14/3 (Temmuz 1973), 381-394.
- Bennett, Jane. *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things*. Durham: Duke University

- Press, Unknown edition., 2010.
- Chastain, Warren C. "Should Christians Pray the Muslim Salat?" *International Journal Of Frontier Missions*, Vol 12:3 Jul-Sep. 1995
- Chesterton, G. K. *The Flying Inn*, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2017.
- Chrislam – WRSP. 2020.
- Cibran, Halil. *Ermış*. çev. Ayşe Berktaç. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Clarke, Arthur C. *The Hammer of God*. New York, NY: Bantam Books, Reissue edition, 1994.
- Clarke, Peter B. *West Africa and Christianity*. London: Arnold Overseas, 1986.
- Colman, Andrew M., ed. *Psikoloji Sözlüğü*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- "Glossolalia". Erişim 5 Ağustos 2011.
- Corwin, Gary. "A Humble Appeal to C5/Insider Movement Muslim Ministry Advocates to Consider Ten Questions Gary Corwin", *International Journal of Frontier Missiology*, 2007.
- Çinpolat, Salih. "Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da Sünnetin Yeri". *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2/3, 2017.
- DeRuvo, Fred. *Chrislam*, Georgia: Study Grow Know Ministiries, 2012.
- Eliade, Mircea. *İnisiyasyon, Âyinler, Gizli Cemiyetler*. çev. Ayşe Meral. Doğu Batı Yayınları, 2022.
- Erbaş, Ali. *Hıristiyanlıkta İbadet*. Ayışığı Kitapları, 2004.
- Gilliland, Dean S. "Context is Critical in Islampur Case." *Evangelical Missions Quarterly* 34(4) 1998".
- Goldman, Dr Larry L. *Chrislam, Abraham Accords, and the Coming Antichrist*, 2020.
- Güngör, Muhammed. "Oryantalizmin İslam'ın Teşekkülüne Bakişi: Samuel Marinus Zwemer Örneği". *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, (KIİFAD), 2017, Yıl II, Sayı III | 57

- Güngör, Muhammed. *Amerikalı Oryantalist Misyoner Samuel M. Zwemer ve Eserlerinde İslam Algısı*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2014.
- Gwynn, Dr Murl Edward. *Chrislam: What Communion Hath Light With Darkness?*, 2013.
- Higgins, Kevin. “Acts 15 and Insider Movements among Muslims: Questions, Process, and Conclusions”, *International Journal of Frontier Missiology*,24: (Spring2007).
- Higgins, Kevin. “Identity, Integrity and Insider Movements: A Brief Paper Inspired by Timothy C. Tennent’s Critique of C-5 Thinking”, *International Journal of Frontier Missions*, 23:3 (Fall 2006).
- Ifeoluwa Mission. “2022 Revelations and Prophecies”, 30 Ocak 2022. Erişim 25 Mayıs 2024. <https://ifeoluwamission.org/press/2022-divine-prophecies-and-revelations/messages/>
- Ifeoluwa Mission. “About Ifeoluwa”. 03 Ekim 2018. Erişim 20 Mayıs 2024 <https://ifeoluwamission.org/about/>
- Ifeoluwa Mission. “Anniversary of Laws”, 03 Eylül 2016. Erişim 29 Mayıs 2024 <https://ifeoluwamission.org/events/anniversary-of-laws/>
- Ifeoluwa Mission. “Anniversary of the Mount of Power and Crowning Anniversary”, 07 Nisan 2020.Erişim 29 Mayıs 2024 <https://ifeoluwamission.org/events/anniversary-of-the-mount-of-power-and-crowning-anniversary/>
- Ifeoluwa Mission. “Art of Giving”, 18 Haziran 2020. Erişim 20 Haziran2024 <https://ifeoluwamission.org/sermons/art-of-giving/>
- Ifeoluwa Mission. “Blessing Anniversary- Ajodun Ibukun ”, 07 Nisan 2020. Erişim 29 Mayıs 2024

<https://ifeoluwamission.org/events/blessing-anniversary-ajodun-ibukun/>

Ifeoluwa Mission. “Covenant Day”, 07 Nisan 2020. Erişim 5 Haziran 2024

<https://ifeoluwamission.org/events/covenant-day/>

Ifeoluwa Mission. “Festival of Authoritative Box of Hold- Apoti Ijinle”, 07 Nisan 2020.

Erişim 29 Mayıs 2024 <https://ifeoluwamission.org/events/festival-of-authoritative-box-of-hold-apoti-ijinle/>

Ifeoluwa Mission. “Festival of Joy- Ajojun Ayo”, 07 Nisan 2020. Erişim 29 Mayıs 2024

<https://ifeoluwamission.org/events/festival-of-joy-ajojun-ayo/>

Ifeoluwa Mission. “Festival of Sanctification of Staff-Ajodun Ibomirin”, 07 Nisan 2020.

<https://ifeoluwamission.org/events/festival-of-sanctification-of-staff-ajodun-ibomirin/>

Ifeoluwa Mission. “Festival of Songs- Ajodun Orin”, 07 Nisan 2020. Erişim 28 Mayıs

2024 <https://ifeoluwamission.org/events/festival-of-songs-ajodun-orin/>

Ifeoluwa Mission. “Holy Mary’s Day”, 07 Nisan 2020. Erişim 5 Haziran 2024

<https://ifeoluwamission.org/events/holy-marys-day/>

Ifeoluwa Mission. “Holy Michael’s Day”, 07 Nisan 2020. Erişim 5 Haziran 2024

<https://ifeoluwamission.org/events/holy-michaels-day/>

Ifeoluwa Mission. “Ifeoluwa Heals the World - Covid-19”, 27 Nisan 2020. Erişim 25

Mayıs 2024 <https://ifeoluwamission.org/press/2020-divine-prophecies-and-revelations/ifeoluwa-heals-the-world-covid-19/>

Ifeoluwa Mission. “Key Festival- Ajodun Kokoro”, 07 Nisan 2020. Erişim 28 Mayıs

2024 <https://ifeoluwamission.org/events/key-festival-ajodun-kokoro/>

Ifeoluwa Mission. “Light Anniversary-Ajodun Imole Ifeoluwa”, 07 Nisan 2020. 29

Mayıs 2024 <https://ifeoluwamission.org/events/light-anniversary-ajodun-imole-ifeoluwa/>

Ifeoluwa Mission. “Love Your Neighbor Because of Yourself- by Ifeoluwa”, 03 Eylül 2016. Erişim 8 Haziran 2024 <https://ifeoluwamission.org/sermons/love-your-neighbor-because-of-yourself-by-ifeoluwa/>

Ifeoluwa Mission. “Ola ati Ola : Wealth and Honor”, 03 Eylül 2016. Erişim 8 Haziran 2024 <https://ifeoluwamission.org/sermons/ola-ati-ola-wealth-and-honor/>

Ifeoluwa Mission. “Pregnant Women Hour”, 03 Eylül 2016. 5 Haziran 2024 <https://ifeoluwamission.org/events/pregnant-women-hour/>

Ifeoluwa Mission. “Remembrance of Ifeoluwa’s Mother”, 07 Nisan 2020. Erişim 5 Haziran 2024 <https://ifeoluwamission.org/events/remembrance-of-ifeoluwas-mother/>

Ifeoluwa Mission. “Road to Joy”, 18 Haziran 2020. Erişim 19 Haziran 2024 <https://ifeoluwamission.org/sermons/road-to-joy/>

Ifeoluwa Mission. “Sincerity with God”, 03 Eylül 2016. Erişim 16 Haziran 2024 <https://ifeoluwamission.org/sermons/sincerity-with-god/>

Ifeoluwa Mission. “Spritual Dancing Anniversary of Ifeoluwa-Ajodun Ijo Ifeoluwa”, 07 Nisan 2020. Erişim 29 Mayıs 2024 <https://ifeoluwamission.org/events/spritual-dancing-anniversary-of-ifeoluwa-ajodun-ijo-ifeoluwa/>

Ifeoluwa Mission. “The Kingdom of God Is in Your Heart”, 03 Eylül 2016. Erişim 6 Haziran 2024 <https://ifeoluwamission.org/sermons/the-kingdom-of-god-is-in-your-heart/>

Ifeoluwa Mission. “The Reason We Are Here on Earth”, 06 Mayıs 2020. Erişim 18 Haziran 2024 <https://ifeoluwamission.org/sermons/the-reason-we-are-here-on-earth/>

Ifeoluwa Mission. “Unbeliever, Mis-Believer and Dis-Believer”, 03 Eylül 2016. Erişim Haziran 2024 <https://ifeoluwamission.org/sermons/unbeliever-mis-believer-and-dis-believer/>

- Ifeoluwa Mission. "Welcome to Ifeoluwa Mission. Love | Peace | Abide". 02 Eylül 2020. Erişim 21 Mayıs 2024. <https://ifeoluwamission.org/>
- Impe, Jack Van- Impe, Rexella Van. *Chrislam: One World Religion Emerging CD*. Jack Van Impe Ministries, 2011.
- Janson Marloes. "Chrislam Forging Ties in Multi Religious Marloes Janson", ts.
- Janson, Marloes. "Unity through Diversity: A Case Study of Chrislam in Lagos". *Africa* 86/4 (Kasım 2016), 646-672.
- Jewell, Elizabeth J. & Frank Abate. *The New Oxford American Dictionary by Oxford University Press*. Oxford University Press, 2nd prt. edition., 2001.
- Jocelyn-Murray. *Proclaim the Good News: A Short History of the Church Missionary Society*. London: Hodder & Stoughton Religious, 1985.
- Kamili, Fahri. *İslam Fıkında Namaz İbadeti (Anlamı, Önemi, Tarihçesi, Fert ve Toplum Üzerindeki Etkileri)*. Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, 2006.
- Katar, Mehmet. "Dinlerde Günlük İbadet Uygulamaları". *Dini Araştırmalar 1/1 (1998)*: 59-75.
- Kıyak, Abdulkadir- Kul, Elif. "Nijerya'da Müslüman Hausalarda Geleneksel İnançların Kalıntıları". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (30 Haziran 2024), 48-67.
- Kirman, M. Ali. *Yeni Dini Hareketler Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023.
- Kirsch, Thomas. "Kirsch_ "Restaging the Will to Believe. Religious Pluralism, Anti-Syncretism, and the Problem of Belief" (2004)". *American Anthropologist* 106 (01 Aralık 2004).
- Koester, Robert J. "The Pentecostal and Charismatic Movement", (ts.), 1. <http://www.wlsessays.net/files/KoesterPentecostal.pdf>.
- König, Wolf. "Pidgin, Dil Kazanılması ve Dil İlişkileri". Hacettepe Üniversitesi

- Edebiyat Fakültesi Dergisi 1, no. 1 (1983).
- Kur'an Yolu*. Erişim 20 Nisan 2025. <https://kuran.diyamet.gov.tr>
- Kutsal Kitap (Tevrat-Zebur-İncil)*. Kitabı Mukaddes Şirketi, 2016. Erişim 10 Şubat 2025. <https://www.kitabimukaddes.com>
- Küçük, Abdurrahman. "İbadet". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Ed. Mustafa Sinanoğlu. Cilt 19: 235–240. İstanbul: TDV Yayınları, 1999. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibadet>
- Küçük, Yusuf Kenan. "Afrika'da Hristiyanlığın yeni yüzü: Pentekostalizm". *Independent Türkçe*, 2021.
- Laitin, David D. D. *Hegemony and Culture: Politics and Religious Change among the Yoruba*. Chicago: University of Chicago Press, American First edition., 1986.
- Laitin, David D. "The Sharia Debate and the Origins of Nigeria's Second Republic". *The Journal of Modern African Studies*, no. 3 (Eylül 1982).
- Lapidus, Ira M. *A History of Islamic Societies : Ira M. Lapidus*. Erişim 29 Kasım 2023.
- Larkin, Brian. "Pentecostalism, Islam and Culture. New Religious Movements in West Africa. (with Birgit Meyer). *Themes in West African History*. Emmanuel Akyeampong ed. Pp. 286-312. Oxford: James Currey. 2006."
- Last, Murray. "Muslims and Christians in Nigeria: An economy of political panic". *The Round Table* 96 (01 Ekim 2007), 605-616.
- Lingel, Joshua, Jeff Morton ve Bill Nikides, ed. *Chrislam: How Missionaries Are Promoting an Islamized Gospel*. 1. baskı. Canada: i2 Ministries Publishing, 5 Mayıs 2012.
- Lovejoy, Paul E. "The Role of the Wangara in the Economic Transformation of the Central Sudan in the Fifteenth and Sixteenth Centuries". *The Journal of African History* 19/2 (Nisan 1978), 173-193.
- Marshall, Ruth. *Political Spiritualities: The Pentecostal Revolution in Nigeria*. Chicago:

- University of Chicago Press, 1st edition., 2009.
- Marshall-Fratani, Ruth. “Mediating the Global and Local in Nigerian Pentecostalism”.
Journal of Religion in Africa 28/3 (1998), 278-315.
- Martin, Liam. *Chrislam: The George Washington-Muhammad Connection*, 2017.
- Mary, Andre. “Métissage and Bricolage in the Making of African Christian Identities”.
Social Compass 52/3 (01 Eylül 2005), 281-294.
- Massey, Joshua. “‘His Ways Are Not Our Ways: God’s Amazing Unpredictability in Drawing Muslims to Jesus.’ *Evangelical Missions Quarterly* 35(2)”, 1999.
- Massey, Joshua. “Living Like Jesus, A Torah· Observant Jew: Delighting in God’s law for Incarnational Witness to Muslims”, *International Journal of Frontier Missions*, 21 (1)”, 2004.
- Massey, Joshua. “Misunderstanding C5 and the Infinite Translatability of Christ: Why C5 Has Been so Misunderstood by its Critics”, *Evangelical Missions Quarterly*, Vol 40 Iss 3, 2004.
- McFarlane, Colin. “Thinking with Assemblage”. *Area*. Area Vol. 43 No. 2, pp. 162–164, 2011
- McIntosh, Janet. *The Edge of Islam: Power, Personhood, and Ethnoreligious Boundaries o*. Durham, N.C., 2009.
- Meyer, Birgit. “Christianity in Africa: From African Independent to Pentecostal-Charismatic Churches”. *Annual Review of Anthropology* 33/Volume 33, 2004 (21 Ekim 2004), 447-474.
- Meyer, Birgit. *Translating the Devil: Religion and Modernity Among the Ewe in Ghana*. Trenton, NJ: Africa World Pr, 1999.
- Mgbemena, Stanley. “Historical Origin, Beliefs and Practices of Chrislamherb (Oke Tude) Religious Movement in Lagos, Nigeria”.
- Moore, C. J. “Salvation on the Mission Field: A Survey and Analysis of C5

- Nomenclature for Muslim-Background Believers”. *Midwestern Baptist Theological Seminary Colloquy*.
- Morledge, Clarke. “‘Chrislam,’ Rick Warren, and the Internet Lie That Never Dies”.
Veracity
- Nikides, Bill. “A Response to Kevin Higgins’ ’inside What? Church, Culture Religion and Insider Movements in Biblical Perspevtive”.
- Nwaocha, Ogechukwu. *Conflict for The Survival of Bori Cult Tradition İn Northern Nigeria*. International Journal of Research in Arts and Social Sciences. Vol. 9, No. 2 (2017).
- _____, “Nijerya’da Pentikostalizm”. Dini Okuryazarlık Projesi. 23 Mart 2020.
<https://diniokuryazarlik.com/nijeryada-pentikostalizm>
- ICERMediation. Ethno-Religious Conflicts in Nigeria. Erişim 10 Temmuz 2025.
<https://icermediation.org/ethno-religious-conflicts-in-nigeria/>.
- Odekunle, Jeleel - Bilgin, Vejdi. “Gelenek, İslâm ve Modernlik Üçgeninde Yoruba Ailesinin Bugünü”. Jeleel Odekunle- Vejdi Bilgin, “Gelenek, İslâm Ve Modernlik Üçgeninde Yoruba Ailesinin Bugünü”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Cilt: 18, Sayı: 1, 2009 s. 559-589
- Odekunle, Jeleel. “1. Western Yorubáland: The Land and the People”. *The Frontier States of Western Yorubaland : State Formation and Political Growth in an Ethnic Frontier Zone*. 1-24. African Dynamics. Ibadan: IFRA-Nigeria, 2013.
- Oke Tude, <https://www.facebook.com/OketudeChurch/>
- Olgun, Hakan. “C-5 MİSYONERLİĞİNİN GÜÇLÜKLERİ: CHRISLAM?” *Journal of Istanbul University Faculty of Theology* 17 (19 Nisan 2012), 177-195.
- Olgun, Hakan. “Misyonerlikte C-5 Stratejisi: Mesihî Müslümanlık”.
- Olofinjana, Israel. *Reverse In Ministry And Missions: Africans In The Dark Continent Of Europe: An Historical Study Of African Churches In Europe*. Central Milton

- Keynes: AuthorHouseUK, 2010.
- Oluwabamise. “2022 Revelations and Prophecies”. *Ifeoluwa Mission* (blog), 30 Ocak 2022. Erişim 25 Mayıs 2024
- Oluwabamise. “A Dead Boy Raised Back to Life”. *Ifeoluwa Mission* (blog), 07 Nisan 2020. Erişim 27 Mayıs 2024
- Oluwabamise. “Ifeoluwa Commanded the Sea to Return Missing Boy”. *Ifeoluwa Mission* (blog), 07 Nisan 2020. Erişim 27 Mayıs 2024
- Oluwabamise. “Ifeoluwa Healed a Man with Hole in the Heart”. *Ifeoluwa Mission* (blog), 07 Nisan 2020. Erişim 27 Mayıs 2024
- Oluwabamise. “Untimely Death of Ex-Governor Asiwaju Bola Hamed Tinubu Is in His Hands”. *Ifeoluwa Mission* (blog), 19 Şubat 2021. Erişim 25 Mayıs 2024
- Ong, Aihwa- Collier, Stephen. *Global Assemblages: Technology, Politics, and Ethics As Anthropological Problems*. Malden, MA: Blackwell Publishing, 2005.
- Özler, Mevlüt. “Tevhid”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Erişim 30 Haziran 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/Tevhid>
- Parhsal, Phill. “Danger! New Directions in Contextualization”, *Evangelical Missions Quarterly*, 34 (4), 1998.
- Parshall, Phil. *New Paths in Muslim Evangelism : Evangelical Approaches to Contextualization*. Grand Rapids, Mich.: Baker Book House, 1980.
- Peel, J. D. Y. *Aladura: Religious Movement Among the Yoruba*. Oxford University Press, First Edition., 1968.
- Peletz, Michael G. “Malaysia’s Syariah Judiciary as Global Assemblage: Islamization, Corporatization, and Other Transformations in Context”. *Comparative Studies in Society and History* 55/3 (Temmuz 2013), 603-633.
- Phiri, Isabel Apawo vd. (ed.). *Bishop Stephen Neill, the IMC and the State of African Theological Education in 1950*. Minneapolis: Fortress Press, 2013.

- Reachout. "Is Rick Warren Promoting Chrislam?" *Reachout Trust*. 01 Ekim 2012.
<https://www.reachouttrust.org/is-rick-warren-promoting-chrislam/>.
- "Refah İncili." Religion and Public Life – Harvard Divinity School. Erişim 15 Nisan 2025. <https://rpl.hds.harvard.edu/religion-context/glossary/prosperity-gospel>.
- Ritzer, George vd. (ed.). Véronique Altglas, "Bricolage". *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. Ed. George Ritzer and Chris Rojek. (JohnWiley & Sons. 2018), 1. Hoboken, NJ, USA: Wiley-Blackwell, 2nd edition., 2025.
- Ryder, A. F. C. "The Benin Missions". *Journal of the Historical Society of Nigeria* 2/2 (1961), 231-259.
- Sabiu, Ibraahim vd. "Hausa People Of Northern Nigeria And Their Development", 179-189.
- Sanneh, Lamin. *West African Christianity*. Maryknoll, NY: Orbis Books, First Edition., 1996.
- Saroglou, Vassilis. "Religious Bricolage as a Psychological Reality: Limits, Structures and Dynamics". *Social Compass* 53/1 (01 Mart 2006), 109-115.
- Stewart, Charles- Shaw, Rosalind. *Syncretism/Anti-Syncretism: The Politics of Religious Synthesis*. London New York: Routledge, 1st edition., 1994.
- Taiwo, Olufemi. *How Colonialism Preempted Modernity in Africa*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2009.
- Timothy C. Tennet. "Followers of Jesus (Isa) in Islamic Mosques: A Closer Examination of C-5 'High Spectrum' Contextualization", *International Journal of Frontier Missions*, 23:3 (Fall 2006)
- Topcan, Özlem. "Mistik Bir Hareket Olarak Pentekostalizm'in Doğuğu: Tarihsel Bir Değerlendirme". *Dini Araştırmalar* 19/50 (19-12-2016) (19 Aralık 2016), 159-183.

- Topcan, Özlem. *Pentekostal hareket ve Afrika'daki misyon faaliyetleri (Nijerya örneği)*,
Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2018.
- Travis, John. "Messianic Muslim Followers of Islam" *Internstional Journal of Frontier Missions*, 11(1), 2000.
- Travis, John. "Must all Muslims leave Islam to follow Jesus". *Evangelical Missions Quarterly* 34(4), 1998".
- Travis, John. "The C1 to C6 Spectrum: A Practical Tool for Defining Six Types of 'Christ-Centered Communities' ('C') Found in The Muslim Context", *Evangelical Missions Quarterly*, (4), 1998.
- Travis, John. "The C1-C6 Spectrum after Fifteen Years: Misunderstandings", *Evangelical Missions Quarterly*, (EMQ), Volume 51 Issue 4".
- Turan, Süleyman. *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. İstanbul: Okur Akademi, 2024.
- Tümer, Günay ve Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*. Ankara: Ocak Yayınları, 1993
- Venn, Couze. "A Note on Assemblage". *Theory, Culture & Society* 23/2-3 (01 Mayıs 2006), 107-108.
- Verskin, Alan. "Muhammad b. 'Abd al-Karīm al-Maghīlī". *Encyclopedia of Islam*, 3rd Ed.
- Wall, L. Lewis. *Hausa Medicine : Illness and Well-Being in a West African Culture*.
Durham : Duke University Press, 1988.
- Wariboko, Nimi. *Nigerian Pentecostalism*. Rochester, N.Y: University of Rochester Press, 2014.
- Warren Rick. "Rick Warren Chrislam (Patricia Ruth Holliday)".
- Warren, Rick. *Builds Bridge to Islam*. 2012
https://christianstogether.net/Articles/309930/Rick_Warren_builds.aspx
- West Africa and Christianity*. London: Arnold Overseas, 1986.
- Williams, Corey L. "Chrislam, Accommodation and the Politics of Religious *Bricolage*

in Nigeria”. *Studies in World Christianity* 25/1 (Nisan 2019), 5-28.

Williams, Corey L. 2015. “Chrislam: Defying Nigeria’s Religious Boundaries.” *The Conversation*, 17 Temmuz. Erişim tarihi: 10 Temmuz 2025.

<https://theconversation.com/chrislam-defying-nigerias-religious-boundaries-45069>

Williams, Corey L. “*Interreligious Encounter in a West African City: A Study of Multiple Religious Belonging and Identity Among The Yorùbá of Ogbómòsò, Nigeria*”, The University of Edinburgh, 2016.

Williams, Mark S. “Revisiting the C1-C6 Spectrum in Muslim Contextual”. *Missiology An International Review* 39(3):335-351, (July 2011)

Woodberry, J. Dudley. *To The Muslim I Became A Muslim? The Jerusalem Council Applied*,2007.

Yavuz, Melike. *Dinlerde Yön Anlayışı (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi,2024.

Özet

Bu çalışma, Chrislam'ı hem Nijerya'daki Yeni Dini Hareket (YDH) olarak hem de Güney Asya'daki kültüre uyarlanmış bir misyonerlik yöntemi olarak ele almaktadır. Nijerya'da Chrislam, Hıristiyanlık ve İslam unsurlarını birleştiren senkretik bir yapı olarak ortaya çıkmış; zamanla belirli ritüel pratikler ve liderlik yapılarıyla kendine özgü bir dini topluluk geliştirmiştir. Bu yapı, dini sınırların ötesine geçerek her iki dinin öğretilerinden seçici biçimde yararlanmakta ve yerel halkın dini arayışlarına cevap vermektedir. Öte yandan, Güney Asya'da Chrislam, özellikle Müslüman toplumlara yönelik misyonerlik faaliyetlerinde kullanılan C-5 Spektrumu bağlamında bir yöntem olarak değerlendirilmektedir. Bu model, Hıristiyan inancının Müslüman kültür ve kimliği içinde ifade edilmesini mümkün kılan, yüksek düzeyde kültüre uyarlanmış bir yaklaşımı temsil etmektedir.

Çalışmada, Nijerya'daki Chrislam hareketleri ile Güney Asya'daki kültüre uyarlanmış misyonerlik uygulamaları tarihsel, sosyolojik ve teolojik açıdan karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Araştırmanın temel amacı, Chrislam'ın hem yeni bir dini hareket hem de bir misyonerlik stratejisi olarak nasıl şekillendiğini ortaya koymak ve bu bağlamda dini çoğulculuk, senkretizm ve kültüre uyarlama gibi kavramların sınırlarını tartışmaktadır. Bu yönüyle çalışma, dinler arası etkileşim, misyon stratejileri ve din bilimleri alanlarına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Dini Hareketler (YDH), Chrislam, Hırislam, Kültüre Uyarlama (İnkültürasyon), Misyonerlik Yöntemleri.

Abstract

This study examines Chrislam both as a New Religious Movement (NRM) in Nigeria and as a culturally adapted missionary method in South Asia. In Nigeria, Chrislam emerged as a syncretic structure combining elements of Christianity and Islam, and over time developed into a distinct religious community with specific ritual practices and leadership structures. This structure transcends religious boundaries by selectively drawing on the teachings of both religions and responding to the spiritual quests of the local population. On the other hand, in South Asia, Chrislam is regarded as a method within the context of the C-5 Spectrum, which is used in missionary activities especially targeting Muslim communities. This model represents a highly culturally adapted approach that allows the expression of Christian faith within Muslim culture and identity.

The study offers a comparative historical, sociological, and theological analysis of the Chrislam movements in Nigeria and the culturally adapted missionary practices in South Asia. The main aim of the research is to reveal how Chrislam has been shaped both as a new religious movement and as a missionary strategy, and to discuss the limits of concepts such as religious pluralism, syncretism, and cultural adaptation in this context. In this respect, the study aims to contribute to the fields of interreligious interaction, mission strategies and science of religion.

Keywords: New Religious Movement (NRM), Chrislam, Hirislam, Cultural Adaptation (Inculturation), Missionary Strategies.

EKLER

EK1: Ifeoluwa Hareketi'ne Ait Görseller

Tella'nın Misyonu *Love, Peace Abide* (sevgi, barış, bağlılık):

Ifeoluwa Mission site kapak görseli.

Kaynak: Ifeoluwa Mission, ifeoluwamission.org, Erişim: 20 Temmuz 2025.

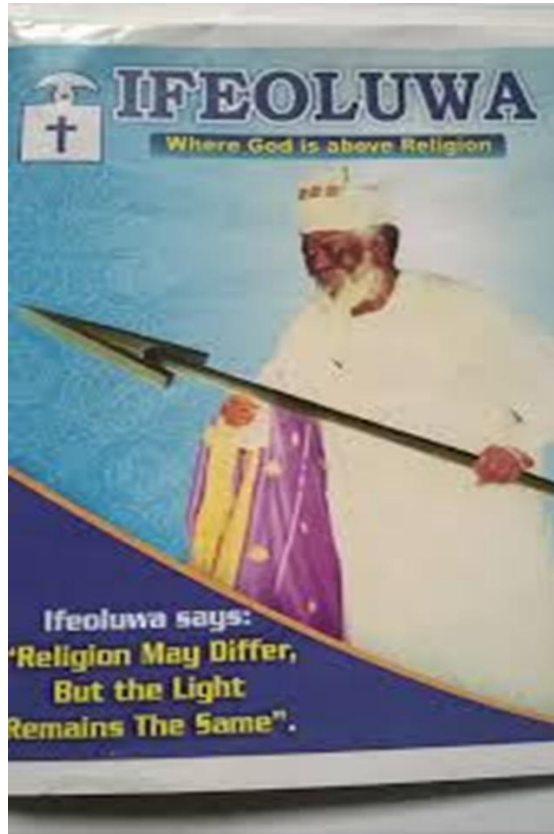
Tella'ya ait görseller:

Kaynak: Ifeoluwa Mission, ifeoluwamission.org, Erişim: 20 Temmuz 2025.

Kaynak: Ifeoluwa Mission, ifeoluwamission.org, Erişim: 20 Temmuz 2025.

Kaynak: Ifeoluwa Mission, ifeoluwamission.org, Erişim: 20 Temmuz 2025.

Kaynak: Ifeoluwa Mission, ifeoluwamission.org, Erişim: 20 Temmuz 2025.

Mabetin içeriden çekilmiş fotoğrafı:

Kaynak: Ifeoluwa Mission, ifeoluwamission.org, Erişim: 20 Temmuz 2025.

Ifeoluwa üyeleri:

Kaynak: Ifeoluwa Mission, ifeoluwamission.org, Erişim: 20 Temmuz 2025.

Kaynak: Ifeoluwa Mission, ifeoluwamission.org, Erişim: 20 Temmuz 2025.

Kaynak: Ifeoluwa Mission, ifeoluwamission.org, Erişim: 20 Temmuz 2025.

Kaynak: Ifeoluwa Mission, ifeoluwamission.org, Erişim: 20 Temmuz 2025.

Kaynak: Ifeoluwa Mission, ifeoluwamission.org, Erişim: 20 Temmuz 2025.

Kaynak: Ifeoluwa Mission, ifeoluwamission.org, Erişim: 20 Temmuz 2025.

Kaynak: Ifeoluwa Mission, ifeoluwamission.org, Erişim: 20 Temmuz 2025.

Üyelerin namaz kılariken secde anında çekilmiş fotoğrafları:

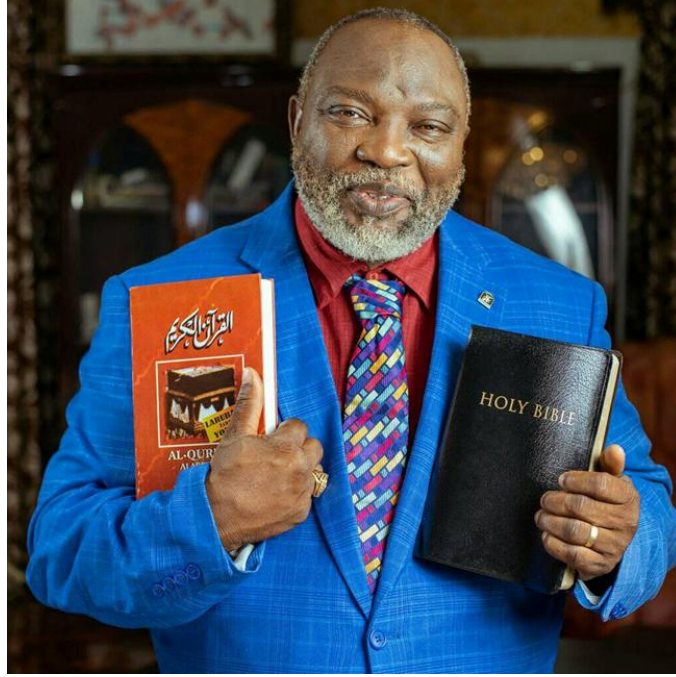
340

Kaynak: Ifeoluwa Mission, ifeoluwamission.org, Erişim: 20 Temmuz 2025.

³⁴⁰ Ifeoluwa'ya ait görseller ifeoluwamission.org. hareketin kendi internet adresinden alınmıştır.

EK2: Oke Tude'ye Ait Görseller

Samsindeen Saka'ya ait fotoğraflar:

Kaynak: Oke Tude Ministry <https://www.facebook.com/OketudeChurch/>. Erişim: 20

Temmuz 2025

Saka'nın vermiş olduğu vaazın televizyonda yayınlandığı ana ait fotoğraflar:

Kaynak: Oke Tude Ministry <https://www.facebook.com/OketudeChurch/>. Erişim: 20

Temmuz 2025

Kaynak: Oke Tude Ministry <https://www.facebook.com/OketudeChurch/>. Erişim: 20

Temmuz 2025

³⁴¹ Oke Tude'ye ait gorseller hareketin"Oke Tude Ministry" adlı Facebook hesabından alınmıştır.